

”Nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin!”
Väkivaltaan johtanut vainoaminen parisuhdekontekstissa

Minna Kumpuniemi (180608)
Psykologian syventävien opintojen tutkielma
Marraskuu 2012
Psykologian oppiaine
Itä-Suomen yliopisto

TIIVISTELMÄ

Minna Kumpuniemi: ”Nyt sinulle vaikeudet sitten alkavatkin!” Väkivaltaan johtanut vainoaminen parisuhdekontekstissa. Psykologian syventävien opintojen tutkielma. Itä-Suomen yliopisto.

Tutkimuksessa tarkasteltiin parisuhdevainoajien, eli entistä tai nykyistä parisuhdekumppania vainonneiden vakavaa väkivallankäyttöä kyseistä kumppania kohtaan. Samalla selvitettiin, eroaako parisuhdevainoajien käyttämä väkivalta suhteessa ei-vainonneisiin vakavaan parisuhdeväkivaltaan syyllystyneisiin henkilöihin. Aikaisemman tutkimustiedon mukaan vainoaminen entisessä parisuhteessa on muita vainoamismuotoja yleisempää ja väkivaltaisempaa. Koska parisuhdevainoamiseen on todettu tutkimusten mukaan liittyvän runsaasti perheväkivaltaa, on esitetty, että vainoaminen tulisi määritellä parisuhdeväkivallan muodoksi. Tutkimusongelmia oli kolme: vainoajien uhriin kohdistama aiempi väkivalta, syytteenalaisten tekojen piirteet sekä muut mahdolliset väkivallan käyttöön vaikuttavat tekijät.

Tutkimus oli osa Oulun yliopistollisen sairaalan psykiatrian tulosityksikön ja Oulun yliopistollisen sairaalan Kliinisen lääketieteen laitoksen Psykiatrian oppiaineen Parisuhdeväkivallan taustatekijät – hanketta. Tämän tutkimuksen aineisto koostui 48 vainoajan mielentilatutkimuslausunnosta, joita analysoitiin tilastointilomakkeen avulla. Vainoajien väkivallan kohteena olivat olleet entiset tai nykyiset kumppanit. Parisuhdevainoajien verrokkina toimivat aineiston loput 312 parisuhdeväkivallantekijää, jotka eivät olleet vainonneet kumppaniaan. Tietoja analysoitiin tilastollisilla menetelmillä.

Parisuhdevainoaminen kohdistui enimmäkseen entisiin kumppaneihin, joiden kanssa tekijöillä oli ollut pitkä parisuhde. Vakavaan väkivaltaan päätyntä parisuhdevainoamista edeltää poikkeuksetta henkinen väkivalta ja hyvin useasti myös fyysinen väkivalta. Vaikka parisuhdeväkivalta näytti olevan yleistä, väkivalta saattoi kuitenkin joissain tapauksissa alkaa vasta eron aikoihin. Parisuhdevainoajien väkivallan luonteessa korostui alistamiseen ja kontrollointiin liittyvä lähisuhdeterrori. Väkivalta tyypillisesti myös kiihtyi pitemmän ajanjakson kuluessa. Syytteenalaisten tekojen tyypeissä painoutuivat murhat, murhat yritykset sekä sekalaiset teot, kuten murhapoltot. Suurin osa vakavaan väkivaltaan syyllystyneistä parisuhdevainoajista oli miehiä, joista valtaosalla oli diagnosoitu persoonallisuushäiriö.

Parisuhdevainoajien ja ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden väkivaltaan liittyvistä piirteistä oli löydettävissä selviä eroja. Eroja oli löydettävissä esimerkiksi parisuhdetaustoista, parisuhdeväkivallan sekä syytteenalaisen teon luonteesta, tekijän persoonallisuudesta ja muista väkivaltaa selittävistä taustatekijöistä. Esimerkiksi parisuhdevainoajien käyttämä vakava fyysinen väkivalta oli tarkoitushakuisempaa ja raaempaa kuin ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä. Vaikka parisuhdevainoamisessa on selkeästi kyse parisuhdeväkivallan jatkumosta, havaittujen erojen perusteella on todettava, että em. ryhmät olisi syytä erottaa toisistaan. Parisuhdevainoamisen ja parisuhdeväkivallan ajattelemisen yhtenä ja samana tekona voi antaa vainoamisesta vääränlaisen kuvan ilmiön todellisuudesta.

Avainsanat: parisuhdevainoaminen, vainoaminen, parisuhdeväkivalta

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1 PARISUHDEVÄKIVALTA	7
1.1 Parisuhdeväkivallan muodot	7
1.2 Parisuhdeväkivallan yleisyys	9
1.3 Parisuhdeväkivallan seuraukset	11
2 MITÄ TIEDÄMME VAINOAMISESTA?	13
2.1 Vainoaminen ilmiönä.....	13
2.2 Moninaiset motiivit.....	16
2.3 Vainoamisteot	18
2.4 Vainoaminen parisuhdeväkivaltakontekstissa.....	19
2.5 Väkivallan käyttö vainoamistapauksissa.....	22
2.6 Vainoamisen vaikutukset uhriin.....	23
2.7 Vainoaminen ja rikoslainsäädäntö	25
2.7.1 Laki meillä ja muualla.....	25
2.7.2 Sallitut vainoamisteot.....	27
2.7.3 Askeleet kohti rikosoikeudellista määrittelyä	30
3 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT	33
3.1 Tutkimusongelmat.....	33
3.2 Aineisto ja menetelmät.....	36
3.2.1 Aineisto	36
3.2.2 Menetelmät	39
4 ANALYYSI	44
4.1 Parisuhde ja parisuhdeväkivaltatausta.....	44
4.1.1 Vainoajan ja uhrin välinen suhde.....	44
4.1.2 Parisuhdeväkivallan muodot	46
4.1.3 Väkivallan luonne	48
4.1.4 Parisuhdeväkivaltaan liittyviä muita tekijöitä	51
4.2 Syytteenalainen teko	55
4.2.1 Syytteenalaisen teon piirteet	55
4.2.2 Motiivit ja vastuun ottaminen teosta	59
4.3 Muita väkivaltaan vaikuttavia tekijöitä.....	62
4.3.1 Vainoajan kriminaali- ja väkivaltahistoria	62
4.3.2 Vainoajan persoonallisuus ja mielenterveys	63

5 POHDINTA	70
5.1 Tutkimustulokset.....	71
5.1.1 Parisuhdevainoajan ja uhrin välinen parisuhde sekä parisuhdeväkivaltatausta	71
5.1.2 Parisuhdevainoajien syytteenalaisten tekojen piirteet.....	73
5.1.3 Muut väkivallan käyttöön vaikuttavat tekijät.....	75
5.2 Rikosoikeudellinen pohdinta tutkimustulosten pohjalta	78
5.2.1 Miksi sallitun ei pitäisi olla enää sallittua?	78
5.2.2 Kohti rikosoikeudellista määrittelyä – lakiehdotuksen punnintaa	80
5.3 Tutkimuksen rajoitusten arviointi ja eettinen pohdinta	86
5.4 Yhteenveto	88
LÄHTEET.....	94
LIITTEET.....	100

Liitteet

Liite 1. Muuttujat ja tulokset

Liite 2. Alkuperäiset muuttujat

JOHDANTO

”Sinnikäs ex-miesystävä soitti naiselle 300 kertaa kahden päivän aikana. Poliisi epäilee miestä kotirauhan rikkomisesta.” (Iltalehti 2.11.2010)

”Mies poltti ex-vaimonsa talon. Autonrenkaiden puhkomista, jatkuvaa häiriköintiä ja häirintäsoittoja.” (Iltalehti 15.1.2011)

”Ikaalisissa keskiviikkona tapahtuneessa surmassa 19-vuotiaan tytön tappanut 21-vuotias nuorimies oli vainonnut tyttöä jo pitkään. 21-vuotias urheilijanuorukainen myönsi poliisikuulusteluissa surmanneensa samaa lukiota käyneen 19-vuotiaan ikaalislaistytön kuristamalla.” (Iltalehti, 29.1.2011)

Naisiin kohdistuvasta väkivallasta aloitettiin yhteiskunnallinen keskustelu vasta 1990-luvulla, jonka jälkeen aiheesta on toteutettu lukuisia tutkimuksia ja tehty lakimuutoksia. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vuonna 1994 ja lähestymiskielto laajennettiin vuonna 2005 koskemaan samassa taloudessa asuvia. (Piispa & Heiskanen, 2006.) Parisuhdeväkivalta on ajateltu olevan miesten tekemää ja naisiin kohdistuvaa. Tällä hetkellä yhteiskunnalliseen keskusteluun on otettu naisten miehiin kohdistama väkivalta, joka on arvioitua yleisempää. Valtaosa vakavasta parisuhdeväkivallasta on kuitenkin kohdistunut naisiin. Suomessa kuolee parisuhdeväkivallan uhrina keskimäärin noin 20–30 naista ja muutama mies, määrän vaihdellen vuosittain (Heiskanen, 2006a; Lehti, 2009). Parisuhteesta eroaminen on merkittävä riskitekijä väkivallan kohteeksi joutumiselle. Suomalaisessa tutkimuksessa kävi ilmi, että noin kolme eronnutta naista kymmenestä oli joutunut entisen puolison väkivallan tai uhkailujen kohteeksi. Väijyminen ja uhkaussoitot olivat yleisimpiä väkivallan muotoja. (Piispa, 2006.)

Kun esimerkiksi väijyminen ja uhkailu muuttuvat toistuvaksi käyttäytymiseksi, voidaan puhua vainoamisesta. Vainoamisen määrittelyistä voidaan erottaa yleinen käsitteellinen määrittely, käyttäytymiseen liittyvä toiminnallinen määrittely sekä rikosoikeudellinen määrittely, joista jokainen palvelee eri tarkoitusta (Cupach & Spitzberg, 2004). Yleisiä käsitteellisiä määrittelyjä on yhtä monta kuin on vainoamistutkijaa. Muun muassa Meloy ja Gothardin (1995) mukaan vainoaminen on tahallista, pahantahtoista ja toistuvaa toisen ihmisen seuraamista ja ahdistelua, joka uhkaa vainoamisen kohteen turvallisuutta. Toiminnalliseen sekä rikosoikeudelliseen määrittelyyn palataan tutkimuksessa myöhemmin.

Vainoaminen voi kohdistua entisen puolison lisäksi muun muassa hyvän päivän tuttuun, lääkäriin, sosiaalityöntekijään, sukulaiseen, naapuriin tai tuntemattomaan henkilöön. Median

luoman kuvan perusteella julkisuuden henkilöiden vainoaminen olisi vainoamisilmion ydin ja käyttäytymiseen kuuluisi olennaisena osana vakavia tekoja, kuten kidnappauksia (Cupach & Spitzberg, 2004). Tämä kuva on kuitenkin vääristynyt, sillä selvästi yleisintä on entisten puolisojen vainoaminen (Logan, 2010). Kyseessä on siis hyvin arkinen, tuttuun ihmiseen kohdistuva ilmiö puhelinkontakteineen ja seuraamisineen. Kun vainoaminen kohdistuu entiseen tai nykyiseen puolisoon, voidaan puhua parisuhdevainoamisesta. Tähän mennessä suoritettujen tutkimusten mukaan parisuhdevainoamisen uhreina ovat poikkeuksetta yleisimmin naiset. Miehet saattavat kuitenkin olla aliedustettuina vainoamista kartoittavissa kyselytutkimuksissa, sillä tutkimusten mukaan naisvainoajat herättävät merkittävästi vähemmän pelkoa kuin miesvainoajat. Tämän vuoksi miehet eivät välttämättä koe itseään vainoamisen uhreiksi. (Cupach & Spitzberg, 2004.)

Kun parisuhdevainoamista ja muita vainoamismuotoja on tutkimuksissa vertailtu, niiden on todettu eroavan varsinkin väkivallan käytön suhteen. Parisuhdevainoamisen uhreja kohtaan kohdistunut uhkailu ja väkivalta ovat paljon yleisempiä suhteessa muihin vainoamisen uhreihin. Väkivalta myös raaistuu, jos vainoamisen uhrina on entinen kumppani. (Logan, 2010.) Väkivallan käytön yleisyyttä ja raakuutta parisuhdevainoamistapauksissa voi selittää se, että vainoamisen on huomattu olevan yhteydessä aikaisempaan parisuhdeväkivaltaan vainoajan ja uhrin välillä. Tämä yhteys on todettu vasta 1990-luvun alkupuolelta lähtien tehdyissä tutkimuksissa. (Cupach & Spitzberg, 2004.) Yhteys on hyvin voimakas ja parisuhdevainoajan ja hänen uhrinsa väliseen jo päättyneeseen parisuhteeseen on todettu kuuluneen hyvin yleisesti sekä fyysistä että alistavaa väkivaltaa (Logan, 2010; Tjaden & Thoennes, 1998.)

Ongelmallista tutkimustiedon mukaan on se, että entiseen parisuhteeseen kohdistuvaa vainoamiskäyttäytymistä ei pidetä kuitenkaan vakavana, eikä parisuhdevainoamista osata välttämättä edes tunnistaa (Logan, 2010; Laitinen & Nikupeteri, 2012). Suomessa uhrin kannalta ongelmallista on myös se, ettei vainoamista ole kriminalisoitu. Poliittisilta päättäjiltä on puuttunut tietoa vainoamisesta ja tämä on saattanut hidastaa asiasta käytyä keskustelua. Parisuhdevainoajia ei ole juurikaan Suomessa tutkittu ja Norrisin, Hussin ja Palarean (2011) mukaan vain muutamat tutkimukset ovat tarkastelleet vainoamista parisuhdeväkivalta-aineistoista. Tämän tutkimuksen tarkoitus on lisätä tietoa suomalaisesta väkivaltaisesta parisuhdevainoajasta tutkijoiden, oikeuslaitoksen, viranomaisten, päättäjien sekä

parisuhdeväkivallan piirissä työskentelevien avuksi. Tutkimus paikkaa myös kansainvälistä tutkimustarvetta parisuhdekontekstissa tapahtuneesta vainoamisesta.

Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat entistä tai nykyistä puolisoaan vainonneet ja heitä kohtaan väkivaltaisesti käyttäytyneet miehet ja naiset. Tutkimuksen tavoite on auttaa tunnistamaan parisuhteeseen liittyvää väkivaltaista vainoamista ilmiönä, jotta parisuhdevainoaminen ja parisuhdeväkivalta osattaisiin uhrien turvallisuuden sekä oikeusturvan vuoksi erottaa. Tässä tutkimuksessa vertaillaankin vainonneita ja ei-vainonneita parisuhdeväkivallantekijöitä ilmiöiden mahdollisten erojen löytämiseksi ja parisuhdevainoajiin liittyvien erityispiirteiden saamiseksi esiin. Aikaisemman tutkimuksen mukaan parisuhdeväkivaltaan syyllistyneiden henkilöiden piirteiden välillä on merkittäviä eroja sen mukaan ovatko he vainonneet kumppaniaan vai ei (ks. Burgess ym., 1997). Oheisen tutkimuksen perustella oletettiin, että parisuhdevainoajien ja ei-vainonneiden parisuhdeväkivallan tekijöiden välillä olisi löydettävissä eroja myös tässä aineistossa.

Tämän tutkimuksen painopiste on parisuhdevainoajien käyttämän väkivallan kuvaamisessa ja vertaamisessa. Väkivalta nousi painopisteeksi sekä aineiston erityispiirteiden antamien mahdollisuuksien, mutta myös vainoamisen kriminalisoimiseksi aloitetun poliittisen keskustelun vuoksi. Tämä parisuhdevainoamista koskeva oikeuspsykologinen tutkimus ja siinä käytetty mielentilatutkimusaineisto on osa laajempaa Oulun yliopistollisen sairaalan ja Oulun yliopiston käynnistämää parisuhdeväkivaltaa tutkivaa tutkimusprojektia.

Tutkimuksen teoriaosuus jakaantuu kahteen. Ensimmäisessä kappaleessa käydään läpi perustietoja parisuhdeväkivallasta sen muotojen, yleisyyden ja seurausten kautta. Parisuhde- ja perheväkivalta ovat aiheena hyvin laajasti tutkittuja ja tutkimustietoa löytyy siksi hyvin paljon. Perustiedot parisuhdeväkivallasta ovat riittäviä tähän tutkimukseen, koska päätutkimuskohteena on vainoaminen. Parisuhdeväkivalta on kuitenkin tärkeä tuoda esille, sillä aineisto on parisuhdeväkivalta-aineisto ja myös vainoajien väkivalta on usein alkanut jo parisuhteen aikana. Tämän jälkeen teoriaosuuden toisessa osassa kappaleessa 2 käsitellään vainoamista. Esille otetaan aikaisempia vainoamista yleisesti koskevia tutkimustuloksia sekä vainoamisen motiiveja ja vainoamistekoja. Erikseen korostetaan vainoamista parisuhdeväkivaltakontekstissa sekä väkivallan käyttöä vainoamistapauksissa. Tärkeää on ottaa esille myös se, minkälaisia vaikutuksia vainoamisella on uhriin. Kappale 2.7 käsittelee vainoamiseen liittyvää rikoslainsäädäntöä niiltä osin, kun se jättää joitakin vainoamistekoja

rikosoikeudellisen vastuun ulkopuolelle. Esille otetaan myös viime aikoina Suomessa tapahtuneet muutokset kohti vainoamisen rikosoikeudellista määrittelyä.

Kolmannessa kappaleessa käydään läpi tutkimusongelmat, aineisto sekä menetelmät. Tulokset raportoidaan kappaleessa 4. Ne käydään läpi tutkimusongelmittain: parisuhdeväkivalta ja väkivaltatausta, syytteenalainen teko sekä muut väkivaltaan vaikuttaneet tekijät. Pohdintaosuudessa kappaleessa 5 käydään läpi tutkimustulokset ja muun muassa peilataan niitä mahdollisiin aikaisempiin tutkimuksiin. Rikosoikeudellisessa pohdinnassa, kappaleessa 5.2, tutkimustuloksia suhteutetaan myös oikeusministeriön laatimassa lakiehdotuksessa oleviin yksityiskohtiin. Kappaleessa 5.3 tuodaan esiin tutkimuksen rajoitukset sekä eettisiä seikkoja. Seuraavan kappaleen yhteenvedossa kootaan tutkimuksessa saadut tiedot yhteen ja tehdään niistä johtopäätöksiä.

Tutkimuksessa käytetään mielentilatutkimusaineistosta poimittuja lainauksia tutkimushankkeen koordinaattorin LT Hannu Säävälän luvalla. Kaikki lainaukset ovat sijoitettu kappaleiden alkuun. Henkilöiden sukupuoli ja kaikki muut mahdolliset tunnistetiedot ovat lainauksissa muutettuina niin, ettei tekijää tai uhria ole mahdollista tunnistaa. Myös syytteenalaiseen tekoon liittyviä piirteitä on voitu muokata niin, ettei tekijää tai uhria voida päätellä. Ilman lainauksia parisuhdevainoaminen jäisi ilmiönä ulkokohtaiseksi. Niiden avulla on mahdollista päästä ainutlaatuisella tavalla aavistuksen lähemmäksi parisuhdevainoajan mielenmaisemaa. Useat lainaukset myös onnistuvat kuvaamaan konkreettisesti vainoajan suhdetta väkivallan käyttöön ja tuovat näin tekijöiden ajattelumaailman lukijan iholle.

Tutkimuksessa käytetyt peruskäsitteet otetaan esille tässä johdanto-osuudessa, sillä tutkimuksessa käytetään useita käsitteitä, joiden määrittely ei ole yksiselitteistä. Peruskäsitteiden tulee siksi olla selvillä ennen teoriaosuutta. Tässä tutkimuksessa *vainoamisen* käsite johdettiin alkuperäisen tutkimusryhmän laatimista tilastointilomakkeen tulkintaohjeista. Niiden mukaan vainoamiseksi tulkittiin entisen tai nykyisen kumppanin seuraaminen, uhkaavat yhteydenotot, uhkailu, pelottelu tai muu elämän vaikeuttaminen, jonka uhri on kokenut pelottavana. Määritelmä sopi suhteellisen hyvin tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Jotta tutkimuksesta saatiin mahdollisimman tarkka, määritelmää tuli kuitenkin täsmentää lähemmäksi oikeustieteellisiä määritelmiä (ks. täsmennyksestä enemmän kappaleessa 3.2.2). Tutkittavasta ilmiöstä ei ole suomenkielessä vakiintunutta termiä, vaan siitä näkee käytettävän

nimiä stalkkaaminen (ks. esim. Haatanen & Häkkänen-Nyholm, 2012), väijyminen, ahdisteleminen, vaaniminen tai kyttäminen. Tässä tutkimuksessa käytän siis termiä vainoaminen, sillä sitä näkee eniten käytettävän suomalaisessa kirjallisuudessa. Vainoamista voidaan mielestäni pitää myös yläkäsitteenä, johon voidaan katsoa kuuluvaksi esimerkiksi yksittäistä väijymiskäyttäytymistä. Vainoamisen käsite on toisaalta ongelmallinen, sillä se sekoittuu helposti jonkin etnisesti tai muulla tavalla valtaväestöstä poikkeavan ihmisryhmän vainoon. Nämä kaksi ilmiötä ovat kuitenkin eri asioita.

Parisuhdevainoaminen tarkoittaa tässä tutkimuksessa vainoamista, joka on kohdistunut tekijän entiseen tai nykyiseen parisuhdekumppaniin. Parisuhteella tarkoitetaan nykyistä tai entistä kumppania; aviopuolisoa, avopuolisoa tai seurustelukumppania. Tässä tutkimuksessa yhden tai kahden tapailun jälkeisiä ns. deittejä ei otettu mukaan. Parisuhdevainoamisen käsite tulee englannin termistä ”partner stalking”, ”intimate partner stalking” tai ”domestic stalking” (ks. esim. Burgess ym., 1997; Palarea, 2005; Spitzberg & Cupach, 2007) ja sitä käyttää muun muassa suomalainen vainoamistutkija Helinä Häkkänen-Nyholm (Haatanen & Häkkänen-Nyholm, 2012).

Väkivalta on sellainen teko, jossa käydään toiseen fyysisesti käsiksi vahingoittamistarkoituksessa, ilman toisen suostumusta, ja viranomainen tai muu ulkopuolinen taho on nimennyt teon väkivallaksi. Väkivallasta on erotettavissa henkisen ja fyysinen väkivallan eri muotoja, jotka ovat kuitenkin tiukasti yhteen nivoutuneet siten, että esimerkiksi vakava fyysinen väkivalta sisältää yleensä myös vakavaa henkistä alistamista. (Säävälä, Nyqvist & Salonen, 2006a.) Väkivalta voidaan kuitenkin määritellä useilla eri tavoilla ja määrittely on yhteydessä kulttuuriin, uskontoon, aikaan ja paikkaan. Henkinen väkivalta on väkivallan muodoista vaikeimmin määriteltävissä. Marttalan mukaan henkinen väkivalta voi olla sanallista tai sanatonta, kuten uhkailua, pelottelua, nimittelyä, nöyryyttämistä, painostamista, kontrollointia tai vähättelyä. (Marttala, 2011.)

Parisuhdeväkivalta on puolisoiden, seurustelukumppanien ja entisten kumppanien välistä väkivaltaa, mutta se ei sisällä satunnaisten seksuaalipartnerien välisiä tekoja (Lehti 2009). Piispa (2006) määrittelee omassa tutkimuksessaan parisuhdeväkivallan nykyisen tai entisen avio- tai avopuolison tekemäksi fyysiseksi tai seksuaaliseksi väkivallaksi tai väkivallalla uhkailuksi. Tässä tutkimuksessa parisuhdeväkivalta määritellään samoin kuin Piispa on tehnyt. Tämä termi on käytössä tässä tutkimuksessa, vaikka perheväkivalta-termiä käytetään

usein samaa tarkoittavana käsitteenä. Ylipäänsä käsitteitä näytetään käytettävän myös tutkijoiden keskuudessa sekaisin, eikä käsitteiden kulloisestakin merkityksestä aina voi olla varma (Säävälä, Pohjoisvirta, Keinänen & Salonen, 2006c).

Perheväkivalta ja lähisuhdeväkivalta ovat läheisiä termejä edelliselle käsitteelle, mutta näitä ei käytetä tässä tutkimuksessa. Perheväkivalta-käsitettä käytetään usein synonyymina lähisuhdeväkivallalle. Termeillä on kuitenkin vivahde-eroja. Perheväkivalta tarkoittaa väkivaltaa, joka tapahtuu ydinperheeseen kuuluvien jäsenten välillä (Säävälä ym., 2006c), kun taas lähisuhdeväkivalta tarkoittaa parisuhdeväkivallan lisäksi lähisukulaisten, kuten vanhempien ja lasten, sisarusten tai isovanhempien ja lastenlasten välisiä väkivallan tekoja (Lehti, 2009). Lähisuhdeväkivallan yleisin muoto on naisten kokema väkivalta parisuhteessa (Marttala, 2011). Perhe- ja lähisuhdeväkivallasta puhuttaessa usein viitataan parisuhdeväkivaltaan. Lähisuhdeväkivallan käsite luotiin korvaamaan parisuhdeväkivallan termi niissä tapauksissa, kun parisuhde on ohi, mutta väkivalta edelleen jatkuu. (Säävälä ym., 2006c)

1 PARISUHDEVÄKIVALTA

Tutkimuksissa on havaittu, että monet erilaiset seikat ja taustatekijät altistavat väkivallalle, ja esimerkiksi parisuhdeväkivallan taustatekijöistä on olemassa monia erilaisia selitysmalleja. Selitysmallit lähtevät väkivaltaisen henkilön perimästä ja lapsuuden kasvuolosuhteista liikkuen traumatisoitumisessa, kulttuurisissa tekijöissä, sukupuoleessa, ihmissuhteissa sekä olosuhteissa. Suurin osa väkivallan riskitekijöistä liittyy väkivallan tekijän lapsuuteen ja kasvuoloihin sekä perimään ja kulttuuriin. Useat tutkijat kotimaassa ja ulkomailla pitävät myös väkivallan tekijän persoonallisuutta ja asenteita keskeisinä parisuhdeväkivallassa. Parisuhdeväkivallan tekijät ovat kuitenkin hyvin monenkirjavia, eikä heidän persoonallisuutensa kuvaamiseen riitä yksinkertaiset luokittelut tai tyypittelyt. (Säävälä, Nyqvist & Salonen, 2006b.)

Tässä tutkimuksessa ei keskitytä parisuhdeväkivallan selitysmalleihin, mutta tutkimustuloksissa sivutaan niitä jonkin verran lähinnä olosuhdetekijöihin ja ihmissuhteisiin liittyen. Tällaisia ovat esimerkiksi perheen eristyneisyys, humalatila tai uhrin väkivaltainen käytös. Myös persoonallisuutta käydään läpi suurpiirteisesti. Parisuhdeväkivalta on siis monimuotoista ja sitä tulee tarkastella useasta eri näkökulmasta (Piispa, 2011). Tarkastelen sitä tässä sen muotojen, yleisyyden sekä seurausten kautta.

1.1 Parisuhdeväkivallan muodot

”Henkinen väkivalta ja tappouhkaukset olivat avioliiton loppuajankohtaisia miltei jokapäiväisiä. Tämän vuoksi puoliso siirsi avioeroa vuosikausia parempaa ajankohtaa odotellen.”

”Tva oli johtaja suhteessa ja vaati vaimoltaan ehdotonta alistumista, ikään kuin hänellä ei olisi ollut ihmisarvoa.”

Parisuhdeväkivalta ei ole yhtenäinen ilmiö, sillä väkivallan muodot vaihtelevat esimerkiksi sen keston sekä kontrollin ja alistamisen tapojen mukaan. Väkivalta usein muuttuu muotoaan ajassa; se raaistuu ja muuttuu prosessinomaiseksi. (Piispa, 2011.) Parisuhdeväkivalta alkaa usein mustasukkaisuutena, joka muuttuu suhteen edetessä vakavammaksi kontrolloinniksi. Fyysinen väkivalta alkaa usein sen jälkeen, kun suhteeseen on tavalla tai toisella sitouduttu.

Jos väkivalta kestää pitkään ja sitä käytetään jatkuvasti, se myös usein muuttuu vakavammaksi. (Marttala, 2011.) Ero tai eron suunnittelu kasvattaa sekä suomalaisten että kansainvälisten tutkimusten mukaan väkivaltariskiä (Heiskanen & Piispa, 2006).

Piispa (2011) on luonnehtinut väkivaltaa ryhmittelemällä sitä sen vakavuuden, seurausten sekä keston perusteella. Yleisin (39 %) väkivallan muoto oli niin kutsuttu ”episodi menneisyydestä”, joka kuvaa lievintä, yli kymmenen vuotta sitten loppunutta väkivaltaa. Toiseksi yleisin (33 %), nuorten naisten kokemaa väkivaltaa kuvaava muoto oli ”lyhyt väkivallan historia”. Tämä väkivalta oli muutama vuosi sitten alkanutta vakavaa väkivaltaa, josta oli aiheutunut vakavia fyysisiä vammoja. Mies ei ollut kuitenkaan eristänyt naista. Voimakas kontrolli ja alistaminen olivat yleisintä harvinaisemmissa väkivallan muodoissa, joita tutkimuksen mukaan olivat ”henkinen piina” (18 %) sekä ”parisuhdeterrori” (10 %). Väkivalta oli alkanut kummassakin muodossa kauan sitten ja saanut rajuja muotoja niin, etteivät naiset olleet kyenneet hallitsemaan omaa elämäänsä. (Piispa, 2011.) Tässä tutkimuksessa käytetään myös käsitettä parisuhdeterrori, mutta laajemmassa merkityksessä kuin Piispan tutkimuksessa. Tässä tutkimuksessa parisuhdeterrori tarkoittaa osittain myös Piispan mainitsemaa henkistä piinaa.

Miesten käyttämä väkivalta on yhteydessä muuhun vallan ja kontrollin käyttöön (Piispa, 2011) ja joidenkin tutkijoiden mukaan parisuhdeväkivalta itsessään on vallan ja kontrollin väline. Kyse on usein joka tapauksessa lukkiutuneista valtasuhteista, jolloin miesten oikeudet ja valta-asema korostuvat. (Marttala, 2011.) Vallan käyttö voi näyttäytyä eristämisenä, pelotteluna, miehen etuoikeuksien käyttämisenä, uhkailuna, lapsien käyttämisenä väkivallan välineenä, seksuaalisena, taloudellisena sekä henkisenä väkivaltana. Fyysisimmillään väkivalta voi näkyä lyömisenä, repimisenä, potkimisena, kuristamisena, tönimisenä sekä aseiden käyttönä. (Säävälä ym., 2006a.) Fyysinen väkivalta yleensä aina kietoutuu yhteen henkisen väkivallan kanssa ja joskus henkinen väkivalta edeltää fyysistä väkivaltaa. Pitkään jatkuneissa väkivaltaisissa liitoissa ei osapuolilla ole samoja oikeuksia ja velvollisuuksia, he eivät ole tasavertaisia tai tasa-arvoisia kumppaneita. (Marttala, 2011.)

Perhe- ja parisuhdeväkivaltaa kuvaillaan usein sukupuolittuneeksi ilmiöksi, joka toisaalta tarkoittaa sitä, että väkivaltaan liittyy erilaisia merkityksiä eri sukupuolille, ja toisaalta tilastotietojen kertomaa tietoa väkivallan yleisyydestä. Sukupuolittuneisuuden vastakohta on symmetrisyys, joka tarkoittaa sitä, ettei sukupuolten välillä ole eroa väkivaltaisudessa.

(Säävälä ym., 2006a.) Yhdistyneiden kansakuntien mukaan väkivaltaa voidaan luonnehtia sukupuoliperustaiseksi, jos se kohdistuu naisiin suhteettoman usein. Naisetkin käyttävät perheissä väkivaltaa, mutta heidän käyttämänsä väkivalta kohdistuu erityisesti lapsiin. (Salmi, Lehti, Sirén, Kivivuori & Aaltonen, 2009.) Tutkimusten mukaan miehetkin joutuvat puolisonsa pahoinpitelemiksi, joidenkin tutkimusten mukaan jopa yhtä yleisesti kuin naiset. Tutkimustulokset ovat tältä osin kuitenkin huomattavan ristiriitaisia. Väkivaltatyökokemukseen sekä lukuisiin eri kotimaisiin sekä ulkomaisiin tilastotietoihin perustuen väkivalta näyttäisi olevan sukupuolittunutta, eli miehet näyttäisivät käyttävän naisia enemmän väkivaltaa. Joidenkin tutkimusten mukaan lievä väkivalta on yhtä yleistä kummallakin sukupuolella, mutta vakava väkivalta on sukupuolittunutta. On myös muistettava, että väkivallan merkitys on erilainen miehelle ja naiselle. Tämä johtuu esimerkiksi kokoerosta, mutta myös siitä, että väkivallan käyttöön liittyy sukupuolittuneita merkityksiä. Väkivalta ei kuitenkaan joka tapauksessa kohdistu yhtäläisesti naisiin ja miehiin, sillä eri sukupuolten kokeman väkivallan muodot ja seuraukset eroavat toisistaan. Vaikka miesten osuus parisuhdeväkivaltaa kokeneista on noussut 2000-luvulla, naiset kokevat edelleen parisuhdeväkivaltaa miehiä useammin, eli tapahtumakertoja on enemmän. Naisten kokema parisuhdeväkivalta on myös seurauksiltaan vakavampaa kuin miesten, sillä vakava väkivalta on usein miesten tekemää. Naiset myös vahingoittuvat lievästäkin väkivallasta miehiä useammin, varsinkin henkisesti. (Honkatukia, 2011; Piispa, 2011; Säävälä ym., 2006a.) Väkivallan sukupuolittuneisuus on tullut esille esimerkiksi Säävälän, Pohjoisvirran, Hannuksen, Korhosen ja Karvosen (2011) tutkimuksessa, jonka mukaan vakavaksi väkivallaksi luokiteltava parisuhdeterrori havaittiin olevan merkittävästi yleisempää miesten tekemänä suhteessa naisiin.

1.2 Parisuhdeväkivallan yleisyys

”Tekijä oli jo neljä vuotta sitten ennen tekoa aseella uhaten vaatinut uhria jatkamaan seurustelusuhdetta surmaamisen uhalla.”

”Oli todella mustasukkainen suhteen aikana, uhri on joutunut katkaisemaan kaikkiin eri sukupuolta oleviin ystäviinsä välit. Oli omistushaluinen koko seurustelum ajan.”

Parisuhdeväkivallan yleisyydestä voidaan etsiä tietoa sekä poliisin tilastoista, että uhritutkimuksista. Poliisin tilastojen mukaan kaikesta parisuhdeväkivallasta keskimäärin 90 % on kohdistunut naisiin (Heiskanen, 2006a). Viranomaisten tiedot kuitenkin eroavat

esimerkiksi uhritutkimuksista ja täytyykin muistaa, että miesten käyttämä väkivalta on vakavampaa ja ehkä siksi se tulee helpommin viranomaisten tietoon. Miehet eivät myöskään ilmoita heihin kohdistuneesta väkivallasta yhtä useasti kuin naiset. (Honkatukia, 2011.)

Poliisin tilastoimat perhe- ja parisuhdeväkivaltarikokset ovat lisääntyneet joka vuosi vuodesta 1997 lähtien, joka voi johtua esimerkiksi ilmoitusherkkyiden kasvusta tai poliisin tehostuneesta väkivaltatyöstä. Tästä kertoo se, että fyysinen väkivalta on kuitenkin useiden tutkimusten mukaan yleisesti ottaen vähentynyt. Vuonna 2005 tehdyn kyselyn mukaan noin viidennes parisuhteessa (avio- tai avoliitossa) olevista naisista oli joutunut kyseisen puolison väkivallan kohteeksi ainakin kerran suhteen aikana. Entisen puolison väkivallan tai uhkailun kohteeksi oli joutunut 18 % kaikista 18–74-vuotiaista naisista. Kyselyn mukaan puolet naisista, joilla on entinen parisuhde, oli kokenut kyseisessä parisuhteessa joskus väkivaltaa. Luku on kasvanut vuodesta 1997, sillä avio- ja avoerot ovat yleistyneet. Fyysistä väkivaltaa näistä naisista oli kokenut 45 % ja väkivallalla uhkailu oli myös yleistä. Liiton aikana väkivaltaisista miehistä puolet jatkoi eron jälkeenkin väkivaltaista käyttäytymistä, häirintää tai uhkailua. Parisuhteen aikana tapahtunut väkivalta näytti jatkuvan väijymisenä, häirintänä ja uhkailuna, eli muuttuu luonteeltaan henkiseksi väkivallaksi, kontrolloinniksi ja uhkailuksi. (Heiskanen, 2006a; Heiskanen, 2006b; Piispa, 2006; Heiskanen & Piispa, 2006.)

Koska suurin osa parisuhdeväkivallasta jää piilorikollisuudeksi (Heiskanen, 2006), otan tässä esille parisuhdesurmat. Käytännössä lähes kaikkien surmien katsotaan tulevan poliisin tietoon ja siksi tilastot ovat luotettavia. 1980-luvulta 2000-luvulle tultaessa parisuhdetappojen trendi on laskeva, vaikka Suomessa surmataaan edelleen väestöön suhteutettuna enemmän naisia kuin muissa Euroopan maissa (Heiskanen, 2006b). Suomessa surmattiin henkirikollisuuden seurantajärjestelmän mukaan 181 naista vuosina 2003–2007, eli osittain myös tämän tutkimusaineiston keräämisen ajanjaksolla. Heistä 13 oli alle 15-vuotiaita. Keskimäärin naisia surmattiin ajanjaksolla 36 vuodessa. On kuitenkin muistettava, että väkivaltakuolemien määrä voi vaihdella runsaastikin vuosittain. Surmatuista 15 vuotta täyttäneestä 168 naisesta noin kaksi kolmasosaa (68 %), eli 114 naista, joutui parisuhdekumppanin surmaamaksi. Vertailun vuoksi 15 vuotta täyttäneelle uhrille ennalta tuntemattoman henkilön surmaamaksi joutui vain 2 %. Parisuhdekumppanin surmaamista naisista entinen puoliso tai entinen seurustelukumppani oli surmannut 15 uhria, eli noin 17 %. Keskimäärin ex-kumppani oli surmannut siis noin kolme naisuhria vuosittain. (Lehti, 2009.)

Lehden (2009) mukaan naisiin kohdistuvissa parisuhdetapoissa tekovälineenä on hyvin usein ase, kun verrataan tekovälinettä muihin naisiin kohdistuviin surmiin. Vuosina 2002–2007 parisuhdetapoissa surmatuista naisista joka neljäs oli surmattu ampuma-aseella. Motiivina naisiin kohdistuvissa henkirikoksissa ovat olleet pääosin parisuhteen ongelmat (41 %) sekä mustasukkaisuus (30 %). (Lehti, 2009.) Myös naiset surmaavat puolisoitaan, mutta hyvin paljon vähemmän. Kaikista ajanjaksolla 2003–2010 surmatuista miehistä eri sukupuolta oleva puoliso, seurustelukumppani tai entinen kumppani oli surmannut 42 miestä (6 %) (Lehti, 2012).

Maahanmuuttajanaisten riski joutua henkirikoksen uhriksi on korkeampi kuin kantaväestön naisten ja maahanmuuttajataustaisten miesten (Lehti, 2009). Heidän avun hakemisensa voi olla Honkatukian (2011) mukaan vaikeaa, vaikka he saattavat kokea enemmän parisuhdeväkivaltaa kuin suomalaiset naiset. Tähän on useita syitä, kuten eri kulttuuritausta, taloudellinen riippuvaisuus miehestä ja kielimuuri.

1.3 Parisuhdeväkivallan seuraukset

”Puoliso oli muuttanut liiton kestäessä jo kahdesti pois tutkittavan luota ja lisäksi kerran lähtenyt turvakotiin ja syytteenalaista tekoa edeltäen paennut paikkakunnalta toiselle lapsensa kanssa tutkittavan jäljittäessä häntä.”

”Uhri oli syyllinen siihen, että tutkittava oli epäonnistunut omassa elämässään.”

Parisuhdeväkivallan yleisyys ei riitä yksistään kuvailemaan väkivallan vakavuutta, vaan siitä kertovat myös väkivallasta koituvat seuraukset (Piispa, 2011). Edellä on käsitelty parisuhdeväkivallan vakavinta seurausta, eli kuolemaa. Lievemmistä fyysisistä seurauksista puhuttaessa noin puolet parisuhteen aikana väkivaltaa kokeneista naisista oli saanut fyysisiä vammoja (Piispa, 2011). Monelle parisuhdeväkivaltaa kokeneelle henkinen väkivalta voi kuitenkin olla pahempi kokemus kuin fyysinen väkivalta, ja pelko ja ahdistus voivat olla tärkeämpiä kuin väkivallasta aiheutuneet mustelmat. Henkisiä seurauksia vahvistavat ja muovaavat väkivallan toistuvuus ja kontrollointi. Seurauksia on paljon, kuten viha, pelko, masennus, itsetunnon lasku ja häpeä. (Heiskanen & Piispa, 2006; Piispa, 2006.) Puhutaan pahoinpidellyn naisen syndroomasta, joka kuvailee yksinkertaisimmillaan traumatisoitumista. Sen oireita ovat mm. ahdistuneisuus, takamat, univaikeudet sekä tunnetilojen voimakas vaihtelu. Kaikki väkivallan uhrit eivät kuitenkaan traumatisoidu. (Säävälä ym., 2006a.) Parisuhdeväkivallan seuraukset saattavat näkyä fyysisen terveyden lisäksi naisen

käyttäytymisessä, persoonallisuudessa, tunne-elämässä ja myös sosiaalisissa suhteissa (Marttala, 2011).

Arkipuheessa on hyvin yleistä ihmetellä, miksi naiset antavat kohdella itseään huonosti, eivätkä lähde väkivaltaisesta suhteesta. Miehen käyttämän vallan kyseenalaistaminen voi kuitenkin olla hyvin vaikeaa, jos väkivalta on toistuvaa ja lisäksi nainen elää väkivallan uhan ja pelon ilmapiirin alla. Väkivaltaan voi tottua ja se voi normalisoitua jopa niin, ettei kokemuksia enää määritellä väkivallaksi. Uhri voi myös tulla emotionaalisesti riippuvaiseksi väkivallan tekijästä, jos väkivalta vaihtelee fyysisen väkivallan sekä katumuksen ja rakkauden osoitusten välillä. Puhutaan traumaattisesta riippuvuudesta, jossa tekijä säätelee uhrin omanarvontuntoa. Uhrit voivat jopa kokea ansaitsevansa huonoa kohtelua. (Marttala, 2011.)

Naiset oppivat väkivaltaisessa suhteessa eläessään käyttämään erilaisia selviytymiskeinoja, kuten tarkkailemaan ja lukemaan puolisonsa käyttäytymistä ja kontrolloimaan ja varomaan omaa käyttäytymistään. He saattavat ajatella, että näin käyttäytymällä he voisivat ehkäistä väkivallan. Naiset voivat kokea olevansa tilanteessa, josta ei ole ulospääsyä. Suomalaisen tutkimuksen mukaan kolmannes parisuhdeväkivallan uhreiksi joutuneista naisista ei ollut hakenut virallista apua, vaikka he tarvitsisivat väkivallasta selviytymiseen ammattimaista tukea ja neuvontaa. (Heiskanen & Piispa, 2006; Marttala, 2011.)

2 MITÄ TIEDÄMME VAINOAMISESTA?

2.1 Vainoaminen ilmiönä

”Uhri ilmoitti tutkittavalle olevansa haluton jatkamaan suhdetta. Silloin tutkittava sanoi hänelle, että ’nyt sinulle vasta sitten vaikeudet alkavatkin’”.

”Tilanne on pysynyt noin vuoden ennallaan; hän on itsepintaisesti kieltäytynyt hyväksymästä eroa ja on katsonut uhkailunsa oikeutetuksi. Keskeisiä ovat pettymyksen ja katkeruuden tunteet sekä koston ajatukset. Tutkittava kokee ongelmaksi sen, ettei ex-avopuoliso suostu selvittämään asioita. Uhkailu on viimeinen keino saada muut keskustelemaan aiheesta hänen kanssaan. Tutkittava kertoo, ettei hän välitä vaikka ex-puoliso pelkää; koska itsellä ei ole hyvä olla, ei tarvitse muillakaan olla.”

”Tutkittavalla ’sumenee mielessä’ silloin, kun hän menettää kumppanin, josta ei haluaisi luopua. Tutkittava sanoo, että hänelle tuli erosta ensin niin paha olo, että ajatteli tappaa itsensä, mutta sitten hän ajatteli, että jos entinen puoliso laantuisi, hän saisi vielä hänet takaisin.”

Tjaden & Thoennes (1998) määrittelevät vainoamisen kahdesti tai useammin toistuvaksi visuaaliseksi tai fyysiseksi läheisyydeksi, epätoivottavaksi kommunikaatioksi tai verbaalisiksi, kirjoitetuiksi tai epäsuoriksi uhkauksiksi, jotka aiheuttavat pelkoa kenessä tahansa ihmisessä. Häkkänen-Nyholm määrittelee Haataisen (2012) haastattelussa vainoamisen olevan toiseen ihmiseen kohdistuvaa toistuvaa ei-toivottua käyttäytymistä, joka on pelottavaa tai jota voidaan perustellusti pitää pelottavana. Kaikissa määritelmissä korostetaan toistuvuutta, sekä sitä, että vainoamiskäyttäytyminen on epätoivottavaa tai tahallista sekä pelottavaa tai kohteen turvallisuutta vaarantavaa. Koska vainoamista ei voida Norrisin ym. (2011) mukaan määritellä yksittäiseksi käyttäytymiseksi, sitä voi olla vaikea kuvailla yksinkertaisesti. Käsite kattaa suuren joukon erilaisia vaihtelevia käyttäytymistapoja. Vainoamisen voidaan sanoa yleisesti olevan ei-toivottua seuraamista, yhteydenottoja, tarkkailua ja kommunikointia. (Douglas & Dutton, 2001.)

Meloy ja Gothard (1995) ovat ehdottaneet termiä pakonomainen seuraaja (obsessional follower) pitkään kestäneelle tai epänormaalille ahdistelulle ja uhalle. Cupach ja Spitzberg (2004) taas ovat esittäneet vainoamisesta erillistä termiä pakonomainen häirintä (obsessive relational intrusion, ORI). Se tarkoittaa heidän mukaansa sellaista läheisyyteen pyrkimistä, joka on häirinnän kohteen mielestä ei-toivottua. Vainoamisen käsite kattaa mielestäni hyvin

kaikenlaisen pitkäkestoisen ahdistelun ja keinotekoiset termit saattavat sotkea ilmiötä, joka on muutoinkin monimutkainen ja vaikeasti tunnistettavissa.

Toisin kuin luullaan, vainoaminen ei ole harvinainen ilmiö. Vainoamista on ollut yhteiskunnissa aina ja sillä on pitkät historialliset juuret. Vaikka suhteeseen on kautta aikojen yritetty palata ja esimerkiksi seurailu on ollut yleistä, nykyään ilmiö on monipuolistunut ja tullut näkyvämmäksi muuttuneiden vainoamistapojen kautta. (Logan, 2006; Haatanen & Häkkänen-Nyholm, 2012.) Vainoamisen yleisyydestä on kuitenkin esitetty vaihtelevia tutkimustuloksia. Epäselyyden syy löytyy tutkimusten metodologisista eroista. Eroavaisuuksia ja vaihtelevuutta on nähtävissä myös vainoamisen käsitteen määrittelyissä sekä populaatioissa, joista otokset ovat muodostettu. Joidenkin tutkimusten mukaan vainoamista on kokenut jopa 13–15 % naisista. (Whyte, Petch, Penny & Reiss, 2008.) USA:n kansallisen oikeusinstituutin teettämän erittäin laajan tutkimuksen perusteella luvut ovat hieman maltillisemmat: 8 % naisista ja 2 % miehistä oli joutunut vainoamisen kohteeksi jossakin elämänsä vaiheessa (Tjaden & Thoennes, 1998).

Vainoamisesta ei ole Suomessa yleisiä virallisia tilastoja, sillä sitä ei ole täällä kriminalisoitu. Suomalaisilla korkeakouluopiskelijoilla teetetty tutkimus kuitenkin paljasti, että heistä jopa yli 26 % oli joutunut kahden tai useamman vainoamistapahtuman kohteeksi elämänsä aikana. Tuntemattoman vainoamaksi joutuminen oli tutkimuksen mukaan harvinaista, sillä jopa noin kahdeksassa tapauksessa kymmenestä vainoaja oli jollain tapaa tuttu, heistä 25 % entinen kumppani. (Björklund, Häkkänen-Nyholm, Sheridan & Roberts, 2010.) Myös muut lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet, että kumppanin tai entisen kumppanin vainoaminen on paljon yleisempää verrattuna tuntemattoman vainoamiseen. Eteenkin julkisuuden henkilöiden vainoaminen on hyvin harvinaista. (Logan, 2006.) Ulkomaisten tutkimusten mukaan entiset kumppanit vainosivat puolessa tai jopa yli puolessa kaikista vainoamistapauksista (Douglas & Dutton, 2001).

Kaikki vainoamista koskevat tutkimukset, riippumatta otoksesta tai tutkimusasetelmasta, viittaavat siihen, että valtaosa vainoajista on miehiä. Useiden laajamittaisten tutkimusten perusteella noin 75–80 prosenttia vainoamisen uhreista on naisia. Tyypillinen vainoaja on huumausaineriippuvuudesta ja mielialahäiriöstä kärsivä 30–40-vuotias mies, joista noin 40–50 %:lla on aikaisempia rikustuomioita. (Häkkänen, 2008; Cupach & Spitzberg, 2004.) Joidenkin tutkimusten mukaan parisuhdevainoajilla on enemmän huume- ja alkoholiongelmia

(ks. esim. Burgess ym., 1997), mutta taas toiset tutkimukset eivät ole osoittaneet esimerkiksi erityisiä alkoholiin liittyviä ongelmia (Douglas & Dutton, 2001). Vainoaminen on pakkomielteisiin liittyvänä tekona usein yhteydessä varsinkin erityyppisiin psyykkisiin ongelmiin. Vainoajilta onkin löydettävissä erityisesti antisosiaalisia tai narsistisia persoonallisuushäiriöitä. (Häkkänen, 2008; Ks. myös Mullen, Pathé, Purcell & Stuart, 1999.) Whyte ym. (2008) ovat puolestaan tutkineet vainoamista sairaalapopulaatiossa ja todenneet, että suurimmalla osalla vainoajista oli todettu persoonallisuushäiriön lisäksi psykoosi. Mullen ym. ovat sen lisäksi todenneet vainoajien olevan epätyypillisiä verrattuna muihin rikoksenteekijöihin. Vainoaja on keskimääräisiin rikoksenteekijöihin verrattuna vanhempi, hänellä esiintyy harvemmin aineiden väärinkäyttöä, lapsuuden aikaisia käyttäytymishäiriöitä sekä aikuisuudesta löytyy vähemmän aikaisempia rikostuomioita. (Mullen ym., 1999.) Tutkimustulokset kuitenkin vaihtelevat, sillä Douglasin ja Duttonin (2001) mukaan vainoajien taustoista on useissa tutkimuksissa löydetty aikaisempia rikoksia ja eteenkin väkivaltarikoksia. Cupach ja Spitzberg (2004) lisäksi viittaavat Farnhamin ja Jamesin (2000) tutkimukseen, jonka mukaan kriminaalihistorian puuttuminen oli yhteydessä väkivaltaiseen vainoamiseen.

Suomalaisen tutkimuksen mukaan vainoamisen kesto on keskimäärin 10 kuukautta, mutta se riippuu hyvin paljon vainoajan sukupuolesta sekä aikaisemmasta vainoajan ja uhrin välisestä suhteesta (Björklund ym., 2010). Muiden tutkimusten mukaan vainoamisen keskimääräinen kesto on lähes kaksi vuotta (Spitzberg & Cupach, 2007), mutta entisiä parisuhdekumppaneita vainotaan pidempään kuin tuntemattomia (Häkkänen, 2008). Laajan tutkimuksen mukaan parisuhdevainoamisen keskimääräinen kesto on noin 2,2 vuotta, kun taas muiden vainoamismuotojen kesto jää puoleen tästä (Tjaden & Thoennes, 1998).

Jotkut tutkijat ovat esittäneet tähän mennessä tehtyjen tutkimusten pohjalta näkemyksen, ettei vainoamista tulisi enää nähdä psykiatrisena ja patologisena ilmiönä, vaan sen käsitteellistäminen tulisi perustua ihmissuhteiden kehitykseen ja teorioihin (Spitzberg & Cupach, 2007). Tutkimuksissa tulee usein esille myös se teoria, että vainoamista tulisi alkaa määritellä yhtenä naisiin kohdistuvan väkivallan muotona (White, Kowalski, Lyndon & Valentine, 2001). Tämän ajattelutavan ongelmana on se, että myös naiset vainoavat, vaikkakin harvemmin kuin miehet. On esitetty, ettei vainoamista ja perheväkivaltaa tulisi ymmärtää erillisinä rakenteina, vaan vainoamista olisi parempi käsitteellistää partneriin kohdistuvan fyysisen ja psyykkisen pahoinpitelyn jatkeena. Tässä ajatuksessa vakavimpia

vainoamisen muotoja käyttävät vakavimpaan parisuhdeväkivaltaan syyllistyneet. (Palarea, 2005.) Burgess ym. (1997) jotka tutkivat vainoamista parisuhdeväkivalta kontekstissa, ovat kuitenkin todenneet, että vaikka parisuhdevainoajat ja parisuhdeväkivallan tekijät saattavat ollakin yhtä vaarallisia, puhutaan silti erilaisesta parisuhteen dynamiikasta näiden ryhmien väliltä löydettyjen erojen vuoksi.

2.2 Moninaiset motiivit

”Entisen avopuolison mukaan potilaalla on ollut kolme ajatusta: miten tappaa itsensä, miten tuhota entinen avopuoliso ja miten tuhota entisen avopuolison huushollia lisää.”

”Olisi halunnut ’keskustella’ ja ’hieman pelotella’, mutta uhri lähti karkuun.”

”Uhkasi jahtaavansa entistä puolisoaan hamaan hautaan asti ja menevänsä jopa lain ohi. Pohti, miksi hänen ex oli niin katkera eikä halunnut pitää yhteyttä. Kertoi, että hän jatkaisi edelleen lähestymiskieltojen rikkomisia ’koska haluan tavata lapsiani’.”

Toisen ihmisen tavoittelemisen ja vainoaminen on päämäärätietoista toimintaa (Cupach & Spitzberg, 2004), vaikka vainoajien motivaatio käyttäytymiselleen vaihtelee hyvin paljon. He voivat epätoivoisesti haluta rakkaussuhteeseen tuntemattoman tai etäisen tuttavan kanssa, mutta taustalla voi olla myös suunnatonta mustasukkaisuutta ja vihaa entistä puolisoa kohtaan. Suurin osa vainoajista on taitavista pelottelu- ja ahdistelutaidoistaan huolimatta yksinäisiä ja sosiaalisilta kyvyiltään taitamattomia. (Mullen ym., 1999.) Pakkomielteinen ajattelu voi olla vahvasti yhteydessä vainoamiseen (Meloy, 1996).

Tyypillinen vainoaja todennäköisesti kokee useita ristiriitaisia sekä moninaisia motiiveja. Vainoamiskäyttäytyminen voi esimerkiksi perustua yhtä aikaa kahteen kilpailevaan motiiviin: vihaan ja rakkauteen. Kontrollointi ja valta ovat myös kirjallisuudessa usein toistuvia motiiveja. Erään meta-analyysin tuloksena oli syntynyt neljä motiivityyppiä. Ekspressiiviset motiivit kumpuavat sisäisille haluille ja emootioille. Instrumentaalisten motiivien tarkoitus on kontrollointi ja toiseen ihmiseen vaikuttaminen. Nämä kaksi ensimmäistä motiivia ovat kumpikin kontrolloivia. Persoonaan liittyvät motiivit heijastavat kyvyttömyyttä tai muita luonteeseen liittyviä puutteita, ja kontekstuaaliset motiivit edustavat tilanteisiin liittyviä vaatimuksia tai stressitekijöitä. (Cupach & Spitzberg, 2004.)

Vainoajista on esitetty useita erilaisia luokitteluja, joista yhtäkään ei ole Douglasin ja Duttonin (2001) mukaan kuitenkaan tutkittu tarpeeksi. Vainoajan ja hänen uhrinsa suhdetta

tarkastellaan kuitenkin usein Mullenin ym. (1999) muodostamalla vainoamistyyppien luokittelulla. Tutkimalla vainoajien motivaatioita, he havaitsivat vainoajia olevan viittä eri tyyppiä: läheisyyden etsijät (intimacy seeking), taitamattomat (incompetent), katkerat (resentful), saalistajat (predatory) sekä yleisimpänä ryhmänä hylätyt (rejected). *Läheisyyden etsijät* pitävät vainonsa uhria todellisena rakkautenaan ja heidän päämääränään on muodostaa uhrin kanssa suhde. *Taitamattomat vainoajat* ymmärtävät, ettei vainoamisen kohde tunne samoin, mutta toivovat silti vainoamiskäyttäytymisensä johtavat intiimiin kanssakäymiseen. Älyllisesti ja sosiaalisesti taitamattomina heiltä puuttuu parisuhteen muodostamiseen tarvittava herkkyys ja he saattavatkin vaihtaa vainoamisen kohdetta. Toisin kuin tosirakkautta hakevat läheisyyden etsijät, taitamattomat vainoajat pitävät kohdettaan vain yhtenä mahdollisista potentiaalisista kumppaneista. *Katkerien vainoajien* motivaationa on pelotella ja aiheuttaa tuskaa uhrille. Tässä joukossa uhriksi voidaan valikoitua kahdella tavalla. Vainon kohteeksi voi joutua esimerkiksi lääkäri, joka on tekijän mielestä jollakin tapaa epäonnistunut työssään, mutta toisaalta myös tuntematon kadulla kulkija. *Saalistajat* valmistelevat seksuaalista hyökkäystä uhriaan kohtaan. Tässä ryhmässä tekijät ovat aina miehiä, jotka nauttivat vainoamisen tuomasta vallan tunteesta. He saattavat valmistella hyökkäystä pitkään. Saalistajilta on löydettävissä etupäässä parafilioita ja aikaisempia seksuaalirikostuomioita. *Hylätyn vainoajan* kohteena on yleisimmin entinen kumppani, mutta joissakin tapauksissa myös esimerkiksi rikkoutuneen ystävyysuhteen toinen osapuoli. Hylätyt hakevat vainoamiskäyttäytymisellä sekä kosta että hyvitystä päällimmäisinä tunteina menetyksen tunne, viha, mustasukkaisuus, kostonhalu, pettymys ja suru. Suurimmalla osalla hylätyistä vainoajista on tutkimuksen mukaan todettu persoonallisuushäiriö, osalla harhaluuloja tai sairaalloista mustasukkaisuutta. (Mullen ym., 1999.)

Hylätyt vainoajat käyttävät Mullenin ym. (1999) tutkimusten mukaan eniten erilaisia vainoamiskeinoja ja myös vainoavat pitempään, kuin muut vainoajatyypit. Häkkänen-Nyholm katsoo Haatasen (2012) haastattelussa, että hylätyt vainoajat takertuvat entiseen parisuhteeseen ja haluavat itsepintaisesti jatkaa suhdetta. Tässä tutkimuksessa tutkimuskohteena ovat edellä mainitun luokittelun mukaisesti lähinnä hylätyt vainoajat, vaikkakin pieni osa vainoajista oli edelleen parisuhteessa uhrin kanssa.

Häkkänen-Nyholm kritisoi Haatasen (2012) haastattelussa Mullenin luokittelua siten, että saalistaja on hänen mielestään viihdekäsite, eikä sovi ainakaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Vainoamisessa on Häkkänen-Nyholmin käsityksen mukaan kyse arkipäiväisistä asioista, jota

saalistaja ei ole. Hän myös puhuu erotomania-luokasta, jolloin vainoaja uskoo hänellä olevan parisuhde esimerkiksi julkisuuden henkilön kanssa. Erotomaniassa parisuhde on olemassa vain vainoajan fantasioissa ja kuvitelmissa ja tämä on Häkkänen-Nyholmin mukaan marginaalisen harvinainen ryhmä.

2.3 Vainoamisteot

”Muutti uhrin lähelle asumaan ja oli joka päivä odottamassa häntä klo 16. Soitti jatkuvasti puhelimeen ja paineli ovikelloa vähän väliä. Kyttesi työpaikalla jopa ruokatauoilla. Seurasi uhria ja hänen uutta tuttavaansa paikkakunnalta toiselle, seurasi uhria kaikkialle, kuten ravintoloihin ja töihin. Tunkeutui asuntoon. Soitteli uhrin uudelle tuttavalle jatkuvasti. Kuunteli jatkuvasti uhrin puhelinkeskusteluja rappukäytävässä oven takana.”

”Avoeron jälkeen ennen syytteenalaista tekoa tutkittava siirtyi asumaan ex-avopuolison pihalle omaan autoonsa, jossa hän nukkui 3 kk parkkipaikalla seuraten koko ajan uhrin toimia. Ex-kumppani pelkäsi häntä, tutkittava oli mustasukkainen. Tutkittava istui autossa juoden alkoholia säännöllisesti ja nukkui vain pari tuntia yössä. Uhrin asuessa sukulaisensa luona, tutkittava seurasi heidän liikkeitään ja piti taloa silmällä yöllä ja illalla. Vähän ennen syytteenalaista tekoa tutkittava meni töihin, mutta kävi silti joka yö ex-avopuolison asunnon pihalla katsomassa tilanteen.

Vainoamista voidaan kuvailla käyttäytymiseen liittyvien toiminnallisten määritelmien avulla. Tällöin vainoamista luonnehditaan listaamalla vainoamiseen liittyvää käyttäytymistä tai kuvaillaan sen ei-toivottavuutta, pelon herättävyyttä tai toistuvuutta. (Cupach & Spitzberg, 2004.) Kuten johdanto-kappaleen alun uutisotsikoista käy ilmi, vainoamisteot vaihtelevat oikeudellista näkökulmasta hyvin paljon vakavuudeltaan. Jopa toimiviin suhteisiin kuuluu jossain määrin epämääräistä ja monitulkintaista vuorovaikutusta (Cupach & Spitzberg, 2004), joten tietyn käyttäytymisen määrittely vainoamiseksi voi olla yksilökohtaista. Vainoamisteot voivat yleisesti kuitenkin olla mitä tahansa ahdistelun muotoja: yhteydenottoja puhelimitse, tekstiviesteillä, kirjeitse, sähköpostitse tai henkilökohtaisesti. Vainoaminen voi olla seuraamista, tavaroiden tilaamista uhrin nimellä, kodin tai työpaikan ulkopuolella oleskelua, ikkunoista sisään katselua tai nettivainoamista. Vainoaja voi myös ottaa yhteyttä uhrin tuttaviin. (Häkkänen, 2008.) Vakavimpia vainoamisen muotoja ovat väkivalta tai sillä uhkailu, murtautuminen uhrin kotiin ja esimerkiksi omaisuuden anastaminen tai tuhoaminen (Peiponen, 2010). Suomalaisen tutkimuksen mukaan jopa melkein puolet kaikista vainoajien uhreista altistuu väkivaltaiselle tai uhkaavalle käyttäytymiselle (Björklund ym., 2010).

Kun puhutaan parisuhdevainoamisesta, yleisin vainoamiskäyttäytymisen muoto on fyysinen tarkkailu, johon voi kuulua seuraamista, vakoilua, katselua, eri paikkoihin ilmestymistä tai odottelua. Tarkkailemisen jälkeen tulevat puhelinkontaktit sekä muut epätoivotut kontaktit,

kuten tekstiviestit, kirjeet, sähköpostit sekä lahjojen lähettely. Joskus vainoaja käyttää teoissaan ns. edustajaa (proxy), jonka kautta hän voi toteuttaa tekojaan. Edustajana voi toimia sukulaiset, ystävät tai esimerkiksi yksityisetsivät. Parisuhdevainoajat voivat käyttää yhteisiä lapsia vainoamisen välineinä tai sen kohteena. Mahdollista on myös se, että vainoaja pyrkii liittoutumaan lasten kanssa vainoamisen uhria, lasten toista vanhempaa vastaan. Lapset kärsivät aina välillisesti parisuhdevainoamista. (Logan, 2010.)

Vainoaminen on sarja yksittäisiä tekoja, jotka eivät aina jätä fyysisiä jälkiä, mutta toisaalta voivat edetä jopa hengen riistoon. Vainoamistekoihin liittyy ennustamattomuutta ja jatkuvuutta, ja ne ohjaavat uhrin arkea sekä kotona että julkisissa tiloissa. Vainoamiseen kuuluukin olennaisesti valta, joka voi olla pakottavaa, uhkaavaa tai manipulatiivista. (Laitinen & Nikupeteri, 2012.) Nämä vallankäytön muodot näkyvät hyvin esimerkiksi suomalaisessa vainoamiskäyttäytymistä tarkastelevassa tutkimuksessa, joka muodosti ilmiöstä kolme erillistä käyttäytymiskaavaa: väkivaltaisen, tarkkailemisen ja kontaktin hakemisen. *Väkivaltaiseen vainoamiseen* kuuluu tunkeilevaa, uhkaavaa ja/tai väkivaltaista käyttäytymistä, kun taas *tarkkailemiskäyttäytymiseen* kuuluu niin sanottuja klassisia vainoamistapoja, kuten seuraamista tai uhrin lähellä norkoilemista. Kolmanteen käyttäytymiskaavaan, *kontaktin hakemiseen* kuuluu käyttäytymistä, jossa päämääränä on oppia tuntemaan uhri paremmin. Tekijä hakee uhrista tietoa ja mahdollisesti pyrkii muodostamaan suhteen hänen kanssaan. (Björklund ym., 2010.)

2.4 Vainoaminen parisuhdeväkivaltakontekstissa

”Suhteen aikana alkoi jo jonkinlainen häirintä; hajotti uhrin omaisuutta, kuten viilteli autonrenkaita, ettei uhri pääsisi lähtemään.”

”Hänestä oli ollut luonnollista seuralla entisen kumppanin tekemisiä edeltävinä päivinä, vaikka he asuivatkin erillään. Ei olisi halunnut luopua kumppanistaan, vaan oli halunnut kontrolloida ja seurata tämän tekemisiä. Tutkittava olisi ehdottomasti halunnut pitää yhteyttä myös uhrin omaisiin, omaisia tutkittava mielsi piristävänä puhelinsoitoilla.”

Parisuhdevainoaminen limittyy vainoajien aikaisemman parisuhdeväkivaltahistorian kanssa, sillä vainoamisen on lukuisissa tutkimuksissa osoitettu olevan yhteydessä kumppanin aiempaan fyysiseen sekä alistavaan väkivaltaan (Logan, 2010). Vainoamisen ja parisuhdeväkivallan välillä on erittäin vahva yhteys, sillä laajan tutkimuksen mukaan yli 80 % entisen tai nykyisen parisuhdekumppanin vainoamaksi joutuneista naisista oli joutunut myös

kyseisen kumppanin fyysisen pahoinpitelyn kohteeksi (Tjaden & Thoennes, 1998). Parisuhdevainoaminen onkin suhteellisen yleinen naisiin kohdistuvan väkivallan muoto. Parisuhdekumppanin vainoamaksi joutuneiden naisten määrään liittyvät luvut vaihtelevat noin viidestä prosentista yli 14 prosenttiin tutkimusasetelmista riippuen. Myös seksuaalisen väkivallan ja parisuhdevainoamisen välillä on löydetty yhteyttä useissa tutkimuksissa. (Logan 2010.)

Parisuhdevainoajien vainoamiskäyttäytymisen on todettu olevan hyvin monipuolista, tungettelevaa ja tiheästi toistuvaa suhteessa muihin vainoamismuotoihin (Logan 2010). Sen lisäksi, että se on yleisempää, se on uhreille yleensä myös tuhoisampaa, sillä tekijä tuntee uhrinsa läheisesti ja käyttää tuntemustaan hyväkseen. Uhrit eivät myöskään osaa välttämättä etsiä ratkaisua sellaisiin ahdistelutapauksiin, joissa ahdistelija on aikaisemmin ollut läheinen ihminen. (Logan, 2006.) On mahdollista, että eroamisen yrittäminen voi kasvattaa väkivallan riskiä, mutta toisaalta myös vaikeuttaa väkivallan uhrin lähtemistä väkivaltaisesta suhteesta (Logan 2010). Myös Suomessa on julkisuudessa puhuttu, etteivät viranomaiset tai edes uhri itse välttämättä tunnista parisuhteeseen liittyvää vainoamista, ja siksi avun saaminen voi olla vaikeaa (Laitinen & Nikupeteri 2012). Sekin on mahdollista, ettei väkivaltaa tunnisteta, koska väkivaltainen puoliso kontrolloi ja eristää uhrinsa ulkopuolisesta todellisuudesta (Heiskanen & Piispa, 2006).

Parisuhdevainoaminen alkaa hyvin yleisesti eroamisvaiheessa, tai vainoamisteot voivat tihentyä eroprosessin aikana (Logan 2010). Burgessin tutkimusryhmän (1997) mukaan parisuhdeväkivallantekijät saattavat alkaa vainota saavuttaakseen uudelleen kontrollin ja valta-aseman suhteeseen. Heidän mukaansa fyysisen väkivallan katketessa parisuhteen loppumiseen, henkinen ja psykologinen väkivalta on mahdollista säilyttää uhkailuineen ja ahdisteluineen. Parisuhdevainoaminen voi liittyä väkivaltaisen parisuhteen loppumiseen (Logan, 2006) ja se voidaan ajatella olevan parisuhdeväkivallan väkivaltaista laajentumista (Norris ym., 2011 viittaa Meltoniin 2007). Tjaden ja Thoenneksen (1998) tutkimuksen mukaan naiset kuitenkin joutuvat hyvin usein kumppaninsa vainoamaksi jo parisuhteen aikana. 21 %:lla parisuhdevainoamista kohdanneista naisista vainoaminen alkoi jo parisuhteen aikana, 43 %:lla suhteen loppumisen jälkeen ja 36 %:lla vainoamista oli sekä suhteen aikana että sen jälkeen. (Tjaden & Thoennes 1998.)

Ainakin jollakin tasolla ja vakavuudella vainoamista näyttäisi esiintyvän parisuhteissa jo parisuhteen aikana, mutta pääsääntöisesti se on yhteydessä eroon. Pulmana on määrittää se, milloin käyttäytyminen muuttuu ongelmalliseksi vainoamiseksi. Ensinnäkin parisuhteeseen pyrkimiseen liittyvää käyttäytymistä pidetään jossain määrin normaalina käyttäytymisenä. Toiseksi vainoajan uhri ei välttämättä ole tietoinen kaikista vainoamisteoista, sillä vainoamista tapahtuu myös uhrilta salassa. Kolmanneksi käsitys vainoamiskäyttäytymisen epäsopevuudesta vaihtelee yksilöstä toiseen, parisuhteesta toiseen ja jopa kulttuurista toiseen. Ajatus siitä, milloin käyttäytymisen muuttuu normaalista epänormaaliksi, on siis usein hyvin epämääräinen. (Cupach & Spitzberg, 2004.)

Loganin (2006) mukaan kumppaniaan vainonneista miehistä on vain vähän tietoa. Burgess ym. (1997) tutkivat vainoamista parisuhdekontekstissa ja löysivät kolme vainoamisryhmää. Yhden ryhmän tavoite oli saattaa entinen kumppani huonoon valoon, toisessa ryhmässä todettiin rakkauden muuttuneet vihaksi ja kolmas ryhmä pyrki väkivaltaisiin yhteenottoihin entisen kumppanin kanssa. Sheridan ja Davies (2001) ovat omassa tutkimuksessaan todenneet entisten kumppanien olevan aggressiivisin ja tunkeilevin ryhmä, joka todennäköisimmin uhkailee pääasiallisen uhrinsa lisäksi myös mahdollista kolmatta osapuolta. Lukuisissa ulkomaisissa sekä myös suomalaisissa tutkimuksissa on todettu, että fyysinen väkivalta vainoamistilanteissa onkin todennäköisempää silloin, kun uhrina on entinen parisuhdekumppani. Väkivalta voi olla hyvin vakavaa. (Tjaden & Thoennes, 1998; ks. myös Björklund ym. 2010; Coleman 1997, Meloy, 1996; Mullen, Pathé, Purcell & Stuart, 1999.) Uhkailujen ja väkivallan yleisyyden lisäksi parisuhdevainoajan vainoamiskäyttäytyminen on muissa vainoamismuodoissa esiintyvään käyttäytymiseen verrattuna tiheämpää sekä rajumpaa (Logan 2010).

Burgessin tutkimusryhmä (1997) tutki parisuhdevainoajien ja ei-vainonneiden parisuhdeväkivallan tekijöiden välisiä eroja. Parisuhdevainoajat asuivat tutkimuksen mukaan useammin yksin, olivat epätodennäköisimmin naimisissa, eivätkä he asuneet lasten kanssa. He käyttivät myös alkoholia enemmän kuin ei-vainoajat ja heillä oli taustallaan enemmän vainoamiseen liittyviä rikoksia. Vainoamiskäyttäytyminen näyttäytyi tutkimuksessa yksilön sisäisesti kehittyvänä toimintatapana, eikä se ollut yhteydessä uhriin ja hänen käyttäytymiseensä. (Burgess, 1997.) Meloy (1996) on kuvannut käyttäytymisen saavan voimansa siitä, kun vainoajan uhriin kohdistuva narsistinen fantasia häiriintyy akuutin tai

jatkuvan hylkäämisen seurauksena. Tämä hylkääminen herättää raivon, joka toimii puolustusmekanismina häpeälle.

2.5 Väkivallan käyttö vainoamistapauksissa

”Toi useaan kertaan esille, että puolison surmaaminen oli oikeutettu ja välttämätön teko, ja että puolison kanssa aviorikokseen syyllistynyt henkilö on välttämättä tapettava, kun siihen tarjoutuu tilaisuus.”

”Ajatteli, että hän uhkaa uhria veitsellä, jos tämä ei suostu muuten puhumaan hänen kanssaan.”

Väkivalta on voimakkuudeltaan vaihteleva ja toistuva vallan käytön väline, jolla aiheutetaan psyykkisiä tai fyysisiä seurauksia. Väkivalta ei ilmene yksittäisenä tekona. (Karinsalo, 2012.) Joidenkin tutkijoiden mukaan vainoaminen ei itsessään sisällä väkivaltaista käyttäytymistä, kun taas toiset tutkijat pitävät vainoamista lähtökohtaisesti yhtenä väkivallan muotona (Cupach & Spitzberg, 2004). Noin neljäsosa tai kolmasosa kaikista vainoamistapauksista sisältää jonkinasteista väkivaltaa (Thomas, Purcell, Pathé & Mullen, 2008). Erään toisen kansainvälisen tutkimuksen mukaan kaikista vainoajista jopa noin puolet uhkailee uhriaan joko väkivallalla tai kuoleamalla, noin kolme kymmenestä pahoinpitelee ja noin hieman yli 10 prosenttia käyttäytyy seksuaalisesti aggressiivisesti (Whyte ym., 2008).

Uhkaileminen on yleinen vainoamismuoto ja parisuhdevainoajat ovat uhkaavampia suhteessa muihin vainoamismuotoihin. Tutkimusten mukaan lähes kolme neljäsosaa parisuhdevainoajan uhkailuksi tulleista tuli myös kyseisen uhkailijan pahoinpidellyksi. (Logan, 2010; Thomas ym., 2008). Parisuhdevainoajat siis myös todennäköisemmin toteuttavat uhkauksensa suhteessa muihin vainoajiin. On myös todettu, että vainonneet väkivaltaiset kumppanit ovat väkivaltaisempia kuin ei-vainonneet väkivaltaiset kumppanit. (Logan 2010.)

Uhrin surmaamiseen päätyvä vainoaminen on hyvin harvinaista, ja luvut jäävät tutkimusasetteluista riippuen muutamiin prosentteihin. Spitzberg ja Cupach (2003) viittaavat Mullenin ym. (2000), joiden mukaan yleisyys voi olla kuitenkin niinkin pieni kuin 0,2 %. Cupach ja Spitzberg (2004) kuitenkin kritisoivat Mullenin ym. arviota henkirikosten määrästä, sillä heidän mukaansa uhrit aliraportoivat vainoamisen uhriksi joutumistaan, eivätkä myöskään viranomaiset osaa tunnistaa vainoamista tutkimistaan tapauksista. Kun henkirikoslukuja tarkastellaan kaikkien vainoamistapausten kesken, riski henkirikoksiin on hyvin pieni. Kuitenkin, kun tarkastelussa ovat parisuhteet, joissa on esiintynyt fyysisistä

väkivaltaa, vainoamisen on todettu olevan yhteydessä henkirikoksiin. Suurista riskeistä huolimatta parisuhteeseen liittyvää vainoamista ei useinkaan pidetä vakavana. (Cupach & Spitzberg, 2004; McFarlane, ym., 1999; Sheridan & Davies, 2001; Logan, 2006.) McFarlane tutkimusryhmineen (1999) toteavat omassa tutkimuksessaan, että jopa 60–70 %:ssa naisiin kohdistuvista henkirikoksissa tai niiden yrityksissä uhreja oli vainottu parisuhteen aikana.

Useissa tutkimuksissa on yritetty löytää tekijöitä, jotka ennustaisivat varsinkin vakavan väkivallan käyttöä vainoamistilanteissa. McFarlane, Campbell ja Watson (2002) tutkivat, mitkä tekijät ovat yhteydessä potentiaaliseen tai todelliseen hengenvaaraan parisuhdevainoamistapauksissa. Seuratuksi tai tarkkailluksi tulleilla naisilla oli tutkimuksen mukaan yli kaksinkertainen riski tulla henkirikoksen yrityksen tai toteutuneen henkirikoksen uhriksi. McFarlane ym. myös totesivat tutkimuksessaan, että jos väkivallantekijä uhkasi naista lasten vahingoittamisella, jos nainen lähtee suhteesta tai ei palaa suhteeseen takaisin, kasvoi naisten riski joutua henkirikoksen uhriksi yhdeksänkertaiseksi. Meloy (1996) mukaan väkivallan riski kasvaa, kun vainoaja uhkailee verbaalisesti. On muistettava, että meta-analyysin tulosten mukaan uhkailua ei kuitenkaan välttämättä aina seuraa väkivalta (Cupach & Spitzberg, 2004). Yleensä väkivallan käyttö oli yhteydessä uhrin nuorempaan ikään, vainoajan aikaisempiin uhkauksiin sekä siihen, että vainoaja on entinen kumppani. (Thomas, ym., 2008.) Eräissä meta-analyysissä kuitenkin todettiin, että lukuisissa tutkimuksissa ainoastaan aikaisempi romanttinen tai seksuaalinen suhde vainoajan ja uhrin välillä on ollut väkivaltaa ennustava tekijä. Muita, joskin ei luotettavasti todettuja tekijöitä, ovat vainoajan aikaisempi väkivalta- tai rikoshistoria, aikaisempi lähestymiskielto, verbaalinen väkivalta, viimeaikainen parisuhteen katkeaminen, huumeiden käyttö sekä esimerkiksi jatkuva ja herpaantumaton vainoamiskäyttäytyminen. Yhteyttä väkivaltaan ei ole löydetty esimerkiksi persoonallisuushäiriöiden ja vainoamisen välillä. (Cupach & Spitzberg, 2004.) Vakavaan (henkirikokset ja vakavat pahoinpitelyt) ja tavalliseen väkivaltaan syyllistyneiden vainoajien välillä on löydetty tilastollisesti merkittäviä eroja. Vakavaan väkivaltaan syyllistyneiden taustoista löydettiin vähemmän rikostuomioita ja enemmän työttömyyttä. (James & Farnham, 2003.)

2.6 Vainoamisen vaikutukset uhuriin

”Uhri oli kertonut pelkäävänsä suunnattomasti. Tuttava mainitsi uhrin olleen noin kaksi viikkoa sairauslomalla henkisen väsymyksen vuoksi.”

”Uhrin ei voinut käydä työssä ja sai sieltä potkut, koska tutkittava kävi kaksi kertaa työpaikalla riehumassa ja pahoinpitelemässä ex-puolisoaan.”

Uhrille vainoaminen ei ole pelkästään yksittäinen traumaattinen tapahtuma, vaan ilmiön kohtaamisessa on läsnä pelko ja huoli myös tulevaisuuden tapahtumista. Kyseessä on pitkäaikainen erilaisten tapahtumien ketju, jossa uhri joutuu pelkäämään muun muassa vainoamisen mahdollista kärjistymistä fyysiseksi tai seksuaaliseksi väkivallaksi. Pelko on aiheellinen, sillä Purcell ym. (2004) ovat Häkkäsen mukaan todenneet, että jos vainoaminen jatkuu vielä kahden viikon jälkeen, sen on todettu usein muuttuvan uhrissa enemmän negatiivisia psykososiaalisia vaikutuksia herättäväksi, tunkeilevammaksi ja uhkaavammaksi. (Häkkänen, 2008.) Vainoamisesta saattaa muodostua jatkuva uhka, joka näkyy uhrin jokapäiväisessä elämässä. Vainoaminen saattaa muuttua traumatisoivammaksi silloin, kun käyttäytyminen kestää pitkään samalla kun vainoamistekoja on usein (Cupach & Spitzberg, 2004).

Vainoamisen seurauksena uhrin mielenterveys voi järkkäytyä. Naispuolisista vainoamisen uhreista 30 % hakeutuu psykologisten palveluiden piiriin vainoamisen seurauksena. Tyypillinen vainottu pelkää henkilökohtaisen turvallisuutensa puolesta ja kantaa jotakin itsepuolustusvälinettä mukanaan. Yleistä on myös töistä poisjääminen. Joskus uhri joutuu muuttamaan muualle tai jopa hakeutumaan turvakotiin. (Tjaden & Thoennes, 1998.) On todettu, että lieväkin väkivalta, myös henkinen, pitkään jatkuessaan saattaa aiheuttaa uhrille kriisin ja trauman ja vaikuttaa näin uhrin itsetuntoon ja myös omanarvontuntoon (HE 78/2010 vp). Jatkuvan pelon lisäksi vainotuilla on todettu enemmän masennus- ahdistus- ja posttraumaattista oirehdintaa (Logan, Shannon & Cole, 2007) ja pitkäaikainen pelkääminen saattaa aiheuttaa stressioireita. Vainoamisen seuraukset voivat olla näin psykologisia, fyysisiä, emotionaalisia sekä myös taloudellisia uhrin joutuessa hoitamaan mielenterveyttään, oikeudenkäynnistä koituvia kustannuksia tai muuttamaan pois kotoaan (Spitzberg & Cupach, 2007).

Vainoamisesta ei koidu harmia pelkästään vainotulle itselleen, vaan myös laajemmin uhrin sosiaaliselle verkostolle ja myös yhteiskunnalle. Vainotun ystävät ja perheenjäsenet joutuvat usein sekä olemaan huolissaan, mutta myös auttamaan uhria selviytymään arjesta, ja työkaverit paikkaamaan uhrin työpoissaoloja. Joskus vainoaja kohdistaa tekonsa myös uhrin läheisiin tai muihin häntä auttaneisiin henkilöihin. Yhteiskunnalle ja jopa yksityiselle

sektorille koituu vainoamisesta välillisiä kustannuksia, jotka kohdistuvat mielenterveyspalveluihin, poliisi- ja oikeusviranomaisiin sekä työpoissaoloihin. (Spitzberg & Cupach, 2007.)

Uhuri voi etsiä apua eri palveluista useita kertoja, mutta ongelmaksi voi muodostua elämäntilanteen kokonaisuuden tunnistaminen. Lähestymiskiellon hakeminen on yksi ratkaisu, mutta sen hakeminen on uhrin aktiivisuuden varassa ja valvonta jää uhrin ja vainoajan vastuulle. Uhrilta vaaditaan vahvaa toimijuutta ja myös taloudellisia investointeja. (Laitinen & Nikupeteri, 2012.) Näitä ei kuitenkaan läheskään aina ole, varsinkin jos kyse on parisuhdevainoamisesta, jossa taustalla on pitkään jatkunutta parisuhdeväkivaltaa. Tällöin uhrin oma toimijuus on voinut olla alistettuna puolison tahdon alle jo pitkään. Kynkäänniemen (2012) mukaan vainoamistilanteen tunnistaminen on vaikeaa erityisesti henkisen väkivallan alla eläville ihmisille. Vainoaminen tulisikin ensisijaisesti pyrkiä tunnistamaan ilmiönä, jotta uhrin voisivat saada apua ja turvaa. Tärkeää olisi myös se, että yhteiskunta ottaisi vastuun teoista. (Laitinen & Nikupeteri, 2012.)

2.7 Vainoaminen ja rikoslainsäädäntö

2.7.1 Laki meillä ja muualla

”Tutkittava ei kadu tekojaan, harmittelee vain, että ne kohdistuivat väärään henkilöön. Niiden (tuhopolto ja murhan yritykset) olisi pitänyt kohdistua entiseen avopuolisoonsa. Tutkittava kertoo aikovansa rakentaa ison pommin ja tuhoavansa entisen avopuolisonsa. Hän aikoo tehdä ’hommat loppuun’ ensimmäisen mahdollisuuden tullen.”

”Poliisiaseman päivystäjät kertoivat, että murhapäivänä henkilö oli soittanut ja kertonut pelkäävänsä entistä seurustelukumppaniaan ja pyytäneet vartiointia.”

Vainoaminen on jo pitkään tunnettu käyttäytymistapa, jonka vakavuuteen on rikosoikeudellisesti herätty länsimaissa vasta viime vuosikymmenten aikana. Kalifornia kriminalisoi vainoamisen ensimmäisenä maailmassa vuonna 1990. Tätä nykyä Yhdysvalloissa vainoamista pidetään erittäin vaarallisena käyttäytymisenä ja se onkin määritelty rikokseksi jokaisessa osavaltiossa. (Logan, 2006; Cupach & Spitzberg, 2004.) Yhdysvaltojen, Kanadan sekä Australian lisäksi jo kymmenen Euroopan unionin maata on kyennyt kriminalisoimaan vainoamisen. Näistä yksi on Ruotsi, joka on pyrkinyt parantamaan vainoajien uhrin turvallisuutta kehittämällä rikoslakiaan vainoamisen osalta edelleen. (De Fazio 2009; Regeringens proposition, 2010.) Suomessa vainoamista ei ole vielä kriminalisoitu.

Ilmiön vakavuuteen on herätty nyt laajemminkin, sillä naisiin kohdistuvasta väkivallasta on tehty EU:n sisäisiä selvityksiä, joiden osaksi on otettu myös vainoaminen. Euroopan Unionille luovutetussa lakialoitteessa todetaan, että valtaosa vainoamisen uhreista on naisia, joille aiheutuu vainoamisesta psykologisia traumoja ja vakavaa emotionaalista stressiä. Tämän vuoksi lakialoitteessa katsotaan, että vainoaminen tulisi määritellä yhtenä naisiin kohdistuvan väkivallan muotona ja tulisi ottaa rikoslaissa huomioon jokaisessa jäsenvaltiossa. (Svensson, 2011.)

Vainoaminen määritellään oikeuskontekstissa useilla eri tavoilla. Yleensä määritelmissä painotetaan toistuvuutta, pahantahtoisuutta sekä eri vakavuusasteista uhkaa ja pelon aiheuttamista, mutta Loganin (2006) mukaan jo pelkästään Yhdysvalloissa eri osavaltiot katsovat vainoamisen määritelmän täyttyvän hyvin eri tavoin. Hän mainitsee, että joissakin osavaltioissa ainoastaan tietyt teot ovat kriminalisoituja, kuten seurailu tai vandalismi, kun taas joissakin osavaltioissa määritelmä on laivampi. Loganin mukaan myös väkivallan edellytys on vainoamisen teon kuvauksissa määritelty hyvin eritasoisesti, sillä joissakin osavaltioissa rikosoikeudelliseen vastuuseen riittää vain epäsuora uhkaus, kun taas toisissa osavaltioissa väkivallan uhkaus täytyy olla vakuuttava.

Oman ongelmansa vainoamisen kriminalisointiin tuo se, että tutkimukset viittaavat siihen, etteivät viranomaiset pidä tämän tutkimuksen kohteena olevaa parisuhteeseen liittyvää vainoamista yhtä vakavana kuin tuntemattoman vainoamista. Poliisi, syyttäjät ja tuomarit virheellisesti luulevat parisuhdevainojien olevan vaarattomampia kuin tuntemattomat vainoajat tai pahoinpitelyihin syyllistyneet. On myös todettu, etteivät viranomaiset välttämättä usko parisuhdevainoamisen uhria ilman ulkopuolista todistajaa. (Klein, Salomon, Huntington, Dubois & Lang, 2009). Jos vainoaminen kohdistuu entiseen parisuhdekumppaniin, käyttäytymisen ei välttämättä katsota täyttävän vainoamisen kriteerejä. Parisuhdevainoamisen ei uskota aiheuttavan vaaraa ex-puolisolle ja sitä pidetään eron jälkeisenä nopeasti tasoittuvana tunnekuohuntana. (Oksanen 2012.) Tutkimuksessa on aiemmin myös todettu, että niissä maissa, missä vainoaminen on kriminalisoitu, viranomaiset nostivat syytteen vainoamisesta vain hyvin harvoin suosien syytemuotoina mieluummin lähestymiskiellon rikkomisia tai ahdisteluja (Tjaden & Thoennes 2001).

Sheridan ja Davies (2001) toteavat omassa tutkimuksessaan, että tuntemattomat vainoajat tuomittiin oikeudessa huomattavasti todennäköisemmin vainoamiseen liittyvistä teoista vastuuseen verrattuna entisiin kumppaneihin. Tähän mennessä saatu tutkimustieto kuitenkin kertoo, että nimenomaan hylätyt kumppanit ovat heitä, jotka käyttävät todennäköisemmin väkivaltaa, vaikka tuntemattomat ja selkeästi henkisesti sairaat vainoajat aiheuttavatkin uhrissa eniten pelkoa (Mullen ym., 1999; ks. myös Sheridan & Davies, 2001). Viranomaisten on todettu ajattelevan, että tuntemattomat vainoajat ovat irrationaalisempia ja siten selvemmin pakkomielteisiä kuin parisuhdevainoajat. Tämän vuoksi viranomaisten on helpompi määritellä tuntemattoman vainoajan käyttäytyminen vainoamiseksi, kun taas parisuhdevainoajien käytös voidaan tulkita rationaaliseksi heidän halutessaan esimerkiksi hoitaa lastensa asioita. Ongelmaksi on myös todettu se, että vainoajat voivat olla usein hyvin manipulatiivisia, jonka vuoksi heidät on vaikea saada vastuuseen teoistaan. (Klein ym., 2009.) Näin ollen, vaikka laki olisi määritelty vainoamisen osalta hyvin selkeästi, se voi olla vaikea tunnistaa todellisesta käyttäytymisestä (Cupach & Spitzberg, 2004).

Yhteiskunnassamme tuomitaan yksimielisesti tietyt vakavat väkivallanteot, mutta raja hyväksytyyn ja tuomitun väkivallan välillä on liukuva. Tämä raja myös määräytyy kulttuurisesti. Suomessa lähisuhdeväkivaltaa on alettu pitää tuomittavana vasta viime vuosikymmeninä. (Säävälä, Nyqvist & Salonen, 2006.) Edellä mainittujen tutkimustulosten perusteella entiseen parisuhdekumppaniin kohdistuva vainoaminen näyttäisi olevan edelleen joissakin yhteyksissä ja jossain määrin hyväksyttävää.

2.7.2 Sallitut vainoamisteot

”Aikaisempi tuomio kotirauhan häiritsemisestä ja laittomista uhkauksista sekä puhelinhäiriöistä ei ole tilannetta muuttanut miksiäkään. Tutkittava on pitänyt kiinni siitä, että ero olisi mennyt hänen mielensä mukaisesti. Kiusantekoaan ja häirintäänsä hän on päättänyt jatkaa.”

Suomen poliisiviranomainen ja oikeuslaitos eivät virallisesti tunne tällä hetkellä vainoamisen käsitettä. Vainoaminen ilmiönä ja käyttäytymiskokonaisuutena on Suomessa sallittua. Erikseen rankaistavaa yksittäistä vainoamiskäyttäytymistä ovat luonnollisesti rikoslaissa erikseen säädetyt seksuaalirikokset (RL 20 §), henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset (RL 21 §), yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset (RL 24 §), vapauten kohdistuvat rikokset (RL 25 §) sekä esimerkiksi vahingonteot (RL 34:1 §). Edellä mainittuihin säädöksiin liittyvät rikokset, kuten uhkailu, omaisuuden tuhoaminen tai kotirauhan suojan piiriin

tunkeutuminen voivat siis olla osa vainoamiskäyttäytymistä ja siten yksittäisinä tekoina rangaistavissa. Tässä tutkimuksessa en ota kuitenkaan tarkemmin esille, minkälainen yksittäinen vainoamiskäyttäytyminen on minkäkin rikoslain pykälän perusteella määritelty rikoksiksi. Tarkoitus on käsitellä sellaisia vainoamistekoja, jotka ovat lain porsaanreikien vuoksi sallittuja, mutta uhrille ongelmallisia.

Vainoamiskäyttäytymiseen kuuluu runsaasti myös sellaisia tekoja, joita ei ole rikoslaissa määritelty rangaistaviksi. *Kotirauhan rikkomista koskeva pykälä* (RL 24:1-2 §¹) ei suoja esimerkiksi liikkumisvapauden piirissä olevilta paikoilta tarkkailemiselta. Esimerkiksi kerrostalojen pihat eivät kuulu kotirauhan piiriin. Häiriösoittoja, tekstiviestejä, multimediatekstejä sekä puheviestejä tulee taas pitää lakivaliokunnan kannanoton mukaan rangaistavana vain silloin, kun ne otetaan vastaan kotirauhan suojaamassa paikassa. Rangaistavuuden edellytyksenä on se, että soittajan tai viestien lähettäjän tulee olla mieltänyt, että henkilö on todennäköisesti kotirauhan suojaamassa paikassa. Sen lisäksi yksittäinen testiviesti ei täytä kotirauhan rikkoutumisen tunnusmerkistöä, vaan niitä tulee olla lähetettynä lukuisia. Rangaistavaa ovat lisäksi vain sellaiset puhelut ja viestit, joiden soittajalla on häiritsemistarkoitus, joskin viestien sisällöllä ei ole tunnusmerkistön täyttymiselle merkitystä. Rangaistavan käyttäytymisen ulkopuolelle on rajattu sekä sähköpostiviestit että kirjeet. Tämä tarkoittaa sitä, ettei esimerkiksi jokapäiväiseen kirjetulvaan voida rikosoikeudellisin keinoin puuttua, vaikka se jatkuisi pitkään ja herättäisi vainoamisen uhrissa pelkoa. (Kumpuniemi, 2011; Nuutila & Majanen, 2009.)

Salakuuntelu- ja salakatselupykälä (RL 24:5-6 §²) rajaavat ulkopuolelle muun kuin teknisillä apuvälineillä katselun. Tekniseksi laitteeksi katsotaan tavallisesti mikrofonit, radiolähettimet,

¹ **Kotirauhan rikkominen:** Joka oikeudettomasti 1) tunkeutuu taikka menee salaa tai toista harhauttaen kotirauhan suojaamaan paikkaan taikka kätkeytyy tai jää sellaiseen paikkaan, 2) rikkoo toisen kotirauhaa metelöimällä, heittämällä esineitä tai muulla vastaavalla tavalla taikka 3) häiritsee toisen kotirauhaa soittamalla puheluita tai lähettämällä matkapuhelimeen viestejä, on tuomittava kotirauhan rikkomisesta --

² **Salakuuntelu:** Joka oikeudettomasti teknisellä laitteella kuuntelee tai tallentaa 1) keskustelua, puhetta tai yksityiselämästä aiheutuvaa muuta ääntä, jota ei ole tarkoitettu hänen tietoonsa ja joka tapahtuu tai syntyy kotirauhan suojaamassa paikassa, taikka 2) muualla kuin kotirauhan suojaamassa paikassa salaa puhetta, jota ei ole tarkoitettu hänen eikä muunkaan ulkopuolisen tietoon, sellaisissa olosuhteissa, joissa puhujalla ei ole syytä olettaa ulkopuolisen kuulevan hänen puhettaan, on tuomittava salakuuntelusta --

Salakatselu: joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa 3 §:ssä tarkoitettussa rakennuksessa, huoneistossa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukaten, on tuomittava --

äänikiikarit, kamerat, kiikarit ja videokamerat sekä kaikki äänen tai kuvan tallentamiseen liittyvä tekniikka (Nuutila & Majanen, 2009). Tarkkailu oletettavasti tuottaa kuitenkin uhrissa yhtä paljon pelkoa ja ahdistusta, tapahtui se sitten teknisten laitteiden avulla tai ilman. Toiseksi, salakuuntelu, joka tapahtuu kotirauhan piirin ulkopuolella, on rangaistavaa vain, jos se on tehty salaa (Nuutila & Majanen, 2009). Vainoajien motivaatiosta kumpuava käyttäytyminen voi kuitenkin olla hyvin läpinäkyvää ja julkista. Kolmanneksi, Nuutila ja Majanen (2009) mainitsevat, että salakatseluun liittyvät säännökset rajoittuvat lähinnä kotirauhan piiriin kuuluviin alueisiin. Käytännössä tätäkään säädöstä ei siis voida soveltaa vainoamiskäyttäytymisen perusmuotoon, eli ilman apuvälineitä suoritettuun seurailuun ja tarkkailemiseen.

Vainoamistutkimuksissa on todettu, että vainoamisesta voi seurata uhrin mahdollinen eristäytyminen: asunnon ulkopuolella liikkuminen voi olla vaikeaa tai se voi estyä kokonaan ja myös työssäkäynti voi pahimmissa tapauksissa vaikeutua. Suomen rikoslaista ei löydy säännöstä, joka voisi puuttua tähän ongelmaan. Kyse voisi olla ainakin periaatteellisesti uhrin vapauten kohdistuvista teoista. Vapauten kohdistuvien rikosten säädökset (vapaudenriisto 25:1 § tai pakottaminen 25:8 §) eivät kuitenkaan käytännössä juurikaan sovellu vainoamiseen muulloin, kuin jos tilanteessa on käytetty suoraa uhkausta tai väkivaltaa, tai jos ne ovat tehty oikeudettomana. Esimerkiksi vapaudenriisto tarkoittaa lähinnä konkreettista liikkumismahdollisuuden rajoittamista, eikä tätä säädöstä ole hovioikeuksien tai korkeimman oikeuden tapauksissa sovellettu kertaakaan koskemaan sellaista liikkumisvapauden menetystä, jonka olisi aiheuttanut pelkästään toisen ihmisen aikaansaama pelko (Kumpuniemi, 2011).

Vainoamista voidaan perustellusti pitää henkisenä väkivaltana. Vuoden 1995 rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä pahoinpitelyrikosten suojeleobjekti laajentui koskemaan myös psyykkistä koskemattomuutta ja terveyttä fyysisen koskemattomuuden ja terveyden lisäksi (Lappi-Seppälä & Ojala, 2009). Henkinen pahoinpitely on käsitteenä kuitenkin liian epämääräinen sisällytettäväksi rikostunnusmerkistöön. Tämän vuoksi lainsäätäjä on pyrkinyt terveyden vahingoittamisen³ käsitteellä rinnastamaan mielenterveyttä vahingoittavan henkisen väkivallan ruumiillisia vammoja aiheuttavaan fyysiseen väkivaltaan. (HE 94/1993.)

³ **RL 21:5 §:** ”Joka tekee toiselle ruumiillista väkivaltaa taikka tällaista väkivaltaa tekemättä vahingoittaa toisen terveyttä, aiheuttaa toiselle kipua tai saattaa toisen tiedottomaan tai muuhun vastaavaan tilaan, on tuomittava pahoinpitelystä—”

Henkinen väkivalta on siis tietyissä rajoissa mahdollista ottaa huomioon, mutta käytännössä henkisen pahoinpitelyn nojalla ei ole nostettu juurikaan syytteitä. Korkeimman oikeuden päätöksiäkään ei ole tähän liittyen. (LaVM 21/2010 vp; Niemi-Kiesiläinen, 2004.)

2.7.3 Askeleet kohti rikosoikeudellista määrittelyä

”Ei katunut tekojaan, oli valmis jatkamaan taisteluaan, kunnes saisi oikeuden tavata lapsiaan.”

Vasta vuoden 2010 jälkeen, kun Pauliina Viitamies teki vainoamisen kriminalisoimisesta ensimmäisen lakialoitteen (LA 11/2010 vp), vainoamisen kriminalisoimisesta aloitettiin vakava poliittinen ja myös julkinen keskustelu. Lakialoitteessa vainoaminen määritellään seuraavalla tavalla:

Joka harjoittaa toista henkilöä kohtaan vainoa ja epäasiallisesti ja toistuvasti seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai yrittää sellaista ei-toivottua käyttäytymistä, joka aiheuttaa pelkoa tai jota perustellusti voidaan pitää pelottavana, on tuomittava vainoamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Viitamies uusi lakialoitteensa (LA 44/2011 vp) eduskuntavaalien jälkeen ja se eteni 106 kansanedustajan allekirjoituksen voimin eteenpäin lakivaliokuntakäsittelyyn 8.2.2012. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemistä ja torjumista koskeva Euroopan neuvoston yleissopimuksen (CETS 210) 34 artikla edellyttää vainoamisen kriminalisointia. Oikeusministeriö asettikin syksyllä 2011 työryhmän, jonka yksi tehtävistä oli arvioida edellyttääkö em. artiklan velvoite vainoamisen säätämiseksi, rikoslain muuttamista. Arvioinnissa otettiin kantaa myös siihen, onko rikoslain muutokselle kansallisia perusteita. Työryhmä ehdotti huhtikuussa 2012 julkaistussa mietinnössään rikoslain 25 luvun täydentämistä uudella vainoamista koskevalla rangaistussäännöksellä. Sen mukaan

vainoamiseen syyllistyisi se, joka toistuvasti uhkaa, seuraa, tarkkailee, ottaa yhteyttä tai muuten näihin rinnastettavalla tavalla vainoaa toista siten, että se on omiaan aiheuttamaan pelkoa tai ahdistusta.

Vainoaminen olisi työryhmän esityksen mukaisesti asianomistajarikos⁴, josta voitaisiin tuomita sakkoo tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Syyttäjällä olisi kuitenkin syyteoikeus

⁴ Rikoslaki jaotellaan **asianomistajarikoksiin** ja **virallisen syytteen alaisiin rikoksiin**. Asianomistajarikoksia ovat mm. kotirauhan rikkominen tai salakatselu, ja poliisi ottaa ne tutkittavakseen ja syyttäjä voi nostaa syytteen vain, jos asianomistaja vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Joidenkin asianomistajarikosten kohdalla puhutaan välimuotoisista järjestelyistä, jolloin syyttäjä voi nostaa syytteen, jos esimerkiksi tärkeä yleinen etu niin vaatii. Syyttäjällä on syyteoikeus virallisen syytteen alaisissa rikoksissa. Tällöin poliisi voi aloittaa niistä esitutkinnan, vaikka asianomistaja ei vaadi rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. (Jokela, 2008.)

siinä tapauksessa, jos vainoamiseen on käytetty hengenvaarallista välinettä tai jos erittäin tärkeä yleinen etu vaatii syytteen nostamista. (Marttunen & Matikkala, 2012.) Hallitus tulee todennäköisesti tekemään oikeusministeriön esityksen pohjalta esityksen vainoamisen kriminalisoimiseksi ja tuomaan sen eduskunnan käsittelyyn. Käytännössä uuden lain läpimeno on varmaa silloin, jos hallitus on tehnyt siitä esityksen. Ehdotettu laki tulisi voimaan 1.1.2014 (Marttunen & Matikkala, 2012).

Oikeusministeriön työryhmä esittää myös rikoslain 24 lukuun lisättävän uusi viestintärauhan rikkomista koskeva rangaistussäännös, joka kriminalisoisi erikseen sellaiset häirintätarkoituksessa kirjoitetut toistuvat viestit ja suoritettut soitot, jotka vastaanotetaan muuallakin kuin kotirauhan piiriin kuuluvissa paikoissa. Säännös koskisi myös muitakin viestintävälineitä, kuin puhelimia ja matkapuhelimia sekä nimenomaisesti myös viestejä. (Marttunen & Matikkala, 2012.) Tämä laki tukisi vainoamislakia kriminalisoimalla muuallakin kuin kotioiloissa millä tahansa viestintävälineenä vastaanotetut yhteydenotot.

Miksi vainoamisen tulisi olla rangaistavaa? Ennen kriminalisointia, ongelmaa on täytytty yrittää ratkaista muilla yhteiskuntapolitiikan keinoilla, sillä kriminalisointiin saadaan turvautua vasta viimeisenä keinona (Tapani & Tolvanen, 2008). Kuten edellä on esitetty, osa yksittäisistä vainoamiskäyttäytymisestä on rangaistavaa erillisten rikoslain pykälien mukaan. Lähestymiskiellon anominen on ollut tähän mennessä vainoajan uhriksi joutuneen ainoa puolustuskeino. Lähestymiskieltoa on pidetty riittävänä, vaikka se ei olekaan rangaistus tekijälle, sen valvonta on liki mahdotonta eikä se estä vainoajaa lähestymästä uhriaan. Kiellon rikkominen on hyvin yleistä, sillä jopa 35–40 % suomalaisista lähestymiskieltoon määräytyistä rikkoi kieltoa. (Peiponen, 2010; ks. myös Häkkänen, 2008; Stoa, Laajasalo & Häkkänen, 2005.) Kynkäänniemen (2012) mukaan lähestymiskieltoa on mahdollista rikkoa useita kertoja, ennen kuin siitä seuraa ehdotonta vankeutta. Niinpä lähestymiskielto ei hänen mukaansa estä määrätietoista tekijää. Jos vainoamista on tapahtunut ennen lähestymiskieltoa, joidenkin tutkimusten mukaan jopa suurin osa vainoajista jatkoi käyttäytymistään edelleen kiellon jälkeenkin. Sekin on mahdollista, että vainoaminen alkaa vasta lähestymiskiellon anomisen jälkeen. (Logan, 2010; Logan & Walker, 2010.) Tähän mennessä käytetyt yhteiskuntapoliittiset keinot eivät ole siis toimineet ja tarvitaan rikosoikeuden tarjoamaa apua ja turvaa.

Miten vainoamisen kriminalisoinnin voidaan ajatella vaikuttavan vainoamiseen ilmiönä ja vainoajiin rikoksentekijöinä? Rikosoikeuden ajatellaan vaikuttavan ihmisten käyttäytymiseen kahdella tavalla. Ensiksikin puhutaan yleisestävistä vaikutuksista, jonka mukaan rangaistukset ja niiden uhkat pelottaisivat ihmisiä niin, etteivät he tekisi rikoksia. Rikosoikeudella ajatellaan myös olevan moraalialia ylläpitävä, vahvistava tai jopa sitä luova vaikutus. Toiseksi puhutaan rikosoikeuden erityisestävistä vaikutuksista, jotka kohdistuvat rikokseen syyllistyneeseen. Rankaisemisen avulla hänet pyritään eristämään yhteiskunnasta, varoittamaan häntä tai sopeuttamaan takaisin yhteiskuntaan. Rikoslaki kuitenkin vaikuttaa eri rikoksiin syyllistyneisiin henkilöihin eri tavalla. (Tapani & Tolvanen, 2008.) Vaikka lainsäätävä tuomitsi vainoamiskäyttäytymisen paheksuttavaksi teoksi kriminalisoimalla sen, ei se tarkoita automaattisesti yleisestävien vaikutusten konkretisoitumista juuri vainoamisrikosten kohdalla. Myös erityisestävien vaikutusten toteutuminen voi olla joidenkin vainoajien kohdalla epätodennäköistä. Rikoslaki ei siis välttämättä vaikuta vainoajiin rikoksentekijöinä ainakaan rikoksia ehkäisevästi. Tätä asiaa pohditaan enemmän kappaleessa 5.2.2.

3 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Tutkimusongelmat

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoisuutta suomalaisista vakavaan väkivaltaan tai muuhun vakavaan tuomittuun rikolliseen tekoon päätyneistä parisuhdevainoamistapauksista. Tämän tutkimuksen tärkeimpänä tavoitteena onkin auttaa tunnistamaan väkivaltaista parisuhdevainoamista ilmiönä. Tunnistamisen lähtökohtana tutkimuksessa on väkivallantekijän ja uhrin välinen parisuhde ja siihen liittyvä historia. Toinen tärkeä tekijä väkivallaisen vainoamisen tunnistamisessa on se, onko vainoajien käyttämässä väkivallassa jotakin erityistä. Tutkimuksessa pyrin tuomaan esiin, minkälaisia parisuhdeväkivallan muotoja parisuhteessa on ollut suhteen aikana. Käyn myös läpi parisuhdevainoajan syyllistymään vakavaan väkivallan tekoon liittyviä piirteitä.

Tässä tutkimuksessa ei yritetä mallintaa vainoamiskäyttäytymisen taustalla olevia syitä, vaan osoittaa seurauksia, joita vainoamisella voi kärjistyessään olla. Tarkoituksena ei myöskään ole selittää ja pohtia väkivallankäyttöön liittyviä syitä, vaan kyse on lähinnä perustutkimuksesta, jonka tavoitteena on lisätä tietoa vainoajien käyttämästä väkivallasta parisuhdeväkivallakontekstissa. Yhteiskunnassamme tarvitaan ensisijaisesti tätä kyseistä perustietoa tällä hetkellä. Whyte ym. (2008) mainitsevat, että vainoaminen on suhteellisen uusi tutkimuksen aihe, eikä siihen liittyvän tutkimustiedon määrä ole kasvanut samaa tahtia yleisön tietoisuuden kanssa. Haasteellista, mutta samalla myös mahdollisuuksia tarjoavaa tämän tutkimuksen kannalta on se, että nimenomaan *parisuhteeseen liittyvää* vainoamista on tutkittu vielä vähemmän. Suomessa sitä ei ole tutkittu tähän mennessä lainkaan ja maailmallakin vainoamistutkimus on keskittynyt pääsääntöisesti yleiseen tutkimukseen kaikenlaisesta vainoamisesta. Tämän lisäksi Whyten ym. (2008) mukaan vainoamista tutkittaessa yleisintä on tutkia ilmiön uhreja ja tämän vuoksi tutkimustulosten laadusta ei voida siten myöskään olla täysin varmoja. Parisuhdevainoamistutkimus on keskittynyt niin ikään uhritutkimukseen. Piispa & Heiskanen (2006) ovat sitä mieltä, että uhritutkimuksilta jää useiden eri naisuhritutkimukseen liittyvien ongelmien vuoksi huomattava osa naisiin kohdistuvaa parisuhdeväkivaltaa tavoittamatta. Parisuhdevainoamistutkimuksessa on lisäksi

hyvin tavallista, että parisuhdevainoajia verrataan ei-parisuhteessa vainonneisiin henkilöihin. Tässä tutkimuksessa käytettyä tutkimusasetelmaa ei ole vielä Suomessa toteutettu, vaikka sille olisi tarvetta. Tästä tarpeesta on enemmän tutkimusongelmat ja tutkimusmenetelmät -kappaleessa.

Parisuhdevainoamistutkimuksissa vertaillaan usein parisuhdevainoajia sellaisiin vainoamistyyppeihin, joihin ei liity parisuhdehistoriaa. Tällä tavalla pyritään löytämään ja kuvaamaan parisuhdevainoajille luonteenomaisia piirteitä ja nostamaan esille myös heidän vaarallisuuttaan. Lukuisissa tutkimuksissa on kuitenkin osoitettu, että parisuhdevainoamisen taustalla on hyvin usein parisuhteen aikana tapahtunutta parisuhdeväkivaltaa. Parisuhdevainoamisen on siis ajateltu olevan ikään kuin jatkumo parisuhteen aikana tapahtuneelle parisuhdeväkivallalle. On myös osoitettu, että parisuhdevainoaminen on vainoamistyypeistä vaarallisin. Lisäksi tutkimuksissa on tuotu ilmi, ettei parisuhteessa tapahtuvaa vainoamista osata tunnistaa, eikä esimerkiksi poliisiviranomaiset pidä käyttäytymistä kovinkaan vakavana asiana. Näiden edellä mainittujen asioiden vuoksi on ensisijaisen tärkeää verrata, millä tavalla vainonnut ja ei-vainonnut *parisuhdeväkivallantekijä* eroavat toisistaan. Näitä kahta ryhmää tarkastelemalla on vielä tehokkaammin mahdollista rakentaa kuvauksia parisuhdevainoamiskäyttäytymisestä ja löytää ilmiöstä selityksiä nimenomaan *parisuhdekontekstissa*. Tässä tutkimuksessa vertaillaan vainonneita ja ei-vainonneita parisuhdeväkivallantekijöitä vainoajiin liittyvien erityispiirteiden esiinsaamiseksi.

Aineisto ja käytetyt muuttujat antoivat mahdollisuuksia useisiin ilmiötä valottaviin laajoihin näkökulmiin, mutta tutkimuksen rajaamiseksi tutkimusongelmat muotoutuivat väkivallan käytön ja sen piirteiden ympärille. Myös tutkimuksessa käytettyyn mielentilatutkimusaineistoon liittyvät erityispiirteet antoivat kyseiselle rajaukselle hyvät lähtökohdat. Alkuperäisessä suunnitelmassa oli tarkoitus antaa kattava kuva suomalaisten parisuhdevainoajien piirteistä, mutta tutkimusprosessin aikana Suomessa aloitettiin tämän tutkimuksen käynnistämisen jälkeen poliittinen keskustelu vainoamiskäyttäytymisen kriminalisoimiseksi. Tämän vuoksi tutkimusongelmat olivat yhteiskunnallisesti ajankohtaisista syistä syytä rajata väkivallan käyttöön. Kriminaalipoliittisen päätöksenteon tueksi on tarkoituksenmukaista saada suomalaisesta aineistosta tietoa siitä, kuinka vakavia seurauksia vainoamisilmiöstä voi pahimmissa tapauksissa seurata. Vainoamistutkijat (ks. esim. Logan, 2010) ovat lisäksi olleet sitä mieltä, että parisuhdevainoamista tulisi tutkia yksityiskohdiltaan ja useista eri näkökulmista. Tämä tutkimus vastaa tähän tarpeeseen.

Tämän tutkimuksen *tutkimuskysymykset* ovat seuraavat:

1. Mikä on parisuhdevainoajien syytteenalaisen teon uhriin liittyvä parisuhde- ja perheväkivaltatausta? Eroaako tausta suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin?
2. Minkälaisia ovat parisuhdevainoajien syytteenalaiset teot? Eroavatko parisuhdevainoajien syytteenalaiseen tekoon liittyvät piirteet suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin?
3. Mitä muita väkivallan käyttöön vaikuttavia tekijöitä parisuhdevainoajien taustoista on löydettävissä ja eroavatko nämä tekijät suhteessa muihin parisuhdeväkivallantekijöihin?

Pyrkimyksenäni oli alun perin ottaa näiden lisäksi selville, minkälaista vainoamiskäyttäytymistä tekojen taustalla on ollut ennen väkivallantekoon päättymistä. Vainoajat eivät kuitenkaan olleet alkuperäisen tutkimustyöryhmän tutkimuskohteena ja siksi tietyt oleelliset vainoamiseen liittyvät asiat jäivät ilman tilastotieteellistä testausta. Tällaisia olivat esimerkiksi tarkka vainoamistapa sekä se, kuinka kauan vainoamista oli kestänyt ennen syytteenalaista väkivallan tekoa. Vastaaminen vainoamistekoihin liittyvään tutkimuskysymykseen osoittautui siis liian työlääksi ja tutkimus lisäksi laajeni liikaa. Näiden asioiden vuoksi vainoamisteot jätettiin pois tästä tutkimuksesta.

Koska vainoamiseen liittyvän rikosoikeudellisen tilanteen muuttamista ollaan yhteiskunnassamme harkitsemassa, koin tarkoituksenmukaiseksi arvioida Suomen lainsäädännössä ilmeneviä aukkoja joidenkin vainoamiskäyttäytymiseen liittyvien tekojen osalta. Otan myös esille oikeusministeriön asettaman työryhmän suosituksen vainoamisen kriminalisoimiseksi ja arvioin pohdinta-osuudessa, onko lakiehdotus riittävä suhteessa tämän tutkimuksen tuloksiin parisuhdevainoamistilanteissa käytetystä väkivallasta ja sen vakavuudesta. Tähän oikeustieteelliseen pohdintaan olen saanut valmiudet rikos- ja prosessioikeuden opinnoista. Koska tutkimukseni on oikeuspsykologinen, on aiheeseen perusteltua ottaa suppeasti mukaan myös rikosoikeudellinen näkökulma.

3.2 Aineisto ja menetelmät

3.2.1 Aineisto

Aineisto on kerätty Oulun yliopistollisen sairaalan (OYS) psykiatrian tulosyksikön ja Oulun yliopiston (OY) Kliinisen lääketieteen laitoksen Psykiatrian oppiaineen yhteistyönä. Alkuperäisen tutkimushankkeen nimi on ”*Vakavan parisuhdeväkivallan taustatekijät – oikeuspsykiatrinen tutkimus*”. Aineisto koostuu vakavaan parisuhdeväkivaltaan tai muuhun vakavaan kumppania kohtaan tehtyyn tekoon syyllistyneiden mielentilatutkimuslausunnoista. Aineistoon valikoitiin kaikki ne mielentilatutkimuksissa olleet syytetyt, joiden uhrin ovat olleet teon hetkellä parisuhteessa tekijän kanssa, tai he ovat olleet parisuhteessa aiemmin, mutta eronneet. Uhrilla tarkoitetaan tässä sellaista henkilöä, jota kohtaan syytetyt tekemän teon voidaan katsoa kohdistuneen. Näitä tekoja ovat suora väkivalta häntä kohtaan, hänen omaisuutensa tuhoaminen esimerkiksi sytyttämällä hänen asuntonsa tuleen tai muu uhria itseään tai hänen omaisuuttaan vahingoittava teko. Tämän tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää, miten tutkimusaineistoa voidaan käyttää jatkossa tieteellisten artikkelien julkaisemiseen.

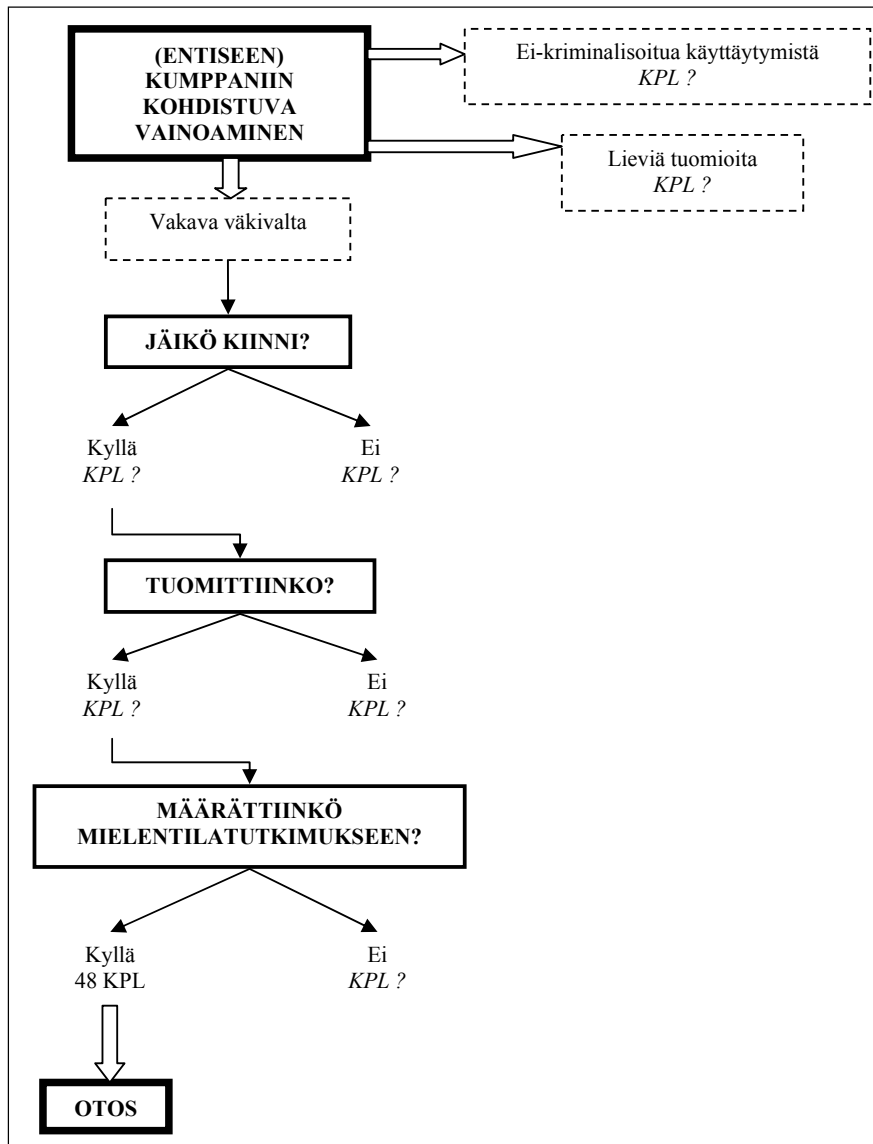
Tutkimushenkilöille on tehty oikeuden pyynnöstä tai oikeuden määräyksellä mielentilatutkimus, jotta tuomioistuin saisi rangaistuksen määräämisen perustaksi tietoa rikoksesta syytetytyn mielentilasta rikoksen tekohetkellä. Mielentilatutkimus tehdään Suomessa rikoksesta syytetyille, jos hänen epäillään olleen rikosta tehdessään psyykkisistä syistä kokonaan tai osittain kyvytön ymmärtämään tekonsa luonnetta. Käytännössä mielentilatutkimus tehdään vain vakavista rikoksista, kuten henkirikoksesta, muusta vakavasta väkivaltarikoksesta, tuhotyöstä tai seksuaalirikoksesta syytetyille. Mielentilatutkimukseen kuuluu laaja psykiatrinen ja psykologinen tutkimus, laaja-alainen fyysisen terveydentilan tutkimus sekä osastoseuranta. Anamneesin lisäksi tutkittavasta hankitaan taustatietoja eri lähteistä aina rikosrekisteritiedoista ja puolustusvoimien asiakirjoista mahdollisiin omaisilta tai muilta tutkittavan tuttavilta saatuihin tietoihin. Mielentilatutkimuksesta vastaava lääkäri antaa edellä mainittujen tutkimusten perusteella laaditun salassa pidettävän lausuntonsa THL:n oikeuspsykiatristen asioiden lautakunnalle, joka taas antaa oman lausuntonsa tuomioistuimelle. Lausunnot ovat *asiantuntijalausuntoja*, eivätkä sido tuomioistuinta. (Weizmann-Henelius, 2008.)

Mielentilatutkimuksen tarkoituksena on suorittaa syyntakeisuusarvio, jossa arvioidaan tekijän kykyä erottaa oikea ja väärä ja tehdä kohtuullisen tarkkoja havaintoja todellisuudesta sekä mahdollisuus hallinta omaa toimintaansa ja ymmärtää tekonsa merkitys ja sen seuraukset. Syyntakeisuusarvio on Suomessa kolmiportainen. Henkilö voidaan todeta olleen rikoksen tekohetkellä syyntakeinen, alentuneesti syyntakeinen tai syyntakeeton. Aikaisemmin käytettiin termejä täydessä ymmärryksessä, täyttä ymmärrystä vailla ja ymmärrystä vailla, joita tässäkin tutkimuksessa käytetään. (Weizmann-Henelius, 2008.) Syyntakeettomuudesta (ymmärrystä vailla) ja alentuneesta syyntakeisuudesta (täyttä ymmärrystä vailla) säädetään rikoslain 3 luvun 4 §:ssä seuraavasti:

Syyntakeettomuus: Tekijä on syyntakeeton, jos hän ei tekohetkellä kykene mielisairauden, syvän vajaamielisyyden taikka vakavan mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi ymmärtämään tekonsa tosiasiallista luonnetta tai oikeudenvastaisuutta taikka hänen kykynsä säädellä käyttäytymistään on sellaisesta syystä ratkaisevasti heikentynyt --.

Alentunut syyntakeisuus: Jollei tekijä ole -- syyntakeeton, mutta hänen kykynsä ymmärtää tekonsa tosiasiallinen luonne tai oikeudenvastaisuus taikka säädellä käyttäytymistään on mielisairauden, vajaamielisyyden taikka mielenterveyden tai tajunnan häiriön vuoksi tekohetkellä merkittävästi alentunut --, on rangaistusta määrättäessä otettava huomioon --. (Finlex.)

Alla oleva kuvio 1 havainnollistaa sitä, kuinka paljon laajemmasta ja monimutkaisemmasta ilmiöstä vainoamisessa voi olla kyse. Tässä tutkimuksessa perusjoukkona oli entistä (tai joissakin tapauksissa myös nykyistä) parisuhdekumppaniaan vainonneet henkilöt. Otos muodostui entisen tai nykyisen kumppanin henkirikokseen tai sen yritykseen tai muuhun vakavaan väkivaltaan (tai muuhun tekoon) syyllistyneistä vainoajista, jotka oikeuden päätöksellä oli määrätty mielentilatutkimukseen.

Kuvio 1. Otoksen määräytyminen tässä tutkimuksessa.

Kuviosta voidaan huomata, kuinka vaikeaa vainoajien taustatekijöiden tutkimus voi olla, sillä vainoajista saadaan tietoa lähinnä mielentilatutkimusten, poliisin ja oikeuden arkistojen tai uhrien kertomusten kautta. Mahdollista on myös yrittää saada vainoajat itse osallistumaan tutkimukseen. Kuviosta voidaan päätellä, että suurin osa vainoajista jää tutkimatta, sillä useat tekemuodot ovat kriminalisoimatta ja lievistä teoista tuomitut rangaistukset ovat hyvin lieviä, eivätkä välttämättä johda tiukempiin rangaistuksiin. Ongelmana on myös se, ettei vainoamista ole kriminalisoitu, joten esimerkiksi arkistoista ei voida etsiä tietoa tekemuodolla vainoaminen.

3.2.2 Menetelmät

Tämä tutkimus on oikeuspsykologinen tutkimus. Suomalaisessa oikeuspsykologiaa käsittelevässä teoksessa oikeuspsykologia määritellään psykologiseksi tutkimukseksi ja käytännön psykologiseksi työksi, joka koskee tavalla tai toisella oikeuden käyttöä. Koska sovellusala on suhteellisen uusi, sen rajoja ei ole tarkasti määritelty, eikä terminologiakaan ole täysin yhtenäistä. Oikeuspsykologiaan kuuluu esimerkiksi forensinen psykologia, kuten mielentilatutkimukset, jossa psykologisia teorioita, metodeita ja tuloksia sovelletaan oikeudenkäytössä. Sovellusalaan kuuluu myös kriminaalipsykologia, joka tarkoittaa rikollisen käyttäytymisen tieteellistä tutkimista ja ymmärtämistä. Oikeuspsykologisessa tutkimuksessa tutkitaan siis rikoslain alueeseen liittyviä ilmiöitä. (Santtila & Weizmann-Henelius, 2008.) Tässä tutkimuksessa käytetty aineisto on oikeuspsykiatrinen aineisto, josta tehdään kriminaalipsykologisia johtopäätöksiä.

Aineisto on koottu vuosien 1991–2007 ajalta eri puolella Suomea tehdyistä mielentilatutkimuksiin (MT) liittyvistä lausunnoista, joiden taustalla oleva rikollinen teko on katsottu olevan osa parisuhdeväkivaltaa. Tutkimushankkeeseen mukaan tulemisen aikaan aineisto oli jo suurimmaksi osaksi kerätty ja se oli koodattu SPSS-ohjelmistoon tilastotieteellistä analyysiä varten. Aineiston kokoamiseen ovat osallistuneet kolme lääketieteen syventäviä opintoja tekevää opiskelijaa sekä tämän tutkimuksen tekijä. Parisuhdeväkivaltaan liittyvä aineisto päättyy jo vuoteen 1996, mutta vainoajien pienen lukumäärän vuoksi vainoamisaineistoa päätettiin ulottaa kauemmaksi, kuin alkuperäinen suunnitelma koko aineiston kohdalla oli. Näin ollen vainoajien lausunnot ulottuvat nyt vuoteen 1991, mutta verrokkiaineistoon liittyvät lausunnot vuoteen 1996. Vainoajien MT-lausuntoja täytyi siis kerätä jonkin verran lisää, mutta muuta parisuhdeväkivalta-aineistoa ei enää kasvatettu.

Aineisto koottiin Helsingissä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mielentilatutkimusarkistossa MT-lausuntoja lukemalla. Lausuntojen lukemisessa ja analysoinnissa käytettiin apuna täytettävää tilastointilomaketta, johon oli valittu 153 muuttujaa. Tutkimusaineiston analysointia varten kehitettiin muuttujaluettelo tutkimusryhmän aikaisemmin luomien lähisuhdeväkivaltaa koskevien tieteellisten tutkimusten muuttujaluetteloista (ks. Säävälä, 2001; Säävälä, ym., 2011). Muuttujia luotaessa keskityttiin tutkittavan henkilön sosioekonomisiin, psykososiaalisiin, psykodiagnostisiin,

psykodynaamisiin ja perhedynaamisiin taustatekijöihin. Osassa muuttujista voitiin käyttää olemassa olevia selkeitä muuttujia koskevia luokittelukriteereitä, kuten esimerkiksi sosiaaliluokkaa tai psyyken diagnostiikkaa luokiteltaessa, mutta osassa muuttujista jouduttiin luomaan oma luokittelu. Näissä tapauksissa muuttujien luokittelulle kehitettiin selkeät kirjalliset luokittelukriteerit. (Säävälä, 2001; Säävälä ym. 2011; Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

MT-lausuntojen analysoijia oli useita, joille järjestettiin analyysiä varten asianmukainen koulutus. Heidän arviointiensa validiteettia ja reliabiliteettia arvioitiin päällekkäin skooramalla ja todettiin, että eri skoorajien käyttö täytti tieteelliseltä tutkimukselta vaadittavat kriteerit. (Keränen, 2009.) Itse keräsin aineistoa Helsingissä yhteensä kuutena päivänä ja analysoin noin puolet vainoajien mielentilalausunnoista.

153 muuttujasta tähän tutkimukseen otettiin mukaan ne vain ne muuttujat, jotka vastasivat tutkimuskysymyksiin (ks. liite 2). Muuttujia rajattiin siten, että niistä jätettiin pois kaikki ne, jotka liittyivät henkilöiden lapsuuteen ja lapsuuden perheeseen. Persoonallisuuden ja psykopatologian osalta analyysi kyseisten tekijöiden vaikutuksesta väkivallan käyttöön tehtiin vain suurpiirteisesti tutkimuksen rajauksen vuoksi. Nämä tekijät olivat kuitenkin ensiarvoisen tärkeää tuoda tässä tutkimuksessa esille, sillä kyse on mielentilatutkimuksista ja sitä kautta tutkittavilta voidaan olettaa löytyvän keskimääräistä enemmän persoonallisuuteen ja mielisairauksiin liittyvää problematiikkaa.

Aineistoa muokattiin tekemällä uusia luokkia aineiston tilastollisia analysointeja varten. Tällaisia muokattavia muuttujia olivat esimerkiksi parisuhteen kesto, syytteenalaisen teon tyyppi, vastuun välttely omasta väkivallasta sekä syytteenalaista tekoa edeltäneen väkivallan luonne. Tilastollisista menetelmistä käytettiin ristiintaulukointia sekä pääanalyysimenetelmänä Pearsonin 2-suuntaista Khin-neliö-testiä (χ^2). Menetelmänä käytettiin myös Fisherin testiä (Fisher exact test), jolloin tuloksiin merkittiin tarkka p-arvo. Aineistoa analysoitiin Oulun yliopistollisen sairaalan oikeuspsykiatrisen yksikön tiloissa. Tilastollisissa ja aineistoon liittyvissä ongelmissa apuna toimivat tutkimushankkeen alkuperäiset jäsenet, etupäässä hankkeen koordinaattori LT Hannu Säävälä sekä tilastotieteilijä, FM Helinä Hakko Oulusta.

Useiden satojen (N = 360) MT-lausuntojen joukosta löytyi 48 vainoajaa. Koska tarkoituksena oli verrata, eroavatko ei-vainonneet parisuhdeväkivaltaan syyllistyneet vainoamiseen syyllistyneistä parisuhdeväkivallan tekijöistä, verrokeiksi valittiin kaikki 312 parisuhdeväkivallantekijää, jotka eivät olleet vainonneet kumppaniaan. Aineistosta ja tutkimuksessa käytetyistä muuttujista sekä tutkimuksen tuloksista on koottu taulukko liitteeseen 1. Verrokkiaineiston taustamuuttujista tarkistettiin sukupuoli ja ikä, jotta ne mahdollisimman hyvin vastaisivat vainoajien taustamuuttujia. Iässä ei ollut suuria eroja, mutta sukupuolijakauma oli tilastollisesti erilainen näissä ryhmissä. Vainoajien joukossa naisia oli vain kaksi kappaletta (4,2 %), kun taas ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden joukossa naisia oli 17,9 %. Naiset kuitenkin päätettiin jättää aineistoon mukaan. Esimerkiksi Burgess ym. (1997) ovat suorittaneet oman tutkimuksensa erottelematta sukupuolia sen perusteella, ettei vainoamisen motiiveissa ole löytynyt tutkimusten mukaan eroavaisuuksia. Tässä tutkimuksessa sukupuolijakauman vaikutusta kuitenkin seurattiin tarkasti. Jos sukupuolijakauma näytti vaikuttavan muuttujien ristiintaulukoinnista saataviin tuloksiin, aineistosta jätettiin kyseisen muuttujan kohdalta naiset pois ja analyysi tehtiin pelkästään miehillä. Verrokkiryhmän muodostaa siis vakavaan väkivallantekoon syyllistyneet perheväkivallantekijät, jotka eivät vainonneet uhriaan.

Vainoamiseksi tulkittiin tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti entisen kumppanin (ja mahdollisesti myös nykyisen kumppanin) seuraaminen, uhkaavat yhteydenotot, uhkailu, pelottelu tai muu elämän vaikeuttaminen, jonka uhri on kokenut pelottavana. Tutkimukseni alkuvaiheessa kävin läpi kaikki vainoajiksi siihen mennessä luokitellut lausunnot. Kävi ilmi, että vainoamiseen liittyviä tulkintaohjeita oli syytä tarkentaa siten, että vainoamiskäyttäytymisessä täytyi täytyä tietynasteinen *jatkuvuus* (yhtä tai useampaa vainoamistekoa täytyi olla tapahtunut vähintään kaksi kertaa tai enemmän), *ennustamattomuus* (uhri ei halunnut olla tekijän kanssa tekemisissä tai ovat olleet yllättäviä tilanteita) sekä *luvattomuus* (tekijä jollakin tavalla tunkeutuu uhrin ”reviirille” luvottomasti). Vainoamisaineistoon kelpuutettiin vain ne lausunnot, joista oli nähtävissä tai tulkittavissa edellä mainittujen vainoamiskehojen täytyminen. Toistuvuutta ja ei-toivottavuutta korostetaan kaikissa vainoamisen yleisissä määritelmässä ja sen vuoksi oli tärkeää, että myös tässä tutkimuksessa pyritään noudattamaan yleisiä määritelmiä. Vainoamisen tulkitseminen joistakin lausunnoista oli kuitenkin usein haasteellista. Eri mielentilalausunnot eroavat toisistaan sen mukaan, kuinka kattavasti siihen kirjoitetaan syytteenalaiseen tekoon tai parisuhdetaustoihin liittyviä faktoja. Lausunnot eroavat myös sen puolesta, kirjoitetaanko

niihin ylipäänsä ollenkaan esimerkiksi uhrin tai uhrin lähipiirin antamaa kertomusta. Useita lausuntoja jätettiin pois aineistosta sillä perusteella, ettei vainoamista kuvattu tarpeeksi kattavasti, vaikka viitteitä siitä olisikin ollut nähtävissä esimerkiksi niin sanotusti rivien välistä. Vaikka vainoamistekoja ei analysoitu tässä tutkimuksessa tarkasti, niitä kuitenkin käytiin läpi MT-lausuntojen lukemisen vaiheessa listaamalla niitä käsin Excel-taulukkoon. MT-lausunnoista oli pääteltävissä, että yleisimpiä vainoamistapoja olivat uhrin tappamisella uhkailu, seurailu tai vahtiminen, puhelinsoitot tai tekstiviestit, kotiin tunkeutuminen tai sen yrittäminen sekä omaisuuden tuhoaminen.

Vainoajista suurin osa (95,8 %) oli miehiä, kun taas verrokkien joukossa miehiä oli 82,1 %. Vainoajien voimakasta sukupuolijakaumaa tässä aineistossa voi selittää tutkimustulokset, joiden mukaan vainoaminen on sitä sukupuolittuneempaa, mitä vaarallisempaa ja pelottavampaa se on (Davies, Swan & Gambone, 2012). Vainoajien ikä vaihteli 18–66 ikävuoden välillä (ka 38,5, md 37,6), verrokkien iän vaihdellessa 17–82 ikävuoden välillä (ka 39,8, md 39,3). Suurimmalla osalla (43,8 %) vainoajista peruskoulutuksena oli peruskoulu, 39,6 %:lla alle peruskoulun tai kansakoulu, 14,6 %:lla ylioppilas ja yksi oli käynyt osan lukiota. Verrokeilla kyseiset taustamuuttujat erosivat vainoamisryhmästä siten, että peruskoulun käyneitä oli enemmän (58 %) ja alle peruskoulun tai kansakoulun käyneitä vähemmän (26,6 %). Ylioppilaita verrokkiryhmässä oli myös hieman vähemmän (8 %). Ammattikoulutusta vertailtaessa huomattiin myös eroja niin, että suurimmalla osalla (38,3 %) vainoajista ei ollut ammattikoulutusta saman luvun jäädessä ei-vainoajilla 26,6 %:iin. Cupach ja Spitzberg (2004) ottavat esille Westrupin ja Fremouwin (1998) tutkimuksen, jonka mukaan vainoajat ovat muita rikosentekijöitä paremmin koulutettuja. Tämä tutkimus ei saa omassa aineistossani tukea, kun vainoajia verrataan parisuhdeväkivallan tekijöihin.

Parisuhdevainoajista 16,7 % oli muun maan kansalaisia saman luvun ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöille jäädessä 3,8 %:iin. Tekijän kansalaisuus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, oliko henkilö vainonnut vai ei ($\chi^2(1) = 13,03$, $p = .002$). 25 % soluista oli kuitenkin odotusarvoltaan pienempiä kuin viisi, joten analyysin tulokseen tulee suhtautua varauksella. Kun tarkasteltiin kulttuureja, joista vainoajat olivat lähtöisin, huomattiin, että kulttuuritausta vaihteli paljon. Vainoajat olivat kotoisin Vietnamista, Algeriasta, Irakista, Japanista, Portugalista ja Turkista. Uhri on pääsääntöisesti suomalainen. Yhdessä tapauksessa uhri oli samasta kulttuurisesta yhteisöstä tekijän kanssa ja yhdessä tapauksessa uhrin kansalaisuudesta ei ollut tietoa.

Tämän tutkimuksen tekemistä ovat ohjanneet tutkijan ja alkuperäisen tutkimusryhmän kesken laadittu tutkimussopimus sekä tutkimusryhmän tutkimuslupiin liittyvät eettiset ohjeet. Tutkimushanke on saanut puoltavan lausunnon Oulun yliopistollisen sairaalan eettiseltä toimikunnalta ja tutkimusluvan Sosiaali- ja terveysministeriöltä. MT-lausunnot ovat salassa pidettäviä asiakirjoja, ja niiden käsittely tapahtui salassapitosäädöksiä ja erityistä huolellisuutta noudattaen.

4 ANALYYSI

4.1 Parisuhde ja parisuhdeväkivaltatausta

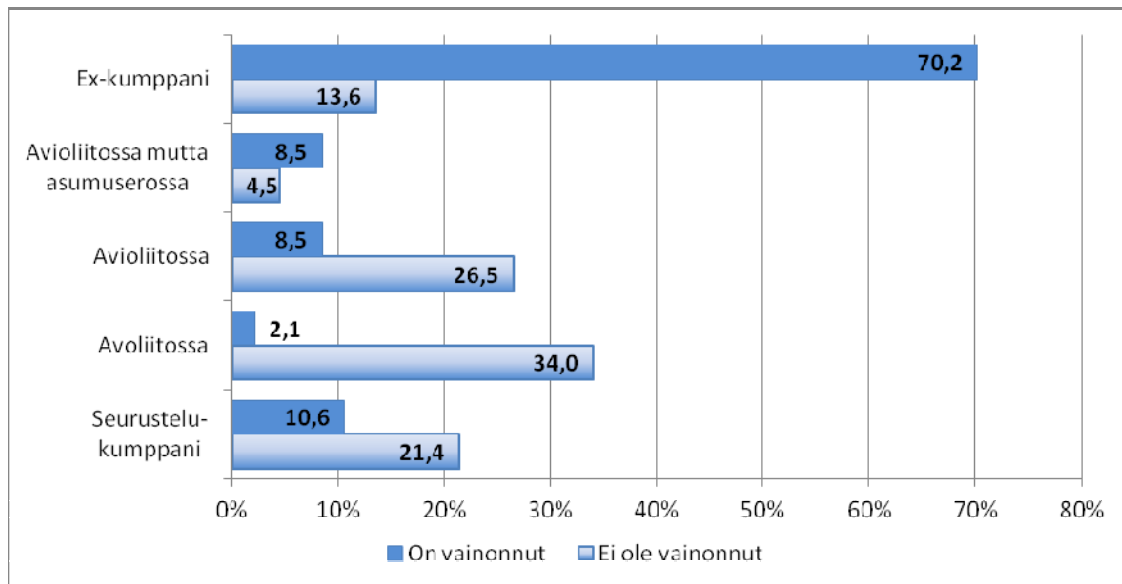
4.1.1 Vainoajan ja uhrin välinen suhde

”Ei ollut mieltänyt eroa lopulliseksi. Myönsi olleensa erittäin mustasukkainen ja hänen mielestään avopuolison olisi pitänyt ottaa se huomioon vielä eron jälkeenkin.”

”Tutkittava oli nukkunut öitään kumppanin eteisessä, ettei hän pääsisi huoneistosta salaa poistumaan. Asetellut erilaisia merkkejä oviin saadakseen tietää käykö asunnolla joku.”

Uhrin ja tekijän suhde. Seurustelu luettiin tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti tässä tutkimuksessa parisuhteeksi, jos se oli jatkunut pidempään kuin muutamia kuukausia. Suhde tulkittiin seurusteluksi myös silloin, kun tekijä tulkitsi suhteen parisuhteeksi, tai jos suhteeseen liittyi seksisuhteen lisäksi muita merkkejä parisuhteen luonteisuudesta. Aiempi seurustelu luettiin yleensä aina parisuhteeksi, sillä siitä yleensä jää osapuolille jonkinlainen erityissidos. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Analyysistä jätettiin pois luokka ”muu, mikä”.

Uhrin ja tekijän välinen suhde syytteenalaisen teon hetkellä oli vainoajien kohdalla yksiselitteinen (ks. kuvio 2). Seitsemässä vainoamistapauksesta kymmenestä vainoajan uhri oli entinen kumppani, kun taas ei-vainoajien uhreista entisiä kumppaneita oli vain noin alle 14 %. Naimisissa, mutta asumuserossa vainoajista oli 8,5 % ja ei-vainoajista 4,5 %. Ei-vainoajien uhreista suurin osa oli avioliitossa, avoliitossa tai seurusteli tekijän kanssa. Vainoajilla tämä oli hyvin paljon harvinaisempaa, mutta mielenkiintoista oli se, että vainoamista kuitenkin tapahtui jossain määrin myös parisuhteen aikana. Vainoajien uhreista noin yksi kymmenestä oli seurustelukumppaneita ja yhteensä saman verran avo- tai aviopuolisoita. Uhrin ja tekijän välinen suhde oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($\chi^2(4) = 85,10, p < .001$).

Kuvio 2. Uhrin suhde tekijään (n = 47 + 309).

Parisuhteen kesto. Tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti parisuhteen keston määrittelyssä kuvataan sitä aikaa, jonka uhri ja tekijä ovat olleet yhdessä yhdessäolon muodosta riippumatta. Jos avioliittoa ennen osapuolet seurustelivat ja olivat avoliitossa, laskettiin kaikki yhteen. Jos osapuolet olivat olleet yhdessäolon aikana erossa huomattavan pitkään, eroaika vähennettiin parisuhteen kokonaiskestosta. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Useisiin luokkiin jakautuneiden pienten muuttajien arvojen vuoksi alkuperäisiä muuttujan luokkia muokattiin siten, että ”1-3 vuotta” ja ”4-5 vuotta” yhdistettiin yhdeksi luokaksi ”1-5 vuotta” sekä luokat ”6-10 vuotta” ja ”yli 10 vuotta” yhdistettiin luokaksi ”6-10 vuotta tai yli”. Myös ”ei tietoa” -luokan havaintoarvot jätettiin analyysistä pois kokonaan.

Vainojien parisuhde oli kestänyt ennen syyteenalaista tekoa jonkin verran pidempään ja lyhyemmät parisuhteet olivat harvinaisempia, kuin ei-vainojilla (n = 47 + 300). Tilastollista merkitsevyyttä ei kuitenkaan ollut (Pearson $p = 0,114$). Jopa noin 51 % vainojien parisuhteista oli kestänyt 6-10 vuotta tai yli 10 vuotta, saman luvun jäädessä ei-vainojilla 35,7 %:iin. Alle yhden vuoden kestäneitä parisuhteita vainojilla oli 12,8 % ja ei-vainojilla hieman enemmän, 20,3 %.

4.1.2 Parisuhdeväkivallan muodot

”Aikaisemman, suhteen alussa tapahtuneen pahoinpitelyn jälkeen tekijä otti uhuriin jatkuvasti yhteyttä ja näin sai suhteen uudelleen lämmitettyä. Joskin uhri pelkäsi tutkittavaa tästä lähtien.”

”Pari viikkoa ennen surmaa, uhri ilmoitti hakevansa lähestymiskieltoa. Tutkittava oli sanonut uhrille, että mitään lähestymiskieltoa ei tarvittaisi ja että heidän suhde jatkuisi.”

Fyysinen ja henkinen väkivalta. Nykyiseen uhuriin kohdistuvat väkivallan muodot on koottu alla olevaan kuvioon 3. Väkivallan muotoja kuvataan henkisen ja fyysisen väkivallan käsitteillä. Tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaan henkiseksi väkivallaksi on tulkittu seuraavat teot:

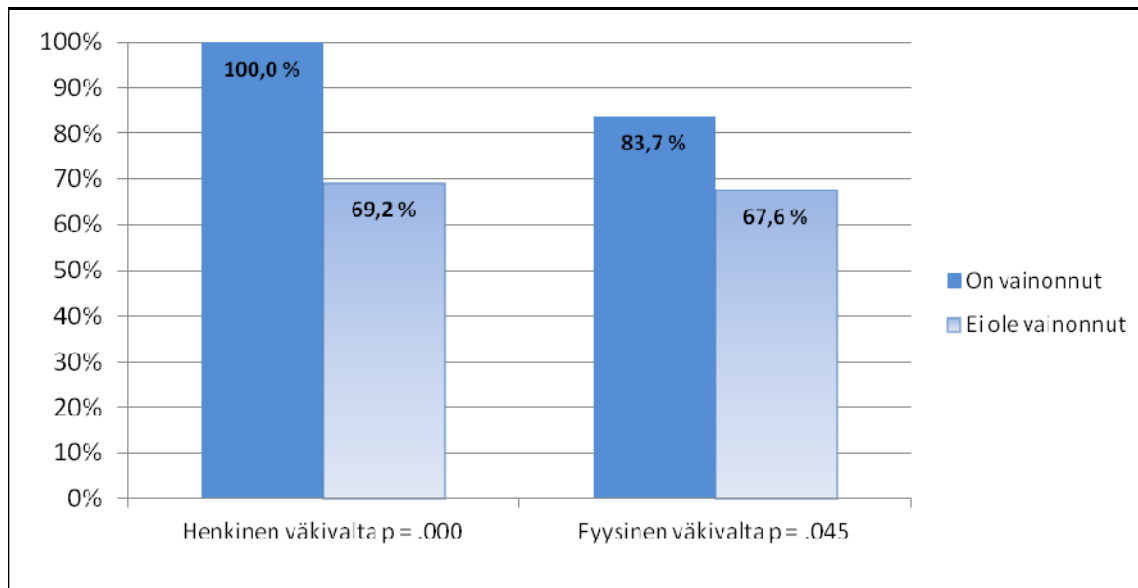
1. *Nolaamalla, loukkaamalla, vähättelemällä ja nimittelemällä* aiheutetut epämiellyttävät tunteet joko kahdestaan tai muiden seurassa. Nolaaminen on voinut tapahtua mitätöimällä, osoittamalla uhri kyvyttömäksi toimimaan oikein tai pilkkaamalla häntä muiden ihmisten edessä. Uuria voidaan loukata tai vähätellä kritisoimalla häntä itseään tai jotain uhrille tärkeää asiaa, väittämällä ettei kukaan muu voisi häntä rakastaa tai häntä itseään voidaan syyttää omasta väkivallastaan. Myös syrjähyppyillä kerskailu voidaan tulkita loukkaamiseksi. Uhrin nimittely tarkoittaa epämiellyttävällä tavalla uhrille puhumista, kuten uhrin kutsumista halventavilla nimillä. Häntä voidaan esimerkiksi väittää tyhmäksi, laiskaksi, rumaksi tai jollakin tavalla epäonnistuneeksi.
2. *Kontrollointi*, eli estää kumppania liikkumasta kodin ulkopuolella ja tapaamasta ystäviään tai sukulaisiaan. Voi tapahtua konkreettisesti esimerkiksi piilottamalla auton avaimet, mutta myös silmällä pitämistä ja halua tietää, missä kumppani on milloinkin ollut. Siihen voi liittyä mustasukkaisuutta, syyttämistä irtosuhteista tai epäilyä lasten isyydestä.
3. *Taloudellinen alistaminen*. Tekijä ottaa uhrin tahdon vastaisesti raha-asiat hallintaansa, kontrolloi ja seuraa uhrin rahankäyttöä. Hän voi myös estää tai vaikeuttaa uhrin työssä käymistä tai toisaalta vaatia sitä. Kumppani joutuu pyytämään lisää rahaa ja pitää tiliä käyttämistään euroista.
4. *Lasten käyttö alistamisen välineenä* tarkoittaa kumppanin haukkumista ja mitätöintiä lasten kuullen. Tekijä voi hankaloittaa uhrin elämää eron jälkeen käyttämällä tapaamisoikeuttaan siten, että siitä koituu uhrille harmia. Tähän voi kuulua myös laiminlyöntiä lasten tai kumppanin ollessa sairaana ja tarvitessa apua, tai uhkauksia lasten hylkäämisestä, ja toisaalta uhkauksia olla antamatta lapsia erossa.

5. *Uhan ilmapiiri.* Tekijä käyttäytyy vihamielisesti ja pelottavasti, mutta ei suoraan uhkaile.
6. *Aseen esille ottaminen* uhkausmielessä, ilman suoraa uhkausta.
7. *Itsemurhalla, väkivallalla tai tappamisella uhkaaminen.* Riitatilanteissa tekijää itseä, lapsia, kotieläimiä tai uhria kohtaan.
8. *Esineiden tai huonekalujen särkeminen.*
9. *Kotieläimen vahingoittaminen* tarkoituksena pelottaa tai rangaista kumppania.

Fyysiseksi väkivallaksi on tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti tulkittu seuraavat teot:

1. *Estäminen, töniminen, pakottaminen ja repiminen.*
2. *Nyrkillä tai kämmenellä lyöminen, potkiminen, pureminen ja kuristaminen.*
3. *Esineellä heittäminen tai sillä lyöminen* tai muu vahingoittaminen.
4. *Terä- tai ampuma-aseen käyttäminen.*

Väkivallan muodoksi kirjattiin kyllä, jos kyseistä väkivallan muotoa oli esiintynyt ainakin kerran. Esiintyvyys arvioitiin MT-lausunnon tietojen perusteella olettamalla ja joskus asia on jouduttu myös päättämään rivien välistä. Jos on oletettu tai päätelty, että väkivallan muotoa on todennäköisesti esiintynyt, luokaksi on kirjattu kyllä, vaikka asiaa ei ole lausunnossa yksiselitteisesti mainittu. Muuttujan arvoksi kirjattiin ”ei tietoa” silloin, kun asiasta jäi huomattava epävarmuus, vaikka väkivallan muodon olemassaolosta olisikin viitteitä niin sanotusti rivien välissä, sekä silloin, jos tekijä, uhri tai muu tiedon antaja ei kyennyt asiaa kertomaan. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Tässä muuttujassa tarkastellaan siis henkisen ja fyysisen väkivallan muotoja, joita on voinut esiintyä pelkästään yksittäisenä tekona. Luokka ”ei tietoa” jätettiin ristiintaulukoinnista pois (tähän luokkaan kuului henkisessä väkivallassa 2 + 54, fyysisessä väkivallassa 3 + 21 henkilöä). Fyysisen väkivallan käyttö erosi vainoajien ja ei-vainoajien vertailussa sukupuolittain, mutta henkisen väkivallan käyttö ei. Nämä muuttujat analysoitiin tasapuolisuuden vuoksi kuitenkin kumpikin ilman naisia.

Kuvio 3. Nykyiseen uhriin kohdistuneet väkivallan muodot miehillä (henkinen väkivalta n = 44 + 234, fyysinen väkivalta n = 43 + 238).

Kuten kuvio 3 osoittaa, vainoajista jokainen käytti uhriaan kohtaan henkistä väkivaltaa ja fyysistä väkivaltaakin yli kahdeksassa tapauksessa kymmenestä. Henkisen väkivallan käyttö ei ollut läheskään niin yleistä ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden keskuudessa ja myös fyysisen väkivallan käyttö oli heillä harvinaisempaa. Henkisen väkivallan ja vainoamisen yhteys on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($\chi^2(1) = 18,27$, $p = .000$). Fyysisen väkivallan osalta tulokset ovat melkein merkitseviä ($\chi^2(1) = 4,49$, $p = .045$).

Seksuaalinen väkivalta. Tutkimuksessa selvitettiin myös seksuaalisen väkivallan käyttöä, joksi tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti luokiteltiin painostaminen seksiin tai vastenmieliseen tekoon sekä raiskaaminen. ”Ei tietoa” -luokka jätettiin analyysistä pois (tähän luokkaan kuului 17 + 94 henkilöä). Koska naiset eivät olleet tehneet ollenkaan seksuaalista väkivaltaa, analyysi tehtiin pelkästään miehillä. Saatujen tulosten mukaan vainoajista 20 % oli käyttänyt seksuaalista väkivaltaa, kun taas ei-vainoajista 11 % (n = 30 + 164). Tulokset eivät olleet tilastollisesti merkitseviä (Fisher $p = 0,222$).

4.1.3 Väkivallan luonne

”Viimeisen vuoden aikana ilmeisesti tutkittava ei ole paljon töitä etsinyt, kun hänen on täytynyt koko ajan seurata puolisoaan. Hän sanoo omaavansa vanhanaikaiset periaatteet ja arvot ja häntä uskollisempi ei voi kukaan olla. Jos hänen periaatteitaan loukataan, hän suuttuu syvästi”

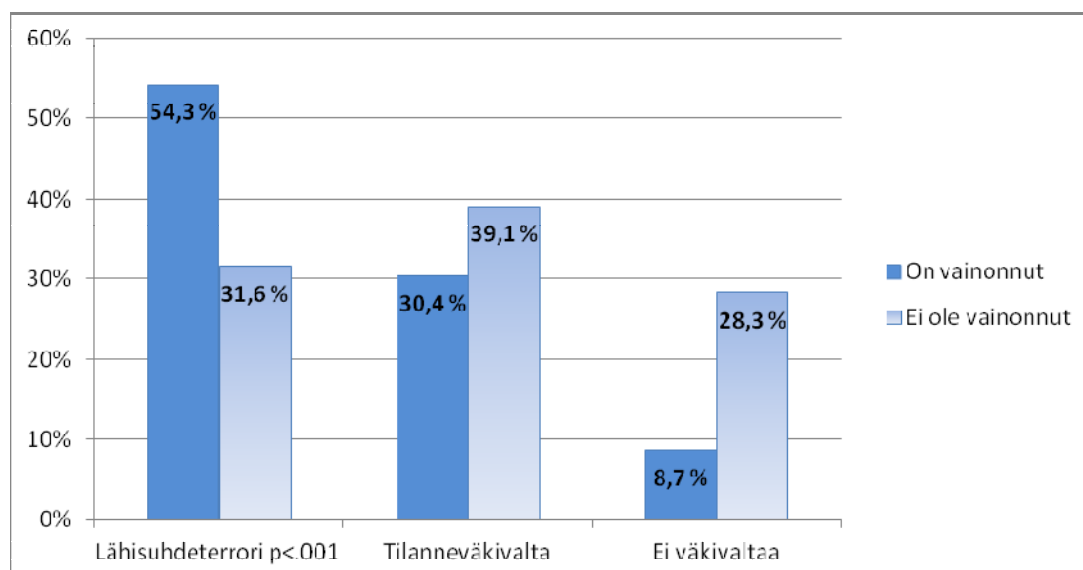
”Sanoi ajatelleensa puukottaessaan entistä puolisoaan, että ”jos mä en saa sua, niin sit ei sua saa kukaan muukaan, et ole kenenkään”.

Syytteenalaista tekoa mahdollisesti edeltäneen väkivallan luonnetta kuvataan lähisuhdeterrorina tai tilanneväkivaltana ja sitä on arvioitu mielentilalausunnoista tekijän ja uhrin kertomusten perusteella. Kuviossa 4 kuvattu lähisuhdeterrori ja tilanneväkivalta voivat olla joko tekijän tai uhrin tekemää, tai ne voivat olla myös molemminpuolista. Jos väkivaltaa ei ole ollut, tekijän tai/ja uhrin kertomusten perusteella on voitu päätellä, että riitatilanteet oli ratkaistu ennen syytteenalaista tekoa ilman väkivaltaa tai väkivallalla uhkailua. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Edellinen muuttuja siis mittasi väkivaltaa jopa yksittäisinä tekoina, mutta tässä muuttujassa saadaan selville, jos väkivalta on ollut jatkuvampaa ja traumatisoivampaa. Alkuperäisiä muuttujien luokkia muokattiin siten, että luokat ”tekijän lähisuhdeterrori”, ”uhrin lähisuhdeterrori” sekä ”molemminpuolinen väkivaltainen kontrollointi” yhdistettiin yhdeksi ”*lähisuhdeterroria*”-luokaksi. Samoin ”tekijän tilanneväkivalta”, ”uhrin tilanneväkivalta” sekä ”molemminpuolinen tilanneväkivalta” yhdistettiin luokaksi ”*tilanneväkivaltaa*”. Tähän päädyttiin, koska sekä molemminpuolista että vain uhrin käyttämää terroria tai tilanneväkivaltaa esiintyi hyvin vähän, eikä näin yksityiskohtainen luokittelu ollut järkevä tilastollisten menetelmien käyttöä ajatellen. Luokkia muutettiin myös siten, että ”ei tietoa” -luokka otettiin kokonaan pois (tähän luokkaan kuului 2 + 15). Lähisuhdeterrorin ja tilanneväkivallan kohdalla naiset jätettiin analyysiin mukaan, koska he eivät muuttaneet p-arvoja vertailussa.

Lähisuhdeterrorilla tarkoitetaan fyysistä väkivaltaa, johon liittyy kumppanin selkeää henkistä alistamista tai kontrollointia. Väkivaltaa käytetään siis alistamisen välineenä. Tällainen väkivalta voi useissa tapauksissa johtaa kumppanin traumatisoitumiseen, eristäytymiseen tai tekijän tahtoon alistumiseen. Alistamistarkoituksessa käytetyssä väkivallassa väkivallan tekijä vaientaa uhrin riitatilanteissa väkivallalla tai sen uhalla. Tekijä ei ota väkivallan kohteena olevan mielipidettä huomioon, vaan toteuttaa riidan aiheena olevan asian oman mielipiteensä mukaisesti. Tällaisissa tilanteissa alistamisen uhri on voinut käyttää tilanneväkivaltaa väkivallan tekijää kohtaan. Jos nainen tai muuten fyysisesti heikompi puoliso on kyennyt alistamaan tai traumatisoimaan kumppaninsa, kyseessä on lähisuhdeterrori, mutta jos alistamisen uhri on kyennyt puolustautumaan ja hän on henkisesti tasapainossa, tilanne on tulkittu tilanneväkivallaksi. Joskus lähisuhdeterrori voi olla myös molemminpuolista, mutta fyysinen ylivoima vaikuttaa siten, ettei molemminpuolisesta väkivaltaisesta kontrollista voida

puhua. Silloin tilanne on merkitty vahvemman lähisuhdeterroriksi. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

Väkivalta määritellään *tilanneväkivallaksi*, jos se on tai jos se on jossain vaiheessa ollut fyysistä, mutta sitä ei ole käytetty alistamistarkoituksessa, eikä ole johtanut väkivallan kohteen alistamiseen. Väkivalta ei myöskään ole ollut tiheään toistuvaa, siitä ei ole seurannut vakavia fyysisiä vammoja, eikä väkivallan kohteen traumatisoitumista. Väkivalta on voinut olla myös molemminpuolista, jolloin kummatkin osapuolet ovat käyttäneet satunnaista fyysistä väkivaltaa. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

Kuvio 4. Nykyiseen uhuriin kohdistunut väkivallan luonne (n = 46 + 297).

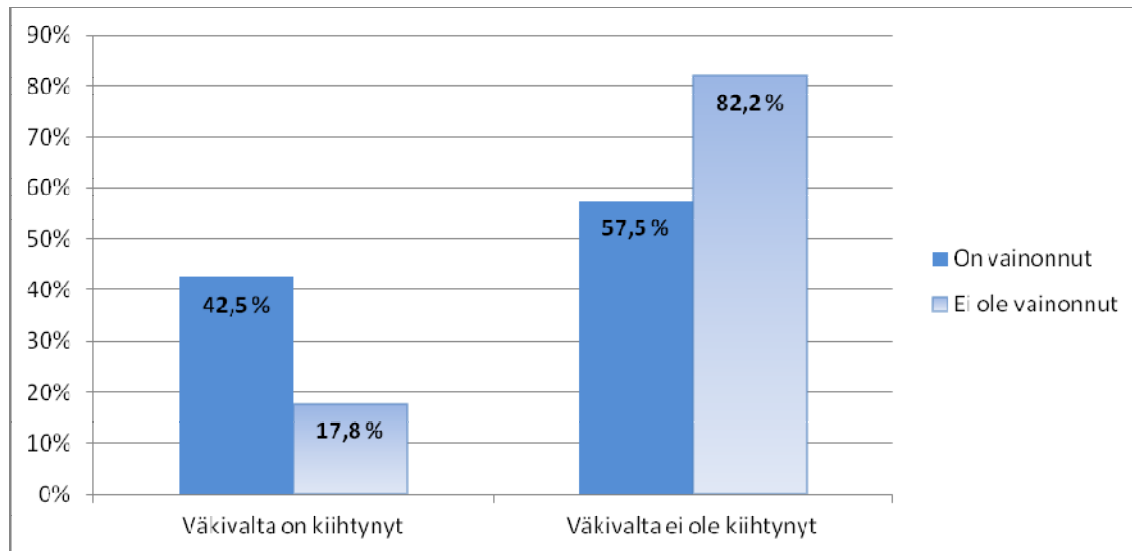
Kuvio 4 kertoo sen, että parisuhdevainoajat syyllistyivät lähisuhdeterroriin verrokkeja useammin, reilusti yli puolessa vainoamistapauksista. Ei-vainonneille parisuhdeväkivallantekijöille lähisuhdeterrori oli harvinaisempaa, siihen syyllistyi tästä ryhmästä noin kolmasosa. Tilanneväkivalta taas oli vainoajien ryhmässä jonkin verran harvinaisempaa siten, että noin kolme kymmenestä vainoajasta syyllistyi siihen saman luvun noustessa verrokeilla liki neljään kymmenestä. Väkivallan luonteen yhteys siihen, onko taustalla vainoamista vai ei, on tilastollisesti erittäin merkitsevä ($\chi^2(3) = 19,57$, $p < .001$). Tulos osoittaa sen, että vainoajilla yleisempää on henkinen väkivalta, ja väkivalta on erittäin yksipuolista ja uhria alistavaa. Muuttujissa mitattiin myös sitä, sopiko henkilöiden käyttämä väkivallan luonne ollenkaan näihin luokituksiin. Vainoajista noin yhdeksän kymmenestä

käytti lähisuhdeterroria tai tilanneväkivaltaa ennen tekoa, kun taas ei-vainonneista parisuhdeväkivallantekijöistä noin 70 %.

4.1.4 Parisuhdeväkivaltaan liittyviä muita tekijöitä

Väkivallan alkaminen. Seuraavaksi tarkastellaan vainoajan ja syytteenalaisen teon uhrin välistä mahdollista väkivaltahistoriaa. Väkivallan alkamisvaihetta mittaavan muuttujan luokat yhdisteltiin siten, että luokat ”seurustelun aikana” ja ”yhteen muutettua” yhdistettiin luokaksi ”*parisuhteen alkuvaiheessa*”, sekä luokat ”erovaiheessa” ja ”eron jälkeen” yhdistettiin luokaksi ”*erovaiheessa tai sen jälkeen*”. Luokka ”ei tietoa” otettiin pois ($n = 40 + 293$). Tulosten mukaan vainoamiseen päätyvien parisuhteiden kohdalla fyysinen väkivalta tai uhkailu alkoi pääasiallisesti erovaiheessa tai eron jälkeen (35 %), tai viiden ensimmäisen yhdessä asumisvuoden jälkeen (27,5 %). Ei-vainoajien väkivallan alkaminen painottuu parisuhteen alkuvaiheeseen (38,6 %) tai parisuhteen 1-5. vuoteen (32,4 %). Ei-vainonneilla oli hyvin harvinaista, että väkivalta olisi alkanut vasta erovaiheessa tai eron jälkeen (8,5 %). Vainoaminen oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä väkivallan alkamisvaiheeseen ($\chi^2(4) = 26,88$, $p < .001$). On otettava huomioon, ettei tuloksista voida päätellä itse vainoamiskäyttötymisen alkamisajankohtaa, vaan tutkimuksen kohteena on ollut väkivallan käyttö yleensä. Kyseisiä tuloksia tulkittaessa täytyy lisäksi muistaa, että joidenkin henkilöiden kohdalla ensimmäinen väkivallan teko on ollut MT-lausunnon mukaan tässä käsiteltävä syytteenalainen teko.

Väkivallan eskaloituminen. Alla olevassa kuviossa 5 kuvataan väkivallan kiihtymistä pitemmän ajanjakson kuluessa. Jos väkivalta ei ole kiihtynyt, sen on arvioitu olleen suurin piirtein samanlaatuista ja yhtä tiheästi toistuvaa, kuin väkivallan alussa. Se on voinut vuosien kuluessa myös vähentyä. Väkivallan eskaloituminen eli kiihtyminen tarkoittaa, että väkivalta on voinut luonteeltaan pahentua tai sitä esiintyy tiheämmin. Uhrin reagointi väkivaltaan on otettu arvioinnissa huomioon siten, että uhri on saattanut vähitellen traumatisoitua enemmän tai joutua henkisesti alistetummaksi. Myös tällaisissa tapauksissa on katsottu väkivallan olevan eskaloitunutta. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Luokka ”ei tietoa” jätettiin pois (tähän luokkaan kuului 6 + 21 henkilöä). Sukupuoli vaikutti p-arvoon jonkin verran, joten naiset jätettiin analyysistä pois.

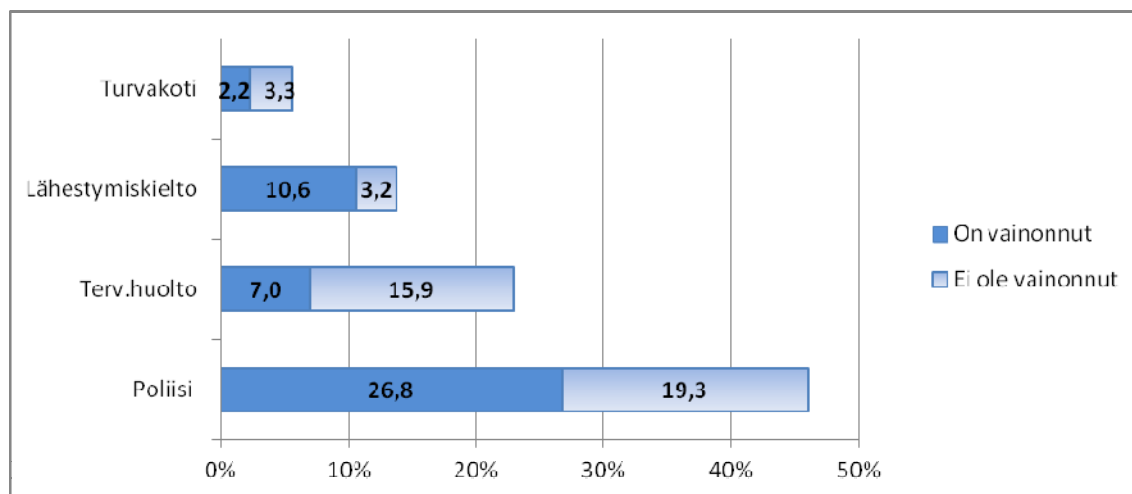

Kuvio 5. Väkivallan kiihtyminen miehillä (n = 40 + 236).

Väkivalta kiihtyi hieman yli neljällä kymmenestä vainoamistapauksesta. Jos tarkastellaan edellä käsiteltyjä vainoajien käyttämiä väkivallan muotoja ja väkivallan luonnetta, voidaan päätellä, että fyysisen väkivallan lisäksi varsinkin uhrin henkisen alistamisen, kontrolloinnin ja muun henkisen väkivallan pahentuminen tai tihentyminen suhteen aikana on suhteellisen yleistä vakavaan väkivaltaan päätyville parisuhdevainoajille. Väkivallan kiihtymisen yhteys vainoamiseen on tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2(1) = 12,42$, $p < .001$). Jopa yli 80 %:lla tavallisista perheväkivallantekijöistä väkivalta pysyy samanlaisena ennen vakavaa väkivallan tekoa, mutta vainoajilla se on harvinaisempaa.

Väkivallan kesto. Väkivallan kestosta otettiin luokka ”ei tietoa” pois (tähän luokkaan kuului 5 + 38 henkilöä). Naiset vaikuttivat väkivallan kestosta saataviin tuloksiin paljon, joten heidät jätettiin analyysistä pois (n = 41 + 225). Väkivallan kestoa parisuhteen aikana tarkasteltaessa huomattiin, että vainoajien käyttämä väkivalta oli kestänyt joko lyhyempään tai hiukan pidempään kuin ei-vainoajilla. Ero ei kuitenkaan ollut tilastollisesti merkitsevä (Pearson $p = 0,149$). Väkivalta oli kestänyt alle yhden vuoden 34,1 prosentilla vainoajista ja ei-vainoajista 23,1 prosentilla. Vastaavasti väkivallan kesto oli 4–10 vuotta 22 prosentilla vainoajista ja 13,8 prosentilla ei-vainoajista. Tätä selittää se, että aineistossa oli paljon niitä parisuhdevainoajia, joiden väkivalta alkoi erovaiheessa tai eron jälkeen, mutta toisaalta myös niitä, joiden parisuhde oli kestänyt pitkään. Koska vainoajien parisuhteiden pituus oli pidempi, kuten edellä on mainittu, myös luonnollisesti parisuhdeväkivallan keston voidaan ajatella olevan vastaavasti pidempi.

Parisuhdeväkivaltaan puuttuminen. Kuviossa 6 on kuvattu, onko uhrin ja väkivallantekijän välistä väkivaltaa hoidettu eri viranomaistahoilla. Kaikista kuviosta kuvatuista muuttujista poistettiin luokka ”ei tietoa”. *Poliisi* (n = 41 + 295) on joutunut tulemaan hieman useammin paikalle niiden pariskuntien kohdalla, joiden välillä tapahtui vainoamista. Poliisi oli puuttunut väkivaltaan yli neljäsosassa vainoamistapauksista ja ei-vainonneilla noin viidesosassa. Ero ei-vainonneisiin ei ollut tämän muuttujan kohdalla kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä (Fisher p = 0,299). Kun tarkastellaan, ovatko osapuolet käyttäneet väkivallan vuoksi *terveydenhuollon palveluja* (n = 43 + 301), huomataan että ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden parisuhteissa terveydenhuollon palveluja on käytetty enemmän kuin vainonneiden parisuhteissa. Tilastollista merkittävyyttä ei ollut (Fisher p = 0,167). Naiset kuitenkin käyttävät terveydenhuollon palveluja enemmän kuin miehet. Koska verrokkiaineistossa on naisia 18 %, naisten jättäminen pois merkitsevyysanalyysistä kasvattaa em. muuttujan p-arvoa edelleen runsaasti. *Lähestymiskiellon hakeminen* (n = 47 + 308) on tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä siihen, onko perheessä tapahtunut vainoamista ($\chi^2(1) = 5,51$, p = .035). Soluista 25 % oli kuitenkin odotusarvoltaan pienempiä kuin viisi, joten merkitsevyysanalyysin tulokseen tulee suhtautua kriittisesti. Koko aineistosta (N = 355) lähestymiskielto oli annettu vain yhdelle naiselle (1,8 %). Turvakotiasiakkuuksia oli ollut kummankin ryhmän pariskunnilla hyvin marginaalisesti.

Kuvio 6. Aiempi parisuhdeväkivaltaan puuttuminen.

Uhrin käyttämä väkivalta. Uhrin osallistumista väkivaltaisiin tekoihin tarkasteltiin kahdella eri muuttujalla. Uhrin käyttämää väkivaltaa mittaavan muuttujan luokkia muokattiin siten, että luokat ”kyllä, vastasi rikoksen tekijän väkivaltaan”, ”kyllä, aloitti ainakin jossain

tilanteissa väkivallan” sekä ”uhri henkisesti dominoiva” yhdistettiin luokaksi ”*uhri käytti väkivaltaa*”. ”Uhri ei käyttänyt väkivaltaa” jätettiin omaksi luokakseen. Luokka ”ei tietoa” jätettiin pois (tähän luokkaan kuului 5 + 27 henkilöä). Koska sukupuoli vaikutti tuloksiin, otettiin naiset pois analyysistä (n = 41 + 230). Vainoajien uhreista 92,7 % ei käyttänyt fyysistä väkivaltaa tai uhkailua tekijää kohtaan, tai tulkintaohjeiden mukaisesti oli vain puolustanut itseään kohtuullisessa määrin. Sama luku ei-vainonneiden uhreilla oli 74,3 %. 25,7 % ei-vainonneiden uhreista ja 7,3 % vainonneiden uhreista oli väkivaltaisia. He olivat tulkintaohjeiden mukaisesti joko alkaneet käyttää väkivaltaa toimintamallina itsekkin, olleet aloitteellisia väkivallan teoissa, vastanneet tekijän väkivaltaan kohtuuttomalla väkivallalla tai dominoineet käyttämällä valtaa läheisiään kohtaan. Vainoajien ja ei-vainoajien uhrien käyttämän väkivallan ero on tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2(1) = 6,63$, $p = .008$). Koska kaikki miespuolisten parisuhdevainoajien suhteet ja valtaosa ei-vainoajienkin suhteista oli heterosuhteita, tässä nähdään kuinka paljon naiset uhreina käyttivät väkivaltaa tekijää eli miestä kohtaan.

Myös väkivallan luonnetta mittaavassa muuttujassa (ks. kpl 4.1.3) on nähtävissä, että yleisin väkivallan tekijä oli kummassakin ryhmässä syytteenalaisen teon tekijä. Kun tarkastellaan tarkkoja frekvenssejä kuvion 4 luokkien sisältä, ne paljastavat että vainoamistapauksissa uhri ei itse juuri koskaan käyttänyt minkäänlaista väkivaltaa ristiriitatilanteissa. Aineistossa oli vain yksi vainoamistapaus, jonka voitiin todeta sisältäneen uhrin lähisuhdeterroria. Uhrin tilanneväkivaltaa, molemminpuolista väkivaltaista kontrollointia tai molemminpuolista tilanneväkivaltaa vainoajien ryhmässä ei esiintynyt lainkaan. Ei-vainonneiden ryhmässä uhrin osallistuminen väkivaltaisiin tekoihin oli hiukan yleisempää, mutta silti harvinaista. Ainoastaan molemminpuolista tilanneväkivaltaa verrokeilla esiintyi vähän enemmän, noin 14 prosenttia.

Eristäytyminen. Perhe oli eristäytynyt, jos perheenjäsenillä ei arvioitu olevan kodin ulkopuolisia toimivia ihmissuhteita. Tällaiseksi luettiin myös tilanne, jossa vain väkivallantekijä on eristäytynyt kodin ulkopuolisesta maailmasta. Vaikka hänellä saattoi olla työpaikka, kodin ja työn paikan välillä on vallinnut tiukka raja. Myös eristämisen yrittäminen luettiin tähän luokkaan. Väkivallantekijä on voinut yrittää eri tavoin eristää perhettään muusta yhteisöstä onnistuen siinä tai ei. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Tästä muuttujasta otettiin pois luokka ”ei tietoa”, johon oli luokiteltu yksi ei-vainonnut henkilö. Sukupuoli vaikutti analyysin tuloksiin, joten se tehtiin vain mielillä (n = 46 + 255). Vainoajien perheistä

13 % arvioitiin olevan ns. eristäytynyt, ei-vainoajien perheillä saman luvun jäädessä 1,6 %:iin. Perheen eristäytyminen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä parisuhdevainoamiseen ($\chi^2(1) = 15,98, p < .001$). Kuitenkin 25 % soluista oli odotusarvoltaan pienempiä kuin viisi, joten merkitsevyydestä tulee suhtautua kriittisesti.

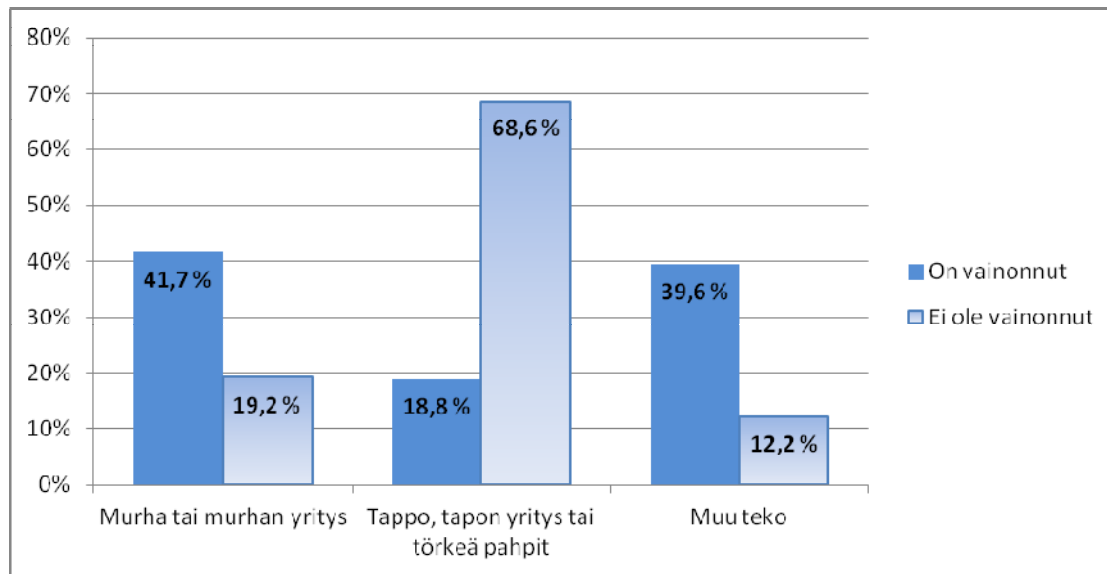
4.2 Syytteenalainen teko

4.2.1 Syytteenalaisen teon piirteet

”Tarkoitus oli antaa ’opetus’. En ajatellut surmata, vaan kostaa sen, että hän on seurustellut toisen kanssa minun selkäni takana ja tehnyt minulle siten pahaa niin, etten voinut jatkaa opiskelujani.”

”Tutkittava pyrki tapaamaan entistä kumppaniaan henkilökohtaisesti, koska tämä oli toistuvasti kieltäytynyt keskustelemasta puhelimesta. Myöhemmin samana päivänä tutkittava soitti vielä kahdesti kysyen: ’Miltä tuntuu kuolla?’”

Syytteenalaisen teon aikana käytetystä väkivallasta kertoo suhteellisen paljon **syytteenalaisen teon tyyppi**. Jos rikoksia on ollut useita, niistä on valittu vakavin luokiteltuna seuraavasti: murha, murhan yritys, tappo, tapon yritys, törkeä pahoinpitely, törkeä raiskaus, raiskaus, pahoinpitely, törkeä vapaudenriisto, pakottaminen sukupuoliyhteyteen, vapauden riisto, laitton uhkaus ja niin edelleen (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet). Muuttujaa muokattiin siten, että murha ja murhan yritys yhdistettiin, kuten myös tappo, tapon yritys ja törkeä pahoinpitely. Tähän päädyttiin ensinnäkin siksi, että on usein sattumaa, jääkö teko yrityksen asteelle. Törkeän pahoinpitelyn ja tapon yrityksen rajanveto voi myös toisinaan olla kiinni oikeusistuimesta ja liittyä siihen, mitä esimerkiksi syyttäjä päättää lähteä syyttämään. Tuloksia tulkittaessa täytyy pitää mielessä, että aineisto koostuu pelkästään MT-tutkimukseen määrättyistä henkilöistä. Tekomuotona ei tämän vuoksi ole esimerkiksi lievää pahoinpitelyä, joka on yleisin parisuhdeväkivallan muoto. Naiset eivät vaikuttaneet tilastolliseen merkitsevyyteen.

Kuvio 7. Syytteenalaisen teon tyyppi (n = 48 + 312).

Syytteenalaisen teon tyypit erosivat merkittävästi vainoajilla ja ei-vainoajilla. Yllä olevan kuvion 7 mukaisesti parisuhdevainoajien teko määriteltiin yleisemmin murhaksi tai murhan yritykseksi suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. Tappo, tapon yritys tai törkeä pahoinpitely olivat hyvin yleisiä ei-vainonneilla, mutta harvinaisia vainoajilla. Syytteenalaisen teon tyypin yhteys siihen, oliko tekijä vainonnut vai ei, oli tilastollisesti erittäin merkitsevä ($\chi^2(5) = 45,84, p < .001$).

Kun tarkastellaan vakavan väkivallan prosenttimäärien tarkempaa jakaantumista kuviossa esitettyjen luokkien sisällä (ks. alla oleva taulukko 1), voidaan sanoa, että vainoajien yleisin syytteenalainen teko oli murha, johon syyllistyi miltei kolmasosa parisuhdevainoajista. Toiseksi yleisin tekomuoto oli tapon tai murhan yritys, johon syyllistyi kumpaankin hieman yli yksi kymmenestä parisuhdevainoajasta. Ei-vainonneilla perheväkivaltaan syyllistyneillä yleisin tekomuoto sen sijaan oli tappo, johon syyllistyi kolmasosa ei-vainonneista. Toiseksi yleisin tekomuoto verrokkiryhmällä oli tapon yritys, johon oli syyllistynyt heistä noin neljäsosa. Murha tai murhan yritys olivat suhteellisen harvinaisia tekemuotoja verrokkiryhmässä. Tappo, tapon yritys tai törkeä pahoinpitely olivat teon tyyppinä selkeästi yleisempiä ei-vainoajilla.

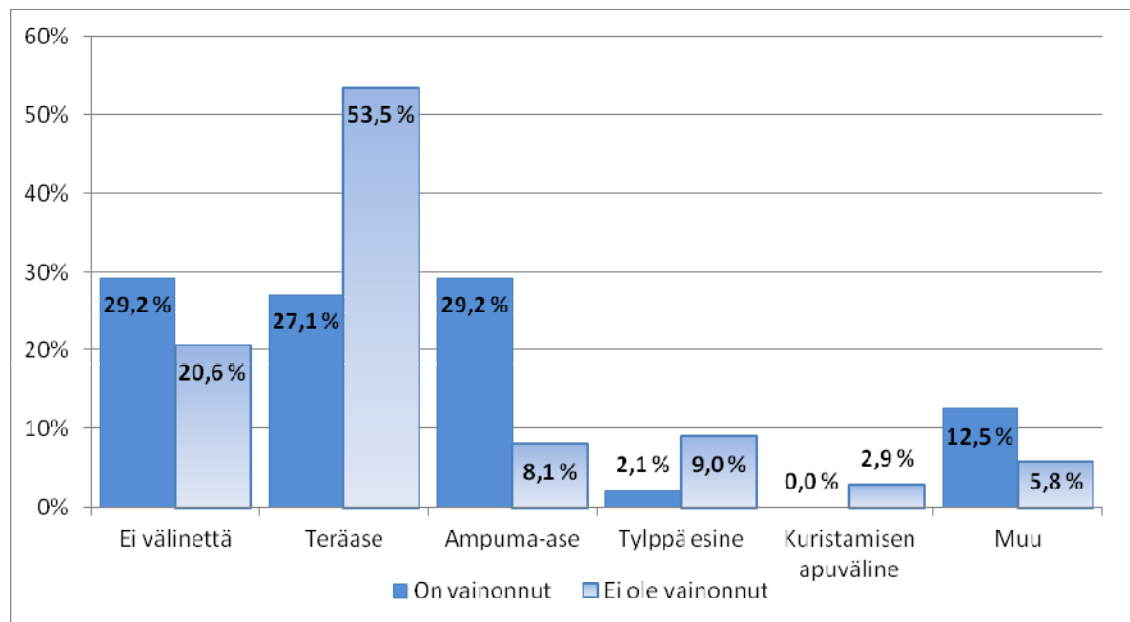
Taulukko 1. Vakavan väkivallan tarkempi jakaantuminen.

	On vainonnut n / %	Ei ole vainonnut n / %
Murha	15 / 31,3 %	40 / 12,8 %
Murhan yritys	5 / 10,4 %	20 / 6,4 %
Tappo	2 / 4,2 %	105 / 33,7 %
Tapon yritys	6 / 12,5 %	75 / 24,0 %
Törkeä pahoinpitely	1 / 2,1 %	34 / 10,9 %

Kuolettavaan väkivaltaan (tappo + murha) oli aineiston parisuhdevainoajista syyllistynyt 35,5 % ja ei-vainoajista 46,5 %. Kuolettava väkivalta oli näin ollen ei-vainonneilla hieman yleisempää, mutta kuolemaan johtaneet teon tyypit erosivat toisistaan vakavuudeltaan merkittävästi. Vainoajien muuhun tekoon sisältyi lähestymiskiellon ja kotirauhan rikkomisia, useita laittomia uhkauksia sekä pahoinpitelyjä, vaaran aiheuttaminen, murhapolttoja, törkeä tuhotyö, törkeä kiristuksen yritys sekä entisen kumppanin ystävän tapon yritys. Ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä muihin tekoihin sisältyi vainoajista poiketen lukuisia raiskauksia, vapauden riistoja sekä törkeän pahoinpitelyn yrityksiä, mutta murhapolttoja tai lähestymiskiellon rikkomisia ei ollut ollenkaan. Muutoin ei-vainonneiden muihin tekoihin sisältyi samantyyppisiä tekoja kuin vainonneilla. Suhteellisesti parisuhdevainoajat syyllistyivät muita parisuhdeväkivallantekijöitä enemmän em. muihin sekalaisiin tekoihin.

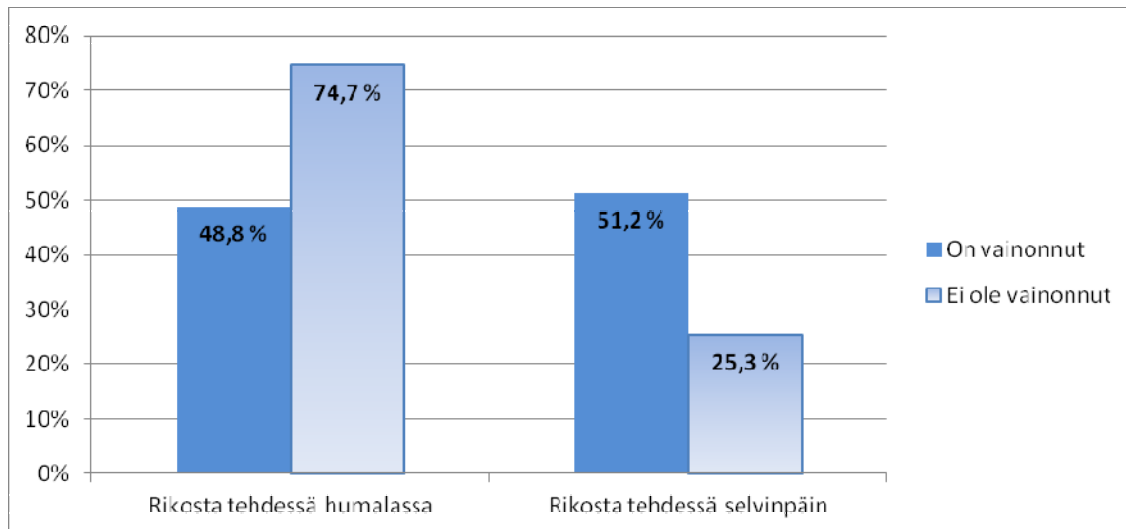
Tekoväline. Syytteenalaisen teon piirteistä kertoo myös tekoväline (n = 48 + 310). Kuten alla olevassa kuviossa 8 on nähtävillä, parisuhdevainoajat käyttivät tekovälineenään hyvin tasaisesti ampuma-asetta, teräasetta tai tekivät teon ilman välinettä (käsin), kun taas ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä tekoväline vaihteli suuresti. Kun suhteutetaan parisuhdevainoajien käyttämät tekovälineet verrokkeihin, huomataan paljon eroja. Jopa kolme kymmenestä parisuhdevainoajasta käytti ampuma-asetta saman luvun jäädessä ei-vainonneilla kahdeksaan prosenttiin. Ei-vainonneista yli puolet sen sijaan käytti välineenään teräasetta, mutta sama luku vainonneilla oli alle 30 prosenttia. Hieman alle kolmasosa vainonneista teki väkivallan tekonsa ilman välinettä (kuristamalla, lyömällä, potkimalla tms.), kun taas noin viidesosa ei-vainonneista toimi näin. Muina tekovälineinä parisuhdevainoajilla oli mainittu auto, vesi sekä kaksi kertaa tuli. Tekovälineeksi on kirjattu myös puhelin, joka tarkoittaa tekona toistuvia lähestymiskiellon rikkomisia. Tekoväline oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä vainoamiseen ($\chi^2(5) = 30,85$, $p < .001$), mutta 25 % soluista oli

odotusarvoltaan pienempiä kuin viisi. Tämän vuoksi merkitsevyysanalyysin tuloksiin tulee jälleen suhtautua kriittisesti.

Kuvio 8. Tekoväline (n = 48+310).

Humalatila. Tekoon liittyvistä piirteistä antaa tietoa myös tekijän humalatila syytteenalaisen teon aikana (ks. kuvio 9). Analyysistä jätettiin pois luokka ”ei tietoa”, johon oli luokiteltu vainoajista viisi ja verrokkiryhmästä yhdeksän henkilöä. Sukupuoli vaikutti merkitsevyysarviointiin, joten naiset jätettiin niin ikään pois analyysistä (n = 41 + 249). Valtaosa, liki kolme neljäsosaa ei-vainonneista parisuhdeväkivallantekijöistä oli tekoa tehdessään humalassa, mutta parisuhdevainoajista hieman alle puolet. Humalatilan ja parisuhdevainoamisen välinen yhteys oli tilastollisesti merkitsevä ($\chi^2(1) = 11,49$, $p = .001$).

Kuvio 9. Humalatila miehillä rikosta tehdessä (n = 41 + 249).

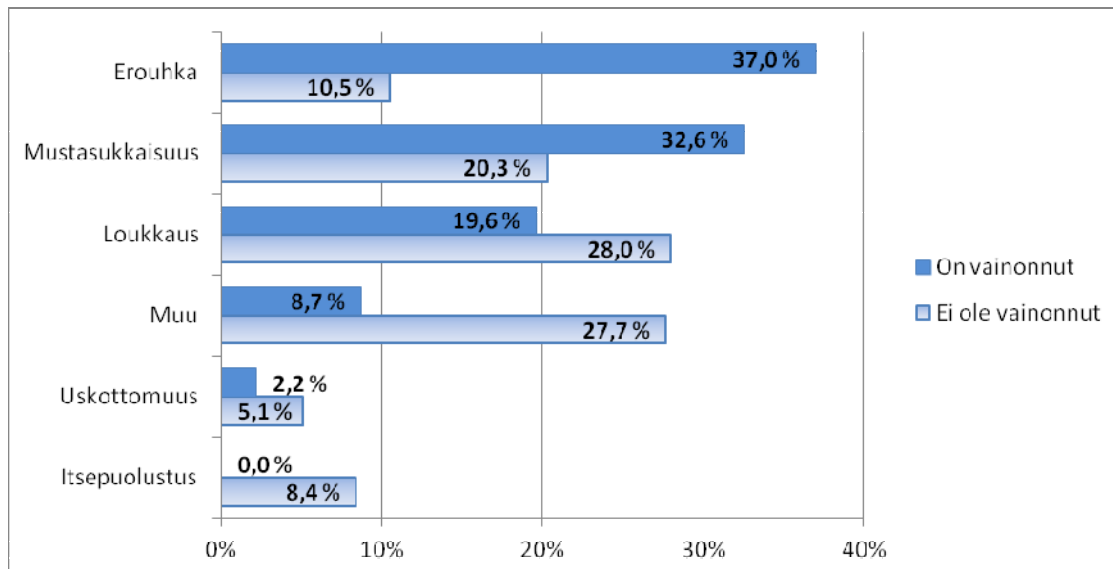
4.2.2 Motiivit ja vastuun ottaminen teosta

”Tutkittavan on kerrottu olleen mustasukkainen ja kertoneen, ettei puolisoaan toinen saa, hän pitää siitä huolen.”

”Rikoksen taustaksi kuvaa pakonomaisen ajatuksen saada puhua rauhassa ja yrittää käännäyttää avopuoliso muuttamaan mielensä, ja suhteen jatkaminen olisi ollut ainoa pelastus itsemurhasta. Jos eroon ajaututtaisiin, tutkittava suunnitteli ampuvansa itsensä avopuolison asunnossa.”

”Lääkärin tiedusteltua miksi hän otti aseensa mukaansa, tutkittava oli kiihtyneen todennut: ’olisi pitänyt ottaa viisi asetta’. Lisäksi tutkittava oli katunut sitä, että ei tappanut puolisoaan, vaikka olisi ollut mahdollisuus ampua tätä päähän.”

Motiivit. Syytteenalaisen teon motiivilla tarkoitetaan syytä siihen, miksi tekijä vahingoitti uhria. Vaikka motiiveja vaikutti joskus olevan monia, niistä on valittu yksi tärkeimmältä vaikuttava, mutta kuitenkin yksiselitteinen motiivi. Mustasukkaisuudella tarkoitetaan tekijän mustasukkaisuutta uhria kohtaan, mutta sillä ei saanut olla vahvoja perusteita uhrin uskottomuudessa. Jos oli viitteitä uskottomuudesta, mutta silti tekijä oli huomattavan mustasukkainen myös ilman selvää syytä, on valittu luokaksi mustasukkaisuus. Loukkauksella tarkoitetaan tekijän loukatuksi tulemisen kokemusta, ei sitä, onko tekijä herkkä loukkaantumaan vai ei. Uhrin on täytynyt loukata tekijää ja tästä suuttuneena tekijä on vahingoittanut uhria. Erouhka tarkoittaa sitä, että uhri uhkaa lähteä liitosta, jonka vuoksi tekijä on vihainen tai yksin jäämisestä peloissaan ja tämän vuoksi on väkivaltainen. Itsepuolustuksessa uhri on käynyt tekijään käsiksi ja tekijä on puolustautunut uhria vastaan. Tähän luokkaan kuuluu myös tapaukset, jossa uhri on ollut toistuvasti väkivaltainen tekijää kohtaan. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Puuttuvia havaintoja havaittiin yhteensä 18.

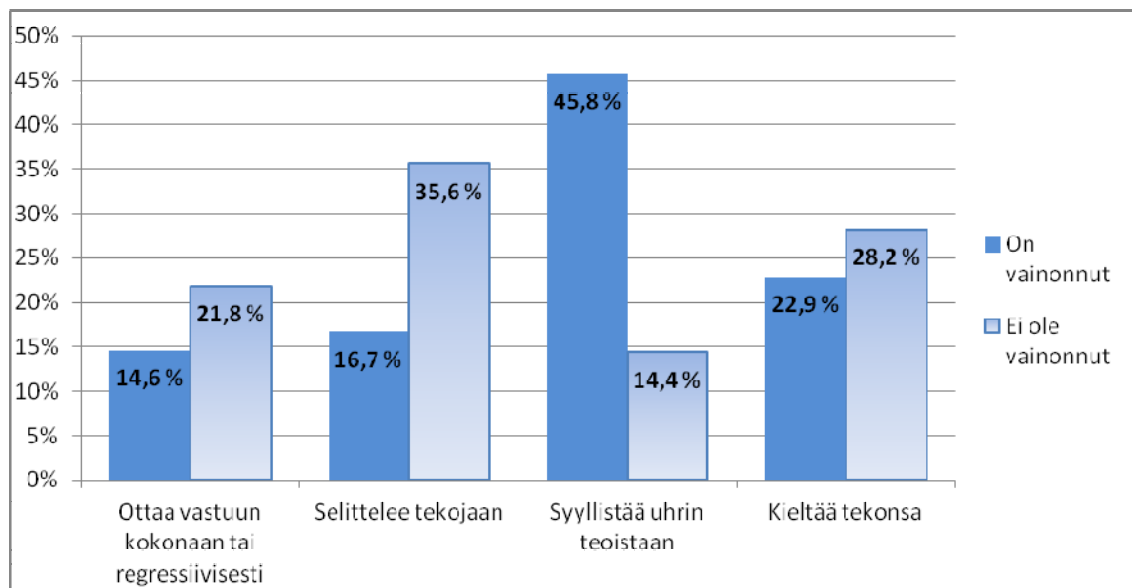

Kuvio 10. Syytteenalaisen teon motiivi (n = 46 + 296).

Kun tarkastellaan syytteenalaisen teon motiiveja, huomataan, että vainoajilla korostuu muihin parisuhdeväkivallantekijöihin verrattuna varsinkin erouhka, mutta myös mustasukkaisuus. Erouhka on kirjattu motivaatiotekijäksi miltei neljässä kymmenestä vainoamistapauksista, mutta ei-vainonneilla noin kymmenessä prosentissa. Vainoajien tekojen taustalla on noin kolmasosassa tapauksista mustasukkaisuutta, kun taas ei-vainoajilla mustasukkaisuus on arvioitu motiiviksi viidesosassa tapauksista. Muista motivaatiotekijöistä loukkaus sekä itsepuolustus ovat ei-vainoajilla yleisempiä suhteessa vainoajiin. Heidän kohdallaan on lisäksi merkitty paljon sanallisesti kuvailtuja motivaatiotekijöitä, joissa korostuvat mielenterveyden ongelmat, laajennetut itsemurhat sekä ns. ryppyriidat. Sanallisesti kuvailut motivaatiotekijät liittyvät parisuhdevainoajilla hyvin yleisesti avioeroon ja sen jälkitilanteisiin. Tällaisia ovat muun muassa eron jälkeinen ahdistus, häätöuhka sekä lapsiin liittyvät kiistat. Motiivit ovat tilastollisesti erittäin merkittävästi yhteydessä siihen, oliko tekijä vainonnut ($\chi^2(5) = 34,04$, $p < .001$).

Vastuun ottaminen. Alla oleva kuvio 11 havainnollistaa vainoajien ja muiden perheväkivallantekijöiden taipumusta vältellä vastuun ottamista omasta väkivallastaan. Alkuperäisen muuttujan luokkia muokattiin siten, että ”ottaa vastuun teoistaan” sekä ”ottaa regressiivisesti vastuun teoistaan” yhdistettiin muuttujaksi ”ottaa vastuun teoistaan”. Tulkintaohjeiden mukaisesti luokkaan ”ottaa vastuun teoistaan” arvioidut tekijät ottivat täysin

vastuun teoistaan siten, etteivät he vajonneet itsesääliin tai toivottomuuteen, vaan kykenivät kantamaan syyllisyytensä. ”Regressiivisesti vastuunsa ottavat” ottivat niin ikään vastuun teoistaan, mutta se oli itsesäälin sävyttämää ja toivotonta. ”Tekojaan selittelevät” myöntävät käyttäneensä väkivaltaa, mutta syyttävät olosuhteita, kuten työttömyyttä, alkoholia, huumeita tai muita ikäviä ulkoisia tekijöitä siitä, että ne johtivat alttiuteen käyttää tahtomattaan väkivaltaa muita kohtaan. ”Uhria syyllistävät” myöntävät käyttäneensä väkivaltaa uhria kohtaan, mutta minimoivat väkivallan käyttöönsä. He syyttävät uhria ongelmien aikaansaamisesta ja provosoimisesta ja pitävät uhria näiden vuoksi syyllisenä tilanteeseen. Tässä luokassa tekijä ottaa teoistaan vastuuta huonommin kuin edellisessä luokassa. ”Tekonsa kieltävä” välttelee voimakkaasti vastuutaan. Tekijä voi kiistää joitain tekojaan tai kaikki tekonsa, syyttää uhria valehtelusta ja ohittaa uhrin kertomuksen. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

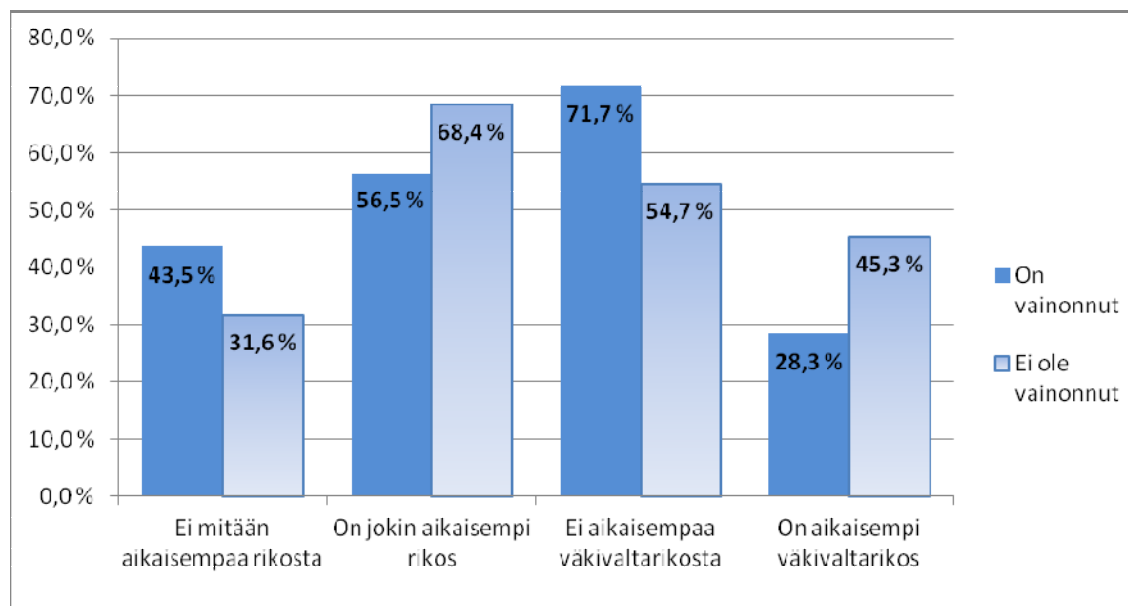
Kuvio 11. Vastuun ottaminen (n = 48 + 312).

Tulosten mukaan alle kuudesosa parisuhdevainoajista otti vastuun omista teoistaan. Heistä liki puolet syyllisti uhrin teoistaan ja hieman alle neljäsosa kielsi tekonsa kokonaan. Ei-vainonneille parisuhdeväkivallantekijöille on yleisempää ottaa täysi vastuu tai regressiivinen vastuu omista teoista ja hyvin paljon yleisempää on myös pyrkimys selittää niitä. Mielenkiintoista oli se, että hyvin harva ei-vainonneista syyllisti uhrinsa omista teoistaan. Vastuunottamisen tapojen erot vainonneiden ja ei-vainonneiden välillä ovat tilastollisesti erittäin merkitsevät ($\chi^2(3) = 28,02, p < .001$).

4.3 Muita väkivaltaan vaikuttavia tekijöitä

4.3.1 Vainoajan kriminaali- ja väkivaltahistoria

Vainoajan aikaisemmissa elämänvaiheissa käyttämä väkivalta painottui aikuisena kodin ulkopuolella tapahtuvaan väkivaltaan, johon oli syyllistynyt noin 44 % vainoajista. Aikuisiän väkivallaksi on tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaisesti luettu niin sanottu katuväkivalta, esimerkiksi tappeluun joutuminen nakkikioskilla tai ravintolassa. Luku ei eronnut muista parisuhdeväkivallan tekijöistä, kuten ei myöskään vankilakertaisuuden osalta. Noin 27 %:lla vainoajista oli yksi tai useampia vankilassaoloaikoja takanaan ennen syytteenalaista tekoa.

Kuvio 12. Tekijän aikaisempi rikollisuus miehillä (n = 46 + 256).

Yllä olevassa kuviossa 12 kuvataan aikaisemmassa elämänvaiheessa tapahtunutta mihin tahansa rikokseen syyllistymistä sekä nimenomaisesti väkivaltarikokseen syyllistymistä. Koska naiset vaikuttivat merkitsevyysanalyysin tuloksiin, analyysit tehtiin vain miehillä (n = 46 + 256). Kun tarkasteltiin kaikkia miesten tekemiä aikaisempia mitä tahansa rikostyyppisiä, ei-vainonneet olivat syyllistyneet niihin jonkin verran useammin kuin parisuhdevainoajat. Miltei seitsemän kymmenestä ei-vainonneesta oli syyllistynyt mihin tahansa rikokseen saman luvun jäädessä parisuhdevainoajilla noin 57 prosenttiin. Tilastollista merkitsevyyttä ei kuitenkaan havaittu (Fisher p = 0,128). Kun rikoksiin syyllistymistä tarkasteltiin tarkemmin

väkivaltarikollisuuden kannalta, huomattiin, että ei-vainoajat olivat saaneet tuomion väkivaltarikollisuudesta parisuhdevainoajia useammin. Yli 45 prosentilla ei-vainoajista oli aikaisempia tuomioita jostakin väkivaltarikollisuudesta saman luvun jäädessä parisuhdevainoajilla alle 30 prosenttiin. Väkivaltarikollisuudeksi katsottiin henkirikokset ja muut väkivaltarikokset, mutta ei seksuaalirikoksia. Väkivaltarikollisuuteen syyllistyminen oli tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä siihen, onko tekijä vainonnut vai ei ($\chi^2(1) = 4,63, p = 0.036$).

4.3.2 Vainoajan persoonallisuus ja mielenterveys

”Surmaamispäivään saakka kieltäminen onnistui tutkittavan ajatellessa, että uhri kaikesta huolimatta jatkaisi seurustelua. Tämä ajatus romahti vasta uhrin kieltäytyttyä päästävästä häntä asuntoonsa ja puolustaessaan itseään väkivalloin. Tutkittavan kieltämiseen perustuva persoonallisuutta koossa pitävä puolustus romahti.”

”Seurustelukumppanin hylkäämisen tutkittava on kokenut ylipääsemättömänä itsetuntoloukkauksena, jota hän ei psyykkisellä tasolla ole pystynyt vuosien kuluessakaan käsittelemään ja hyväksymään. Tutkittava on pakonomaisesti ajatuksissaan ajautunut koston suunnitteluun. On kokenut sairaalloista, jopa harhaluuloista mustasukkaisuutta.”

Mielenterveyshäiriöt ja persoonallisuudenpiirteet. Väkivaltaista käyttäytymistä saattaa joskus selittää tekijän persoonallisuus, persoonallisuushäiriöt ja mahdolliset mielenterveyshäiriöt syytteenalaisen teon hetkellä. Tässä tutkimuksessa ei erityisesti paneuduta persoonallisuuspiirteisiin ja -häiriöihin liittyvään käyttäytymiseen, koska aihe on liian laaja tässä käsiteltäväksi. Tarkoitus on kuitenkin käydä tekijöiden persoonallisuus ja mielenterveys läpi pääpiirteittäin. Persoonallisuutta ja mielenterveyttä tarkasteltaessa tulee jälleen pitää mielessä mielentilatutkimusaineiston erityispiirteet. Mielentilatutkimuksiin luultavasti valikoituu sellaisia henkilöitä, joilla on jo esitutinnan aikana tai oikeudessa katsottu olevan sellaisia mielenterveyteen tai persoonallisuuteen liittyviä ongelmia, joiden vuoksi henkilö on ohjattu psykiatriisiin tutkimuksiin. On myös muistettava, etteivät tuloksissa mainitut persoonallisuudenpiirteet läheskään aina tarkoita sitä, että tällainen henkilö olisi väkivaltainen. Väkivallan käytön taustalla on hyvin paljon monimutkaisempia ja monimuotoisempia selityksiä, eikä persoonallisuus yksistään selitä tällaista käyttäytymistä.

Taulukko 2. Diagnoosit.

Diagnoosit	On vainonnut	Ei ole vainonnut	p
	% (n=48)	% (n=312)	
Persoonallisuushäiriö	75,0	71,2	p = 0,731
Päihde	54,2	76,9	p = 0,001
Mielialahäiriö	35,4	27,2	p = 0,301
Psykoosi	18,8	13,5	p = 0,372
Ahdistuneisuushäiriö	8,3	8,7	p = 1,000
Dissosiaatiohäiriö	2,1	0,3	p = 0,249

Yllä olevaan taulukkoon 2 on kerätty diagnoosit koko aineistosta. Taulukosta on nähtävissä, että valtaosalla parisuhdevainoajista, mutta myös ei-vainonneista parisuhdeväkivallantekijöistä on todettu persoonallisuushäiriö. Mielialahäiriöitä, psykooseja sekä dissosiaatiohäiriöitä oli diagnosoitu parisuhdevainoajille hieman enemmän kuin ei-vainoajilla, mutta tilastollista merkitsevyyttä näillä diagnooseilla ei ollut. Ainoa tilastollisesti merkitsevä diagnoosi oli päihdediagnoosi ($\chi^2(1) = 11,17$, $p = .001$), joita parisuhdevainoajilla oli todettu vähemmän kuin vertailuryhmällä. Päihdediagnooseja oli todettu vainoajilla yli puolella, mutta ei-vainoajilla jopa noin kahdeksalla kymmenestä. Mielenkiintoista tässä aineistossa oli se, että naisilla (84,5 %) oli koko aineistosta laskettaessa enemmän ($p = 0,050$) päihdediagnooseja kuin miehillä (71,9 %).

Parisuhdevainoajista 45,8 % oli rikosta tehdessään psykiatrisessa hoidossa saman luvun jäädessä ei-vainoajilla 34,4 %:iin ($n = 48 + 311$). Ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä (Fisher $p = 0,146$). Naisia oli koko aineistoa tarkasteltaessa hieman enemmän psykiatrisessa hoidossa suhteessa miehiin.

Alla olevassa taulukossa 3 kuvatut persoonallisuuspiirteet kartoitettiin vain miehillä, sillä naisten sisällyttäminen vertailuaineistoon vaikutti merkittävästi useisiin merkitsevyysanalyysin tuloksiin. Parisuhdevainoajan persoonallisuudenpiirteet erosivat tilastollisesti jopa viiden piirteen kohdalla suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. Luokat ”piirre on olemassa kohtuullisen voimakkaana” sekä ”piirre on olemassa voimakkaana ja tekijä täyttää diagnostiset kriteerit” yhdistettiin yhdeksi luokaksi ”piirre kohtuullisen voimakas tai diagnosoitu”. Jos piirre on ollut vain voimakas, sitä on kuvattu esimerkiksi psykologin lausunnossa tai psykiatrin kuvauksessa tekijän psyykestä,

mutta se ei ole ollut niin vahva, että siitä olisi muodostettu psykiatrinen diagnoosi. Tähän luokkaan ovat kuuluneet muun muassa persoonallisuushäiriöiden sivulöydökset. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Tuloksia tulkittaessa on muistettava, että persoonallisuuspiirteet ja -häiriöt esiintyvät harvoin yksinään, vaan hyvin usein puhutaan ns. persoonallisuushäiriökimpuista.

Taulukko 3. Kohtalaisen vahvat ja/tai diagnosoidut persoonallisuuspiirteet miehillä.

Miesten persoonallisuus	On vainonnut		Ei ole vainonnut		p
	n	%	n	%	
Epävakaat/tunnelabiili	46	63,0	255	52,9	p = 0,260
Epäluuloinen	37	62,2	130	27,7	p = 0,000
Riippuvainen	46	58,7	256	25,8	p = 0,000
Narsistinen/dominoiva	46	56,5	256	56,7	-
Mustasukkainen	45	44,4	255	22,7	p = 0,005
Itsetunto-ongelmia	46	32,6	256	23,8	p = 0,203
Vaativia piirteitä	46	28,3	256	10,9	p = 0,004
Aleksityyminen	46	13,0	256	4,3	p = 0,030
Dissosiattiivisia oireita	46	6,5	256	2,3	p = 0,143
Estyneitä piirteitä	46	6,5	256	10,9	-

Epävakaas sijoittuu tilastointilomakkeen tulkintaohjeiden mukaan lähelle epävakaan persoonallisuushäiriön räjähtävää ja aggressiivista tyyppiä. Voidaan puhua tunnelabiilista henkilöstä, jonka väkivalta on usein ekspressiivistä, eli hän ei pahoinpitele suunnitelmallisesti, vaan yleensä heikentyneen impulssikontrollinsa vuoksi saa raivokohtauksia. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Epävakaita persoonallisuuksia tai niiden piirteitä oli aineistossa vainoajilla yli kuudella kymmenestä ja ei-vainoajilla hieman yli puolella. Epävakaat persoonallisuus selittää hyvin väkivallan käyttöä, sillä varsinkin epävakaasta persoonallisuushäiriöstä kärsivät henkilöt eivät kykene hillitsemään tunteitaan riitatilanteissa (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet).

Epäluuloisia tai paranoidisia persoonallisuuksia tai niiden piirteitä oli parisuhdevainoajista noin 62 %, mutta ei-vainonneista vain noin 28 %. Paranoidisuus oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä parisuhdevainoamiseen ($\chi^2(1) = 14,98$, $p = .000$). Tutkimushenkilö on tulkintaohjeiden mukaisesti merkitty paranoidiseksi, kun mustasukkaisuus tai epäluuloisuus on enemmän yleinen taipumus ja kohdistuu muitakin ihmisiä kuin vain uhria kohtaan. Henkilöllä on voinut olla esimerkiksi jokin persoonallisuushäiriö epäluuloisin piirtein. Vahvimmillaan hänellä on voitu diagnosoida esimerkiksi epäluuloinen

persoonallisuus tai jokin epäluuloisuuspiirteinen psykoottinen häiriö kuten paranoidinen skitsofrenia tai harhaluuloisuushäiriö. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

Riippuvaisuudessa ollaan lähellä psykiatrisen diagnoosiluokituksen (DSM-IV) riippuvaista persoonallisuushäiriötä. Henkilö on voinut kuvata (pari)suhteen tärkeyttä itselleen poikkeuksellisen vahvasti, tai hän osoittaa tarvetta tiiviiseen ja voimakkaaseen tukeutuvuuteen. Voimakkaana piirre on näkynyt henkilössä muun muassa siten, että hän on ollut kyvytön tekemään päätöksiä ilman uhria tai muita ihmisiä, tai kyvytön olemaan erillään uhrista pitempään kuin työpäivän ajan. Henkilö on voinut uhrata muut sosiaaliset suhteensa uhrin vuoksi ja suhteesta on voinut tulla vaikutelma tukahduttavasta läheisyydestä. Voimakkaissa piirteissä tekijälle on annettu riippuvaisen persoonallisuushäiriön diagnoosi. Joskus kyse voi olla itsetunto-ongelmista, jotka viittaavat ns. ohutnahkaiseen narsistiin (ks. narsisti). (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Hieman alle kuudella parisuhdevainoajalla kymmenestä oli todettu vahva tai diagnosoitu riippuvaisuus, mutta ei-vainoajilla vain noin neljäsosalla. Riippuvaisuus on tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä siihen, onko henkilö vainonnut vai ei ($\chi^2(1) = 19,82, p = .000$).

Narsismilla ja dominoinnilla kuvataan tässä tutkimuksessa tulkintaohjeiden mukaan sellaisia piirteitä, jotka ovat lähellä psykiatrisen diagnoosiluokituksen diagnooseja liittyen narsistiseen ja asosiaaliseen persoonallisuushäiriöön sekä huomionhakuiseen persoonallisuuteen. Asosiaalisesta persoonallisuudesta käytetään myös nimikettä psykopaattinen persoonallisuus. Narsistinen tekijä käyttää väkivaltaa usein instrumentaalisesti, eli välineellisesti kontrolloidakseen uhria. He saattavat korostaa omia oikeuksiaan ja olla välinpitämättömiä toisten oikeuksista. Jos piirre on arvioitu olevan kohtalaisen voimakas, tekijä on esimerkiksi voinut kysellä ja tivata uhrin menemisiä satunnaisesti ilman uhkaavuutta. Hän on voinut asettaa omat tarpeensa muiden edelle ja toteuttaa niitä puolia elämästä, joita ei ole sallinut uhrille. Voimakkaana piirteenä narsismi on näkynyt edellä mainittujen diagnoosien kriteeristön täyttymisenä, jolloin tekijä on dominoinut uhria, muttei ole suvainnut itseensä kohdistuvia rajoituksia. Tekijä on pyrkinyt hallitsemaan uhrin itsenäisyyttä vahtimalla hänen tekemisiä, menemisiä ja mielipiteitä. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Narsismi ei eronnut vainoajien ja ei-vainoajien välillä. Kummassakin ryhmässä arvioitiin olevan noin 57 prosenttia narsisteja tai henkilöitä, joilla on narsistisista piirteitä.

Mustasukkaisuudessa on kyse sen mahdollisesti tuottamasta kontrollointihalusta, eikä yleisestä halusta kontrolloida uhria tai muita läheisiä. Kun piirre on arvioitu olevan kohtalaisen voimakas, tekijä on kyennyt hillitsemään mustasukkaisuuden puuskansa niin, ettei hän ole alkanut kontrolloimaan uhria. Tekijä on kuitenkin voinut mustasukkaisuutensa vuoksi väkivaltainen. Kun piirre on arvioitu voimakkaaksi, se on täyttänyt paranoidisen psykoosin tai paranoidisen persoonallisuushäiriön diagnostiset kriteerit. Uhrin tekemiset ovat tällöin pyörineet kohtuuttomasti tekijän mielessä, eikä hän ole kyennyt saamaan etäisyyttä epäluuloisuuteensa. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Noin 45 % parisuhdevainoajista luokiteltiin mustasukkaiseksi, mutta vain noin hieman alle neljäsosa ei-vainoajista. Mustasukkaisuus oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä siihen, oliko tekijä vainonnut vai ei ($\chi^2(1) = 9,36, p = .005$).

Itsetunto-ongelmilla tarkoitetaan sellaista narsistista tasapainon häiriötä, jossa henkilöllä on heikko itsetunto ja vaikeuksia kokea itseään tasavertaisena muiden kanssa. Voidaan puhua ohutnahkaisesta narsistista, joka pyrkii toimimaan toisten mieliksi ja joka pyrkii alituisesti sulautumaan toisiin ihmisiin ja ihailemaan heitä. Tekijällä voi olla vaikeuksia pitää tunnetasolla rajaa muihin ihmisiin. Riippuvuusongelmaisen ja ohutnahkaisen narsistin välinen raja on liukuva. Voimakkaasti itsetunto-ongelmaisella henkilöllä erillisyyden tunteminen muita kohtaan on niin heikosti kehittynyt, että hänellä voi olla esimerkiksi riippuvaisen, estyneen tai narsistisen persoonallisuuden diagnoosi. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Noin kolmasosalla parisuhdevainoajista oli todettu itsetunto-ongelmia, ei-vainoajilla noin neljäsosalla. Ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä (Fisher $p = 0,203$).

Vaativat piirteet tarkoittavat esimerkiksi sitä, että tekijä kokee arjessaan tarvetta pakonomaiselle suunnittelulle ja tarkoille säännöille. Pahimmillaan vaativuus voi näkyä vaativan persoonallisuuden diagnostisten kriteerien täyttymisenä. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Aineistossa noin 28 %:lla parisuhdevainoajista oli todettavissa vaativia piirteitä joko kohtuullisen voimakkaana tai diagnosoituna. Ei-vainoajilla vaativia piirteitä oli arvioitu olevan noin 11 %:lla. Parisuhdevainoaminen oli tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä vaativiin piirteisiin ($\chi^2(1) = 9,97, p = .004$).

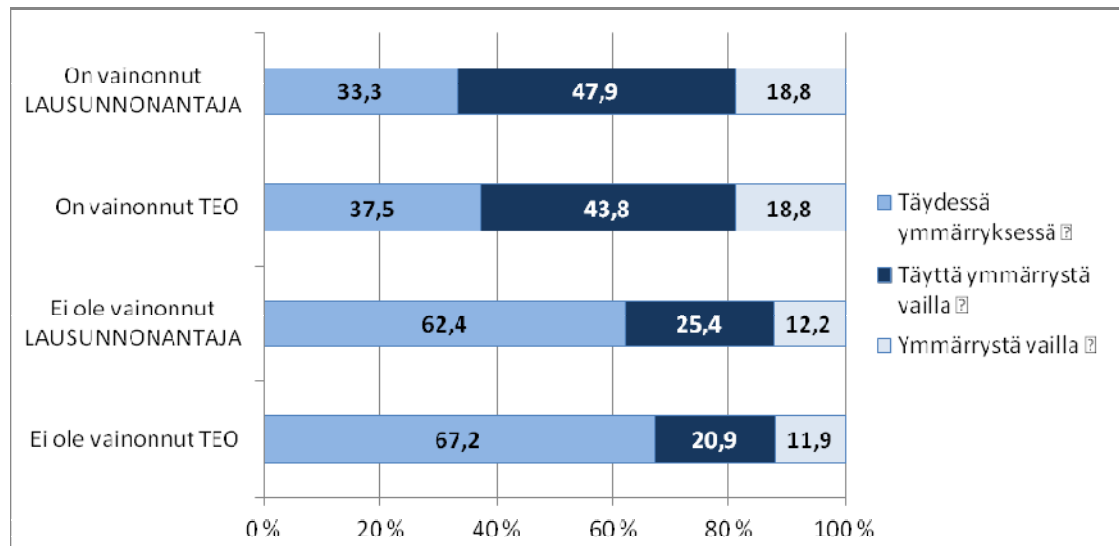
Aleksityymistä persoonallisuutta kuvaavat autismi, aspergerin oireyhtymä, somatisaatiohäiriö tai skitsoidinen (eristäytyvä) persoonallisuus. Aleksityymisellä henkilöllä on vaikeutta omien tunteiden tunnistamisessa ja ilmaisussa ja toisten ihmisten tunteiden lukemisessa. Kun piirteet

ovat vahvat, tekijällä on voinut olla voimakasta ruumiillisiin oireisiin takertumista tai erityistä vaikeutta tunnekosketuksen saamiseen omaan itseän tai toisiin ihmisiin. Tekijä on voinut joutua toistuvasti vaikeuksiin ihmissuhdetilanteissa. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.) Aleksityyminen persoonallisuus oli aineistossa suhteellisen harvinaista, mutta parisuhdevainoajilla todettiin olevan aleksitymiä 13 %:lla saman luvun jäädessä ei-vainoajilla noin neljään prosenttiin. Piirre oli tilastollisesti melkein merkitsevästi yhteydessä vainoamiseen ($\chi^2(1) = 5,61, p = .030$).

Dissosiativisia oireita oli 6,5 prosentilla parisuhdevainoajista ja ei-vainoajista vain noin kahdella prosentilla. Ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Dissosioivaksi luokiteltiin, jos tekijällä oli esimerkiksi traumaperäinen stressihäiriö, skitsotyyppinen persoonallisuus tai dissosiativinen muistinmenetys. Erityisesti tekijän lapsuudesta saattoi löytyä viitteitä traumaattisista tapahtumista ja keskeistä oli vaikeus palauttaa jälkikäteen mieleen psyykkistä kuormitusta vaativaa tapahtumaa. (Tilastointilomakkeen tulkintaohjeet.)

Estyneet piirteet olivat aineistossa yleisempiä ei-vainoajilla (n. 11 %) kuin vainoajilla (6,5 %), mutta ei merkitsevästi. Estyneisyys tarkoittaa muun muassa välttelyä ihmissuhteissa ja tekijä voi täyttää estyneen persoonallisuushäiriön kriteerit.

Syyntakeisuusarvio. Mielentilatutkimuksen tarkoitus on laajojen psykiatristen, psykologisten ja somaattisten tutkimusten perusteella tehty syyntakeisuusarvio, joka kertoo syytetyn mielentilasta rikoksen tekohetkellä. Rikoslain mukaan rangaistusvastuun edellytyksenä on 15 vuoden iän lisäksi se, että rikoksen tekijä on syyntakeinen.

Kuvio 13. Lausunnonantajan ja TEO:n arvio syyntakeisuudesta (n = 48 + 311).

Nykylaissa: □ = syyntakeinen, □ = alentuneesti syyntakeinen, □ = syyntakeeton.

Kuten kuvio 13 osoittaa, suurin osa parisuhdevainoajista sai sekä lausunnonantajalta että Terveydenhuollon oikeusturvakeskukselta TEO:lta arvion täyttä ymmärrystä vailla (alentuneesti syyntakeinen). Vastaavasti ei-vainonneet parisuhdeväkivallantekijät arvioitiin olleen teon hetkellä enimmäkseen täydessä ymmärryksessä (syyntakeisia). Ymmärrystä vailla (syyntakeettomia) arvioitiin olevan suurin piirtein sama määrä kummassakin ryhmässä, mutta arviot täydessä ymmärryksessä ja täyttä ymmärrystä vailla vaihtelivat suuresti. Parisuhdevainoaminen oli lausunnonantajan syyntakeisuudenarvioon tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä ($\chi^2(2) = 14,77, p < .01$) ja TEO:n arvioon tilastollisesti erittäin merkitsevästi ($\chi^2(2) = 16,39, p < .001$). Noin viidesosa parisuhdevainoajista arvioitiin olleen ymmärrystä vailla ja noin kolmasosa täydessä ymmärryksessä. Nykyään mielentilatutkimuksia koordinoi Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL.

5 POHDINTA

Tutkimusongelmia oli kolme. *Ensiksi* tarkoituksena oli ottaa selvää, mikä on parisuhdevainoajan ja uhrin välinen parisuhde- ja perheväkivaltatausta ja verrata eroaako tämä tausta suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. *Toisena* tarkoituksena oli kuvailla, minkälaisia ovat parisuhdevainoajien syytteenalaiset teot ja jälleen verrata, eroavatko parisuhdevainoajien syytteenalaiseen tekoon liittyvät piirteet suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. *Kolmanneksi* pyrin ottamaan selvää, onko parisuhdevainoajien taustoista löydettävissä muita väkivallan käyttöön vaikuttavia tekijöitä ja eroavatko nämä tekijät suhteessa muihin parisuhdeväkivallantekijöihin.

Asetetut tutkimusongelmat olivat tarkoituksenmukaisia, perusteltuja ja ne vastasivat hyvin tutkimuksen tarkoitukseen pyrkiä tunnistamaan väkivaltaista parisuhdevainoamista. Tutkimusongelmat johdettiin suoraan sekä yhteiskunnallisesta että tutkimuksellisesta tarpeesta, mutta myös tutkijan omasta mielenkiinnosta. Tutkimusongelmiin saatiin käytetystä aineistosta valituilla tutkimusmenetelmillä vastaukset kiitettävän hyvin. Mielentilatutkimusaineisto antoi nimenomaan väkivallan tarkastelulle hyvät lähtökohdat, sillä väkivallan käyttö on selvitetty mielentiloissa suhteellisen tarkasti koko tekijän elämänselän historian ajalta. Aineisto antaa mielenkiintoisen ja suomalaisessa sekä myös kansainvälissä mittapuussa ainutlaatuisen kuvan parisuhteeseen liittyvästä vakavaan väkivallan tekoon päätyneestä vainoajasta. Tutkimus myös osoittaa useissa tapauksissa selvästi, että ei-vainonnut ja vainonnut parisuhdeväkivallantekijä eroavat toisistaan väkivallan käyttöön liittyvien tekijöiden puolesta. Myös vainoamistietoista nousi voimakkaasti esille muutama teko ylitse muiden.

Tutkimus antoi lisävahvistusta aikaisemmille lähinnä ulkomailla tehdyille tutkimuksille, mutta myös paljon uutta tietoa vainoajien ja heidän uhrinsa välisestä parisuhteesta, tekijän käyttämästä väkivallasta sekä väkivaltaan suhtautumisesta. Aikaisemman tutkimustiedon mukaan parisuhdevainoajat ovat paljon vaarallisempia verrattuna niihin vainoajiin, joiden kohteena ei ole parisuhdekumppani. Tässä tutkimuksessa osoitettiin, että parisuhdevainoajien

vakavan väkivallan käyttö eroaa niistä parisuhdeväkivallantekijöistä, jotka eivät ole vainonneet.

5.1 Tutkimustulokset

5.1.1 Parisuhdevainoajan ja uhrin välinen parisuhde sekä parisuhdeväkivaltatausta

Tämän tutkimuksen mukaan vain murto-osa parisuhdevainoajista oli naisia. Aikaisemmissa samantyyppisissä tutkimusasetelmissä naisten määrä oli samaa luokkaa (ks. Burgess ym. 1997). Valtaosa parisuhdevainoajien vakavan väkivallan uhreista oli entisiä kumppaneita. Tämä tulos on johdonmukaisesti sama tutkimuksesta toiseen (ks. Douglas & Dutton, 2001) ja niin myös tässä tutkimuksessa. Vain pieni osa vainoajan uhreista oli syytteenalaisen teon aikana avio- tai avoliitossa tekijän kanssa, jotka taas olivat yleisimpiä parisuhdemuotoja ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä. Parisuhdevainoajan väkivallan uhrina oli pääsääntöisesti pitkäaikainen kumppani, eikä lyhyisiin parisuhteisiin ollut juuri kohdistunut vakavaan väkivaltaan johtanutta vainoamista. Parisuhdeväkivalta, jossa ei ollut esiintynyt vainoamista, kohdistui tasaisemmin myös lyhyisiin parisuhteisiin. Aikaisempien tutkimustulosten mukaan erouhka voi olla usein vainoamisen laukaiseva tekijä (ks. esim. Logan, 2010). Tämä tulos sai tästä aineistosta tukea, sillä ei-vainonneista poiketen, väkivalta alkoi vainoamiskäyttäytymiseen päätyneillä parisuhdeväkivallantekijöillä tyypillisesti vasta eron näyttäessä todennäköiseltä tai eron jälkeen.

Parisuhde, jossa oli esiintynyt vainoamista, oli ollut tyypillisesti myös hyvin väkivaltainen. Parisuhdevainoajien parisuhteiden taustalta löydettiin hyvin yleisesti fyysistä väkivaltaa. Henkinen väkivalta oli kuitenkin vielä fyysistä väkivaltaakin yleisempää, sillä sitä oli havaittavissa jokaisen parisuhdevainoajan taustalta. Sekä fyysinen ja varsinkin henkinen väkivalta olivat yleisempiä parisuhdevainoajilla kuin ei-vainonneilla. Henkisen väkivallan yleisyys vastaa täysin aikaisempia ulkomaisia tutkimuksia, joiden mukaan entiset aviomiehet, jotka vainoavat, käyttävät puolisoaan kohtaan huomattavasti enemmän emotionaalista väkivaltaa sekä kontrollointia suhteessa niihin entisiin aviomiehiin, jotka eivät vainoa (ks. Tjaden & Thoennes, 1998). Lukuisten aikaisempien kansainvälisten tutkimusten mukaan parisuhdevainoajat ovat väkivaltaisempia verrattuna muihin vainoamismuotoihin. Tämä

väkivaltaisuus tulee esille nyt myös tässä aineistossa verrattaessa parisuhdevainoajia parisuhdeväkivallantekijöihin.

Lähisuhdeterrori oli vallitseva väkivallan luonne parisuhdevainoajien ryhmässä. Se määriteltiin tässä tutkimuksessa vakavaksi alistamistarkoituksessa käytetyksi traumatisoivaksi väkivallaksi. Ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden taustalla todettiin olevan enemmän tilanneväkivaltaa, eli satunnaista fyysistä väkivaltaa, jota ei oltu käytetty alistamistarkoituksessa. Liki jokainen vainoaja oli käyttänyt lähisuhdeterroria tai tilanneväkivaltaa kumppaniaan kohtaan, kun taas muilla parisuhdeväkivallantekijöillä syytteenalainen teko oli useammin ensimmäinen väkivaltainen teko parisuhteen aikana.

Suurimmassa osassa parisuhdevainoamistapauksista väkivalta saattoi suhteessa ei-vainoajiin kestää parisuhteen aikana joko pitempään (4–10 vuotta) tai lyhempään (alle vuoden) ennen syytteenalaista vakavaa väkivallantekoa. Miltei kaikki parisuhdevainoajat kohdistivat jonkinlaista väkivaltaa uhriaan kohtaan ennen tekoaan, kun taas ei-vainonneiden ensimmäinen väkivallanteko saattoi olla useammin syytteenalainen teko. Väkivalta myös pitemmän ajan kuluessa tyypillisesti pahentui tai kiihtyi parisuhdevainoajilla väkivallan alusta lukien, ja erityistä oli se, ettei tämä eskaloituminen ollut läheskään yhtä yleistä ei-vainoajilla. Tulosten perustella voitiin myös varovaisesti arvioida, että seksuaalinen väkivalta oli vakavaan väkivaltaan tai muuhun tekoon syyllistyneillä parisuhdevainoajilla suhteellisen harvinaista, eivätkä tulokset tässä suhteessa juurikaan eronnet muista parisuhdeväkivaltaan syyllistyneistä.

Yleistä oli myös se, että parisuhdeväkivaltaan oli jollakin tavalla jouduttu vainoajien kohdalla puuttumaan ennen syytteenalaista tekoa. Esimerkiksi lähestymiskieltojen määrä on parisuhdevainoajilla suurempi suhteessa ei-vainonneisiin ja myös poliisin arvioitiin puuttuneen väkivaltaan jonkin verran useammin kuin ei-vainoajilla. Tutkimuksessa todettiin ryhmien välillä eroja myös siinä, kuka parisuhteessa oli käyttänyt väkivaltaa. Parisuhdevainoajien uhrien tekijää kohtaan käyttämä väkivalta oli harvinaista verrattuna ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden uhrien käyttämään väkivaltaan. Väkivalta näyttäisi tämän perusteella olevan parisuhdevainoajilla voimakkaasti sukupuolittunut ilmiö. Kivivuori (1999) kirjoittaa nykyaikaisen henkirikostutkimuksen näkevän rikostilanteet sellaisina vuorovaikutusprosesseina, jossa sekä uhri että tekijä ovat kumpikin aktiivisia lähes aina. Tämän tutkimuksen perusteella väkivalta on hyvin yksipuolista varsinkin sellaisessa parisuhdeväkivallassa, jonka taustalla on ollut parisuhdevainoamista.

5.1.2 Parisuhdevainoajien syytteenalaisten tekojen piirteet

Väkivallan raakuutta ja suunnitelmallisuutta tutkittiin tarkastelemalla tekijöiden syytteenalaisen teon tyyppejä sekä käytettyä tekovälinettä. Rikoslain 21 luvun 1 §:n mukaan murhan tunnusmerkistö täyttyy, jos:

--tappo tehdään 1) vakaasti harkiten, 2) erityisen raa'alla tai julmalla tavalla, 3) vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen -- ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava murhasta-- (Finlex).

Taposta tulee murha myös silloin, jos uhrina on ollut järjestystä ylläpitävä virkamies tai uhri on surmattu virkatoimensa vuoksi. On tärkeää ymmärtää, että murhan tunnusmerkistö on em. lain mukaisesti monijakoinen: teko voi olla yhtä hyvin esimerkiksi suunnitelmallinen tai vastaavasti ”vain” poikkeuksellisen raaka. On otettava huomioon myös se, että murhanimikkeen käyttö on muuttunut vuosien kuluessa. Se on vaihdellut ja yleistynyt tällä vuosikymmenellä verrattuna 1990-lukuun. Muutokset voivat johtua tekojen piirteissä olevista vaihteluista tai tutkintakäytännön muutoksista. Murhien osuus onkin tunnusmerkistön monijakoisuuden vuoksi epämääräinen osoitin rikollisuuden rakenteesta ja esimerkiksi tekojen raakuudesta. Jotta näistä asioista voitaisiin tehdä tarkempia tulkintoja, käytössä pitäisi olla tarkempaa tietoa myös esimerkiksi rikosten suunnitelmallisuudesta. (Lehti & Kivivuori, 2011.) Lehti ja Kivivuori kuitenkin pitävät murhaa omassa katsauksessaan tyhjää parempana osoittimena ja siksi kyseinen teon tyyppi tulkitaan myös tässä tutkimuksessa raakuuden ja/tai suunnitelmallisuuden merkinä.

Tutkimustulosten ja tekojen tunnusmerkistötekijöiden perusteella voidaan sanoa, että parisuhdevainoajien vakavimmat väkivallanteot ovat raaempia tai suunnitelmallisempia suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. Syytteenalaisen teon tyyppi oli tilastollisesti erittäin merkitsevästi yhteydessä siihen, oliko tekijä vainonnut uhria. Noin 42 % vainoajista oli syyllistynyt lain määritelmien mukaisesti vakaasti harkittuun, erityisen raakaan tai julmaan tai vakavaa yleistä vaaraa aiheuttavaan henkirikokseen tai sellaiseen yritykseen. Lievemmat tekomuodot, eli tappo, tapon yritys tai törkeä pahoinpitely, olivat huomattavasti yleisempiä ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä. RL 21:6 § määrittää törkeän pahoinpitelyn seuraavasti:

--jos pahoinpitelyssä 1) aiheutetaan toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila, 2) rikos tehdään erityisen raa'alla tai julmalla tavalla tai 3) käytetään ampuma- tai teräasetta taikka muuta niihin rinnastettavaa hengenvaarallista välinettä ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä pahoinpitelystä-- (Finlex).

Kivivuori (1999) katsoo, että parisuhderiitoihin liittyvää vakavaa väkivallantekoa ei juuri koskaan nimetä murhan yritykseksi, vaan yleensä aina on kyse tapon yrityksestä. Tämän perusteella parisuhdeväkivallantekijöiden yleisimmät rikosnimikkeet ovat tyypillisiä, mutta parisuhdevainoajien varsin epätyypillisiä. Parisuhdevainoajien syyteenalaiset teot myös sisälsivät merkittävästi enemmän erilaisia kriminalisoituja vainoamiskäyttäytymiseen kuuluvia rikoksia, kuten lähestymiskiellon ja kotirauhan rikkomisia, laittomia uhkauksia tai murhapolttoja. Erityistä on se, etteivät parisuhdevainoajien sekalaisiin tekemuotoihin kuuluneet raiskaukset, jotka vastaavasti olivat yleisiä ei-vainonneilla parisuhdeväkivallantekijöillä.

Kuolemaan johtaneen rikollisuuden mittarina viranomaistilastot ovat suhteellisen luotettavia, mutta muussa rikollisuudessa ja varsinkin lähisuhteissa tapahtuneissa väkivaltarikoksissa piilorikollisuuden määrä on suuri (Honkatukia, 2011). Koska henkirikoslukujen oikeellisuuteen voidaan luottaa, tarkastellaan tässä kyseisiä lukuja tämän aineiston tarjoamien tutkimustulosten valossa. Parisuhdevainoajien lukuisten mielenterveys- ja persoonallisuusongelmien vuoksi voidaan olettaa, että suurin osa henkirikoksen tehneistä on määrätty mielentilatutkimukseen ja siten suurin osa parisuhdevainoajista tilastoituu tässä aineistossa. Aineiston perusteella parisuhdevainoajan surmaamaksi oli joutunut vuosina 1991–2007 yhteensä 17 naista tai miestä, eli noin 1,1 ihmistä keskimäärin vuosittain. Näistä ehdoton valtaosa oli naisia. Vertailun vuoksi henkirikollisuuden seurantajärjestelmän (ks. Lehti, 2009) mukaan ajanjaksolla 2003–2007 entinen kumppani oli surmannut vuosittain keskimäärin noin kolme naista.

Syyteenalaiseen tekoon johtaneen tekovälineen käyttö oli erittäin merkitsevästi yhteydessä parisuhdevainoamiseen. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmään (ks. Lehti, 2009) perustuvan katsauksen mukaan ampuma-aseet korostuvat parisuhdetappojen tekovälineenä suhteessa muihin henkirikoksiin. Aineiston perusteella mielentilatutkimukseen päätyneistä ei-vainonneista parisuhdeväkivallantekijöistä valtaosa oli kuitenkin käyttänyt tekonsa

toteutuksessa teräsetta, kun taas ampuma-aseen käyttö oli heillä hyvin harvinaista. Ero voi johtua mielentilatutkimusprosessiin päätyminen kriteereistä, ja tuloksia tulkittaessa täytyy pitää mielessä, etteivät kaikki vakavaan väkivaltaan syyllistyneet päädy MT-tutkimukseen. Mielenkiintoista oli kuitenkin se, että ampuma-aseet korostuivat parisuhdevainojien tekovälineenä, mikä saattaa omalta osaltaan kertoa syytteenalaisten tekojen suunnitelmallisuudesta suhteessa muihin parisuhdeväkivallantekijöihin.

Suomalainen väkivallanteko tehdään tutkimustiedon perusteella tyypillisesti riitatilanteessa ja humalassa (Kivivuori, 1999). Tässä aineistossa humalataila oli syytteenalaisen teon aikana kuitenkin yleisempää ei-vainonneilla, kun taas parisuhdevainojat suorittivat tekonsa yleisemmin selvin päin. Lappi-Seppälän ja Ojalan (2009) mukaan henkirikoksen tekijöiksi epäillyistä 70 % on teon tehdessään humalassa, joten tämän tuloksen mukaan vainojat eivät ole tässä suhteessa tyypillisiä vakavaan väkivaltaan syyllistyneitä. Tutkimustulosten mukaan parisuhdevainojat eroavat muista parisuhdeväkivallan tekijöistä lisäksi sen suhteen, ottavatko he vastuuta omista teoistaan. Uhrin syyllistäminen oli parisuhdevainojilla hyvin yleistä syytteenalaisen teon jälkeen suhteessa ei-vainoajiin. Parisuhdevainojat ajattelivat uhrin provosoivan ja siten olevan syyllinen ongelmiin sekä omaan väkivallan tekoonsa. Yleisintä ei-vainonneiden ryhmässä oli selitellä tekoa, mutta vainojilla tämä oli harvinaista, kuten myös vastuun ottaminen omista teoista.

5.1.3 Muut väkivallan käyttöön vaikuttavat tekijät

Parisuhdevainojilla oli vähemmän väkivaltarikollisuutta kuin ei-vainojilla, sillä vainojista yli seitsemällä kymmenestä ei ollut taustallaan aikaisempaa väkivaltarikosta. Ei-vainonneista parisuhdeväkivallantekijöistä miltei puolet oli vastaavasti syyllistynyt aikaisempaan väkivaltarikokseen ja vainojista siis vain alle kolme kymmenestä. Parisuhdevainojat olivat syyllistyneet harvemmin myös mihin tahansa aikaisempaan rikollisuuteen suhteessa vainonneisiin. Yli puolet vainojista oli syyllistynyt mihin tahansa rikokseen. Tämä tulos parisuhdevainojien noudattelee aikaisempaa tutkimustietoa, jonka mukaan 40–50 %:lla vainojista on taustallaan aikaisempia rikostuomioita (ks. Häkkänen, 2008). Vankilakertaisuus ei eronnut vertailuryhmien välillä. Noin alle kolme kymmenestä parisuhdevainojasta oli ollut vähintään kerran vankilassa ennen syytteenalaista tekoa.

Parisuhdevainoajien ja ei-vainoajien erot aikaisemman väkivaltarikollisuuden osalta voivat selittyä sillä, että vainoajien käyttämä väkivalta painottuu henkiseen kontrolliin ja siihen, että väkivalta ovat riippuvaisuusproblematiikalla sävytettyjä. Tämä voisi tarkoittaa sitä, että parisuhdevainoaja kohdistaa usein jopa kaiken energiansa kokonaan parisuhteeseen, josta hän on hyvin riippuvainen. Väkivalta voi olla näkyvillä vain parisuhteessa eron uhatessa, eikä se välttämättä näy ulospäin katuväkivaltana tai ryyppykavereiden kanssa tappelemisena. Tätä voi selittää myös perheen eristyneisyys. Vaikka se ei ollut aineistossa kovin yleistä, parisuhdevainoajien perheiden tai parisuhteiden arvioitiin olevan eristäytyneitä useammin kuin ei-vainoajilla. Säävälän ym. mukaan eristyneisyys tuottaa epäsuhtaa perheen valtatasapainoon, jonka seurauksena eristetty saattaa joutua riippuvuussuhteeseen vallan käyttäjään. Riippuvuussuhteessa olevaa on helpompi alistaa ja hän saattaa eristäytyneisyytensä vuoksi jäädä ilman tarvitsemaansa apua. (Säävälä, ym., 2006b) Toisaalta eristyneisyyden tuloksia voidaan tulkita myös niin, että väkivallan käyttäjä itse on eristäytynyt ja sisäänpäin kääntynyt.

Tutkimusaineistosta saatujen tulosten erityispiirre on se, että kantasuomalaisia on vainoajien ryhmässä vähemmän, kuin ei-vainoajien ryhmässä. Maahanmuuttajilla näyttäisi olevan siis tässä tutkimuksessa suurempi alttius vakavaan väkivaltaan päätyvään vainoamiskäyttäytymiseen kuin kantasuomalaisilla. Yksi selittävä tekijä tälle erolle voi olla maahanmuuttajien lähtökulttuurissa vallitseva patriarkaalinen asenneilmasto. Selityksenä voi tulosten perusteella olla myös kulttuuriset ristiriidat, sillä suurin osa maahanmuuttajataustaisten vainoajien uhreista oli kantasuomalaisia. Ulkomailta tulevat ovat lisäksi usein traumatisoituneita ja vieraaseen maahan tuleminen voi olla väkivaltaa lisäävä stressitekijä. Vainoamista nämä eivät kuitenkaan selitä. Asiaa onkin syytä tutkia edelleen tarkemmin.

Kun tutkimusjoukon mielenterveyttä tarkastellaan häiriötasolla, huomataan, etteivät vainoajat eronneet ei-vainoajista tilastollisesti muutoin kuin päihdehäiriöiden yleisyyden puolesta. Parisuhdevainoajista 3/4:lla oli todettu persoonallisuushäiriö, noin kolmasosalla mielialahäiriö ja liki viidesosalla psykoosi. Aikaisemmat tutkimustulokset alkoholiongelmiin liittyen vaihtelivat (ks. esim. Burgess ym., 1997 sekä Douglas & Dutton, 2001), mutta tässä tutkimuksissa päihdehäiriöt eivät korostuneet suhteessa ei-vainonneisiin. Hieman yli puolella parisuhdevainoajista oli päihdehäiriödiagnosi, joka oli harvinaisempaa kuin ei-vainoajilla.

Vainoajien persoonallisuutta tutkittiin tarkemmin tarkastelemalla persoonallisuuspiirteitä ja -häiriöitä. Vakavaan väkivallantekoon tai muuhun tekoon syyllistyneiden vainoajien persoonallisuudenpiirteissä ja -häiriöissä korostuivat epävakaus, epäluuloisuus, riippuvaisuus sekä narsistisuus. Tilastollisesti epäluuloisuus, riippuvaisuus, mustasukkaisuus, vaativat piirteet sekä aleksityymisuus olivat yhteydessä parisuhdevainoamiseen suhteessa ei-vainoajiin. Narsistisessa tai epäsosiaalisessa persoonallisuudessa korostuva dominoivuus selittää väkivaltaista käyttäytymistä. Tällöin väkivallan tekijän pyrkimys on kumppanin alistaminen. Väkivaltaa selittää myös tunteiden epävakaus, joka näyttäytyy epävakaassa persoonallisuudessa. Heillä väkivalta näyttäytyy sietämättömien tunteiden ekspressiivisenä ulospäin purkamisena ja saattaa johtaa jopa silmittömiin veritekoihin. Säävälän (2006b) mukaan mustasukkaisuus ei ole hyvä väkivallan selitysmalli, sillä rajan vetäminen tavallisen ja patologisen mustasukkaisuuden välille on hankalaa. On myös todettu, että naiset ovat yhtä mustasukkaisia kuin miehet, mutta eivät silti tee vakavia väkivallantekoja yhtä usein. Muita väkivaltaa, joskin heikosti, selittäviä persoonallisuudenpiirteitä ovat riippuvuus ja vaativuus, joissa taustalla on tarkka vartiointi tai muu kontrollointihalua. (Säävälä, 2006b.) Parisuhdevainoajan persoonallisuuspiirteet ja -häiriöt, kuten narsistisuus, riippuvaisuus ja vaativuus todennäköisimmin selittävät heidän yleisesti käyttämäänsä väkivallan muotoa, eli kontrollointia ja muuta henkistä väkivaltaa sekä lähisuhdeterroria. Tulokset noudattelevat aikaisempia tutkimustuloksia vainoajien persoonallisuuteen liittyen (ks. esim. Mullen ym., 1999).

Syyntakeisuusarvio kertoo tekijöiden mielenterveyden tilasta. Parisuhdevainoajien ja ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden syyntakeisuusarviot sekä lausunnonantajalta että TEO:lta erosivat toisistaan merkittävästi. Valtaosa (n. 62 – 67 %) ei-vainonneista henkilöistä oli katsottu olleen syytteenalaisen teon hetkellä täydessä ymmärryksessä, eli syyntakeisia, kun taas parisuhdevainoajien oli arvioitu tehneen syytteenalaisen tekonsa täydessä ymmärryksessä vain noin kolmasosassa tapauksista. Parisuhdevainoajien arvioitiin tehneen tekonsa enimmäkseen (44 – 48 %) täyttä ymmärrystä vailla, eli alentuneesti syyntakeisena. Vainoajien ja ei-vainoajien syyntakeisuusarvioiden eroavaisuudet on helposti ymmärrettävissä, kun katsotaan vainoajien persoonallisuushäiriöiden yleisyyttä (ks. edellinen kappale).

Päihtymystä tai muuta itse aiheutettua tilapäistä tajunnan häiriötä ei RL 3:4.1 §:n mukaan oteta syyntakeisuusarvioinnissa huomioon, kuin vain erityisen painavista syistä. Syyntakeisuutta alentavina seikkoina pidetään nykyisin esimerkiksi lievää älyllistä

kehitysvammaisuutta, alkavaa dementiaa tai vaikea-asteista, aivoihin surkastumaa kehittänyttä alkoholismia sekä vaikea-asteista epävakaata tai psykoosiin liittyviä persoonallisuushäiriötä. Epäsosiaalinen persoonallisuushäiriö ei ole vaikuttanut syyntakeisuutta alentavasti vuosikymmeniin. Syyntakeisuuskannanotot ovat kuitenkin viimeisten vuosikymmenten aikana yleisesti kiristyneet, eikä rajankäynti varsinkaan syyntakeisten ja alentuneesti syyntakeisten ryhmien välillä ole edelleenkään yksinkertaista. Muutoksen kohteena on ollut esimerkiksi se, että psykiatrisia diagnooseja ei ole enää 1990-luvulta lähtien liitetty syyntakeisuuden asteeseen niin selvästi, vaan huomiota on alettu kiinnittää enemmän muun muassa häiriön ja teon syy-yhteyteen. (Weizmann-Henelius, 2008.) Mielentilatutkimusten määrä on vaihdellut 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa 250–300 välillä, mutta 1990-luvun lopulla niiden lukumäärä laski pysyvästi alle 200:n. Myös syyntakeisuusarviot ovat kiristyneet 2000-luvulla. Alentuneeksi syyntakeisia oli vielä 1980-luvulla tutkituista 2/3, vuonna 2000 22 prosenttia ja vuonna 2010 enää 11 prosenttia. (Lappi-Seppälä & Niemi, 2011.) Tämän tutkimuksen tuloksia tulkittaessa täytyy ottaa huomioon, että tutkimusaineiston MT-lausunnot ovat kerätty 1990-luvun alkupuolelta lähtien vuoteen 2007, joten joissain tapauksissa tekijän syyntakeisuutta arvioitaisiin mahdollisesti nykyään tiukemmin.

5.2 Rikosoikeudellinen pohdinta tutkimustulosten pohjalta

Tässä kappaleessa pohditaan vainoamisen kriminalisointiin liittyviä seikkoja, joita tarkastellaan tämän tutkimuksen tulosten pohjalta. Ensiksi käydään läpi yleistä nykyisin ongelmakohdista. Pohdinta kuitenkin keskittyy Oikeusministeriön työryhmän lakiehdotuksen punnintaan. Tässä esille otetaan rikosvastuun toteutumisen ongelmia vainoamisrikoksissa, mutta erityisesti tarkastellaan sitä, pitäisikö vainoaminen säätää virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi.

5.2.1 Miksi sallitun ei pitäisi olla enää sallittua?

Tämän tutkimuksen tulosten pohjalta on mahdollista pohtia vainoamisen kriminalisoinnin tärkeyttä tarkastelemalla sitä, kuinka vakavaksi vainoaminen voi pahimmillaan muuttua ja kuinka vakavia seurauksia siitä voi olla. Vainoamiskäyttäytymiseen liittyy sellaisia tekoja, jotka ovat jo itsessään kirjattu Suomen rikoslakiin rangaistavaksi käyttäytymiseksi. Jotkut

pykälistä toimivat hyvin, mutta nykylainsäädäntö ei kuitenkaan kata kaikkia vainoamiskäyttämisen muotoja, tai se kattaa ne vain huonosti. (Kumpuniemi, 2011.) Ongelmaksi on muodostunut se, että useat vainoamiskäyttämisen muodot ovat säännösten väliin jäävien aukkojen vuoksi laillista käyttämistä. Ongelmana on myös se, että vaikka nykyiset rangaistussäännökset mahdollistavat tiettyjen selkeiden vainoamiseen liittyvien toimintojen rankaisemisen, ne eivät tarkastele ilmiötä kokonaisuutena, vaan erillisinä osatekoina. (Peiponen, 2010; Ks. myös Häkkänen, 2008.)

Vainoamiskäyttämiseen liittyvät perustekomuodot, kuten seuraaminen ja tarkkaileminen sekä kirjeiden lähettely ovat kokonaan sallittuja. Teot kuulostavat vähäpätöisiltä, mutta uhrille ne kehittävät pelon siitä, kuinka kauan ja missä muodossa vainoaminen jatkuu, onko se vaarallista ja mihin se päättyy. Parisuhdevainoamisen uhrin ovat vaikeimmassa asemassa, sillä heidän vainoajansa tuntee heidät, tietää heidän tapansa ja on mahdollisesti riippuvainen uhrista tai sairaalloisen mustasukkainen heidän uudesta puolisoistaan. Käytännössä kaikki vainoamiseen liittyvät uhritutkimukset ovat todenneet vainoamiskäyttämisen heikentävän uhrin mielenterveyttä. Parisuhdevainoaminen voi johtaa seurailua ja ahdistelua vakavampiin tekoihin ja pahimmillaan vainoaminen voi olla jopa hengenvaarallista, kuten tässä tutkimuksessa on osoitettu. Kyse ei ole yksittäisistä teoista, kuten Suomen lainsäädäntö vainoamisen tällä hetkellä näkee, vaan pitkällisestä tapahtumien jatkumosta, johon ei voi suhtautua kuten yksittäisiin rikoksiin. Vainoamiseen ei voida suhtautua siihen kuuluvalla vakavuudella, ennen kuin siihen syyllistynyttä voidaan pitää rikosoikeudellisesti vastuussa vainoamisesta kokonaisuutena.

Vainoamisen kriminalisoinnin perusta löytyy perustuslaista, joka takaa jokaiselle oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Perustuslaissa turvataan jokaisen ihmisen omaisuus, yksityiselämä, kunnia ja kotirauha ja näitä perusoikeuksia pyritään turvaamaan rikoslailla. Vainoamiskäyttämisen loukkaa kokonaisuutena ihmisen yksityiselämää, vapautta ja turvallisuutta aiheuttamalla uhrille henkisiä, ruumiillisia ja sosiaalisia kärsimyksiä ja tulisi sen vuoksi sisällyttää rikoslakiin rangaistavana käyttämisenä. Vainoamisesta on tehty viime vuosina etenevässä määrin laadukasta empiiristä psykologista ja rikosoikeudellista tutkimusta, johon vainoamiseen liittyvät lain pohjalla olevat kriminaalipoliittiset argumentit voitaisiin perustaa. Tutkimustieto kiistatta osoittaa vainoamisen kriminalisoinnin välttämättömyyden. (Kumpuniemi, 2011.)

5.2.2 Kohti rikosoikeudellista määrittelyä – lakiehdotuksen punnintaa

Vainoamisen kriminalisoinnissa on otettu askel eteenpäin lakialoitteiden ja oikeusministeriön asettaman työryhmän suositusten avulla. Työryhmän tavoite oli häirintäkäyttäytymisen kohteeksi joutuvien aseman parantaminen ja ryhmän rakentama esitys täydentäisi rikoslain yleistä osaa uudella rikossäännöksellä. Rikossäännöksen nimi, eli vainoaminen, olisi uusi tekotapa Suomessa. Rangaistavaksi säädetty käyttäytyminen ei edellyttäisi suoranaista väkivallan uhkaa kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa, mutta teoilta edellytettäisiin Marttusen ja Matikkalan työryhmän (2012) mukaan kuitenkin toistuvuutta. Työryhmän perusteluissa yhdeksi vainoamisrikokseksi voitaisiin katsoa pitkän ajan kuluessa useilla osateoilla toteutetut rikokset. Vainoamiseksi tulkittaisiin toistuvat uhkaukset, seurailu, tarkkailu, yhteydenotot tai muut näihin rinnastettavat pelkoa tai ahdistusta aiheuttavat vainoamistavat. Työryhmän mukaan keskeisenä tunnusmerkistökijänä olisi sellainen uhkaava käyttäytyminen, joka ei täyttäisi laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä, mutta saisi uhrin pelkäämään turvallisuutensa vaarantumista. Rangaistusuhkana olisi sakko tai enintään kaksi vuotta vankeutta.

Rikosoikeudellisen vastuun määrittäminen. Vainoamisrikoksen rikossäännöksen määrittely kertoo edellä mainitun mukaisesti rikoksen nimen, tunnusmerkistön sekä rangaistussäännöksen. Rikosoikeudellinen vastuu kuitenkin rakentuu tätä monimutkaisemmin. Vastuu edellyttää tiettyjen ehtojen täyttymistä ja eräiden yleisten ja liki kaikille rikoslajeille yhteisten säännösten huomioon ottamista, joita yksittäisiin rikossäännöksiin ei kirjata. Näitä säännöksiä tulee soveltaa, jotta teko voidaan syyksilukea rikoksena. Yleisiin oppeihin kuuluu esimerkiksi vastuuoppi. (Tapani & Tolvanen, 2008.) Rikosoikeudellinen vastuu perustuisi vainoamisrikoksessa Tapania ja Tolvasta (2008) tulkiten luonnollisesti vainoamistekoon ja kyseisen teon rangaistavuuteen, mutta näiden lisäksi myös vaarantamiseen sekä tahallisuuteen. Esimerkiksi syy-yhteyttä ei vainoamisrikoksissa arvioitaisi, sillä se liittyy Tapanin ja Tolvasen (2008) mukaan rikoksiin, joissa seurauksen aiheuttaminen on tunnusmerkistön täyttymisen edellytys.

Vainoamisrikoksen rangaistussäännös sisältää abstraktin vaarantamisen, eli ”on omiaan aiheuttamaan” -termin. Tällöin konkreettista näyttöä vaarasta ei edellytetä, vaan siihen riittää pelkkä mahdollisuus vaarasta. Tällä ilmaisulla voi kuitenkin olla eri tunnusmerkistöissä erilainen painotus. Tästä painotuksesta riippuu, kuinka paljon syyttäjän on esitettävä näyttöä niistä seikoista, joista päätellään teon olleen omiaan aiheuttamaan vahinkoa. On omiaan -rikos

voi kirjallisuuden perusteella olla tapauksesta riippuen hyvin monimutkainen, jossa täytyy ottaa huomioon useita asioita. Abstraktia vaarantamista voidaan pohtia tekijän, uhrin tai olosuhteiden näkökulmasta. (Tapani & Tolvanen, 2008.) Vainoamistapauksissa on hyvin vaikea etukäteen määritellä esimerkiksi sitä, mikä on sallitun ja kielletyn menettelyn raja. Tähän antaa suuntaviivoja vain mahdollinen tuleva oikeuskäytäntö. Haasteellista tulee olemaan se, kuinka lievät tekemuodot tulkitaan olevan omiaan aiheuttamaan uhrissa pelkoa tai ahdistusta. Tulkintaa hankaloittavat myös tekokerrat: kuinka monta kertaa tulee vainota, jotta se on omiaan aiheuttamaan pelkoa?

Marttusen ja Matikkalan työryhmän (2012) mukaan vainoamisrikoksia tulisi koskea tahallisuusvaatimus. Tahallisuutta edellytetäänkin suurimmassa osassa rikoksista. Koska vainoamisrikoksen tunnusmerkeissä ei edellytetä seurausta, voidaan tahallisuuden lajeista tässä tapauksessa soveltaa esimerkiksi niin kutsuttua *varmuustahallisuutta*, jossa tekijän pyrkimyksenä ei ole seurauksen aikaansaaminen. Tekijä kuitenkin ymmärtää, että hänen tavoittelemaansa päämäärään liittyy varmuudella rikossäännökseen kirjattu seuraus. Toinen vainoamisrikoksissa sovellettava muoto on *todennäköisyystahallisuus*, jolloin tekijän tarkoitus ei ole ollut aiheuttaa seurausta. Hän ei ole myöskään mieltänyt seurausta varmaksi, mutta kuitenkin todennäköiseksi. (Tapani & Tolvanen, 2008.) Tahallisuuden arviointi voi niin ikään olla vainoamistapauksissa hankalaa, sillä esimerkiksi heidän käyttäytymisensä motiivit vaihtelevat aina näennäisen viattomasta suhteen uudelleen lämmittämisestä aina mahdollisimman suuren kärsimyksen aiheuttamiseen.

Onko rikosoikeus tarpeellinen ja sopiva keino? Kappaleessa 2.7.3 käytiin läpi perusasioita siitä, miten tekojen kriminalisoinnin ajatellaan vaikuttavan potentiaalisiin tai varsinaisiin rikosentekijöihin. Vainoaminen olisi rikoksena erityinen. Ihmiset eivät yleisesti ole potentiaalisia vainoajia. Varsinkin järjestelmällisesti ja suunnitelmallisesti käyttäytyvät vainoajat ovat suhteellisen rajattu ihmisjoukko, jolla on tämän tutkimuksen perusteella paljon persoonallisuuteen liittyviä ongelmia ja myös vakavampaa psyykkistä problematiikkaa. Toisaalta lievä vainoaminen tai häirintä näyttäisi olevan tutkimusten mukaan hyvinkin yleistä (ks. esim. Björklund ym., 2010). On kuitenkin hyvin vaikea määritellä, milloin esimerkiksi eron jälkeinen pyrkimys suhteen uudelleen lämmittämiseen muuttuu vainoamiseksi. Vainoajien teot näyttävät tässä tutkimuksessa hyvin pakonomaisena, ahdistavan kiintymyksen ja samalla sekä vihan että epätoivon sävyttämänä käyttäytymisenä. Käyttäytymistä ympäröi usein ymmärtämättömyys omasta vastuusta. Yleistä on uhrin

syöttäminen sekä vainoamisteoista että vakavasta väkivallasta. Aineistosta on nähtävissä, että joissakin tapauksissa tekijä uhkaa jatkaa käyttäytymistään, kunnes on saavuttanut epämääräisen tavoitteensa. Tämän tutkimuksen perusteella vakavaan väkivaltaan päätyneet vainoajat on siis hyvin erityinen, eikä rikosoikeus luultavasti saavuta ainakaan yleisestävää pelotusvaikutusta heidän kohdallaan, eikä erityisestävä vaikutuskaan ole todennäköinen pahimmissa tapauksissa. Ei ole kuitenkaan mitään syytä olettaa, etteikö lievemmissä tekemuodoissa kriminalisointi saattaisi vaikuttaa jopa ehkäisevästi vainoajien käyttäytymiseen.

Rankaisemisesta ei kuitenkaan voida luopua, vaikka siitä ei olisikaan suoranaista hyötyä itse rikosentekijälle. Normien ylläpitämiseksi rangaistukset ovat välttämättömiä, mutta toisaalta rikoksen uhriakin on suojattava. Rikosoikeuden tehtävä on myös vakuuttaa uhrin siitä, että oikeusjärjestys antaa heille suojaa rikoksia vastaan. (Tapani & Tolvanen, 2008.) Vainoamisen kohde tarvitsee suojelua (Marttunen & Matikkala, 2012). Voidaan kuitenkin pohtia, onko rikosoikeus sopiva keino puuttua vainoamisrikoksiin. Tätä voidaan lähteä arvioimaan miettimällä, miten vainoamiseen suhtaudutaan yhteiskunnassamme tällä hetkellä. Ensiksi huomataan, että tällä hetkellä vainoajan uhriksi joutuneen ainoaksi puolustuskeinoksi Suomessa jää usein lähestymiskiellon anominen, sillä rikoslaki ei kata kaikkea vainoamiskäyttämisen kirjoja. Lähestymiskielto on kuitenkin suhteellisen toimimaton yhteiskuntapoliittinen keino, joka jo aikaisemmissa kappaleissa todettiin. Toiseksi voidaan pohtia lukuisten tutkimusten tuloksia siitä, etteivät viranomaiset pidä varsinkaan parisuhdevainoamista vakavana käyttäytymisenä (Ks. esim. Logan & Walker, 2010). Usein parisuhdevainoamisen uhreja neuvotaankin puhumaan entiselle puolisolalle ”järkeä”. Tämä on kuitenkin Haatasen haastatteleman Häkkänen-Nyholmin (2012) mukaan huonoin vaihtoehto, sillä vainoaja usein tulkitsee uhrinsa puhetta väärin tai omiin tarkoituksiinsa sopivalla tavalla. Häkkänen-Nyholmin ohje vainoamisen uhreille on kaikkien kontaktien minimoiminen tekijään. Näin ollen uhrin on siis hyvin vaikea lopettaa vainoamista omalla toiminnallaan, jonka vuoksi yhteiskunnan on otettava vainoamiskäyttämisen kontrollointi vastuulleen.

Tapani ja Tolvanen (2008) ottavat kuitenkin esille, voisiko tiettyjen rikostyyppien kohdalla olla perusteltua käyttää rangaistuksen sijasta sosiaali- ja terveystieteiden hoitoa ja kuntoutusta. Tämän tutkimuksen perusteella näyttäisi siltä, että vakavaan väkivaltaan syyllyneet parisuhdevainoajat tarvitsevat paljon apua. Heidän persoonallisuuteensa liittyvien ongelmien

vuoksi nousee kuitenkin epäily siitä, olisiko hoidoista heille apua; minkälaista hoitoa he tarvitsisivat ja minkälaiseen hoitoon he ylipäänsä olisivat motivoituneita.

Lakiehdotuksen arviointi. Oikeusministeriön lakiehdotuksessa on paljon hyvää ja sen perusteluissa on nähtävissä asiaan perehtyneisyys. Kuitenkin, jotta vainoaminen kyettäisiin tunnistamaan ja ennaltaehkäisemään, siihen tulisi puuttua tarpeeksi vahvoihin rikosoikeudellisiin keinoin. Kriminalisoinnin avulla myös uhrin voisivat saada tukea paremmin. (Laitinen & Nikupeteri, 2012.) Jotta vainoamisen tunnistaminen, ennaltaehkäisy sekä uhrin tuen saaminen sekä heidän asemansa aidosti parantuisivat, olisi pohdittava, voiko vainoaminen jäädä asianomistajarikokseksi, kuten Oikeusministeriön työryhmä nykyisellään ehdotti. Työryhmän mietinnössä (Marttunen & Matikkala, 2012) tuodaan esille, että vasta vakavan fyysisen väkivallan suora uhka nostaisi vainoamisteot niin vaarallisiksi ja huolestuttaviksi, että viranomaiset voisivat puuttua siihen omasta aloitteestaan. Mietinnön syyteoikeuteen liittyvää kohtaa ovat kritisoineet omassa oikeusministeriön mietintöä koskevissa lausunnoissaan muun muassa Ensi- ja turvakotien liitto sekä Amnesty International. Ensi- ja turvakotien liitto tuo esille, että myös psyykkinen väkivalta aiheuttaa vakavia seuraamuksia sekä uhrille, mutta myös perheen mahdollisille lapsille. Liitto korostaa, että puuttumalla vain fyysisiin tekoihin, voi vainoamisen toistuvuus ja väkivallan muotojen yhdistyminen jäädä huomaamatta. (Karinsalo, 2012.) Myös Heiskanen ja Piispa (2006) ovat kirjoittaneet, ettei muunlainen kuin vammaan johtanut väkivalta saa olla moraalisesti tai yhteiskunnallisesti vähäpätöisempi ongelma.

Amnestyn kannanotto mietintöön on, että vaino asianomistajarikoksena olisi vainoamisen rikosluonteen vähättelyä. Useilla osateoilla pitkän ajan kuluessa toteutetun rikoksen tulisi olla enemmän kuin vain yksittäisenä tekona arvoitettu rikos, jolloin kokonaisuus jää näkemättä ja ymmärtämättä. Amnesty myös muistuttaa, että toistuva väkivalta ja sen uhka heikentää uhrien päätöksentekokykyä ja päätöksissä pysymistä, mutta myös kykyä ratkaista ongelmia. Uhri voi olla uupunut ja jopa itsetuhoinen. (Oksanen, 2012.)

Tämän tutkimuksen perusteella suurin osa parisuhdevainoajista on entisiä puolisoita, jotka ovat hyvin usein olleet jo parisuhteen aikana väkivaltaisina. Parisuhdevainoaminen on siis periaatteessa joissain tapauksissa jatkoa parisuhteen aikana tapahtuneelle väkivallalle. Joskus vainoaja kuvittelee olevansa parisuhteessa, vaikka todellisuudessa näin ei ole. Täytyy myös huomioida, että vainoamista tapahtuu myös parisuhteen aikana. Parisuhteissa tapahtuva

väkivalta on nykylaissa virallisen syytteen alainen rikos. Koska parisuhdevainoaminen on yleisin vainoamisen muoto, olisi myös vainoamiskäyttäytymisen syytä olla virallisen syytteen alainen rikos.

Tutkimusten mukaan varsinkaan silloin, kun vainoamiskäyttäytymisen taustalla on entinen puoliso, uhrin eivät välttämättä ymmärrä vainoamisen vakavuutta. Pelkästään vainoamisen tunnistaminen siitä parisuhdeväkivallasta ja henkisestä väkivallasta, johon uhri on voinut joutua ja sopeutua, voi olla uhrille erittäin haastavaa ja jopa mahdotonta. Uhrin on vaikea tunnistaa sitä, milloin väkivalta ja kontrollointi muuttuvat vainoamiseksi. Uhreilla ei välttämättä ole tietoa myöskään siitä, minkälaisia seurauksia vainoamisesta voi olla sekä mielenterveydelle että fyysiselle turvallisuudelle. Tämän tutkimuksen mukaan vainoajien ja heidän puolisonsa parisuhteet voivat olla pitkiä. Heillä voi olla myös yhteisiä lapsia. Nämä asiat voivat vaikeuttaa eron jälkeisenkin väkivallan tuomista virkavallan tietoon. Parisuhdevainoamisen tunnistaminen ja tekijän saattaminen rikosoikeudelliseen vastuuseen teoistaan ei näin ollen tulisi olla uhrin vastuulla.

Tämän tutkimuksen perusteella parisuhdevainoajien käyttämä väkivalta voi muuttua rajuksi ja jopa kuolettavaksi. Vainoajat tekevät suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin enemmän suunniteltuja ja raakoja murhia tai murhan yrityksiä. Myös muiden tutkimusten mukaan vakava väkivalta on heillä hyvin yleistä. Parisuhdevainoajat käyttävät paljon henkistä väkivaltaa ja kontrollointia, ja vakavan väkivallan taustalla näyttäisi olevan runsaasti uhkailua. Tässä tutkimuksessa näyttää siltä, että miltei jokaista uhria oli uhkailtu väkivallalla tai kuolemalla ennen toteutettua tekoa. On mahdollista, että uhrin pyrkivät omassa käyttäytymisessään vain siihen, ettei tilanne kärjistyisi ja uhkailut toteutuisi. Vakavimmillaan aineistosta on nähtävissä, että kyse on henkiinjäämistäistelusta. Uhrien täytyy siis punnita, ottavatko he riskin ottamalla yhteyttä poliisiin, vai antavatko tilanteen ja pelon jatkua ennallaan. Parisuhdevainoajien uhkailuihin ja vakavan väkivallan uhkaan tulisi siis suhtautua tarpeellisella vakavuudella ja yksi keino tähän on se, että teot olisivat virallisen syytteen alaisia. Jos vainoamiskäyttäytymiseen liittyy tämän tutkimuksen mukaan keskimäärin ainakin noin yksi kuolonuhri vuosittain, ilmiö ei voi jäädä asianomistajarikokseksi.

Vainoamiseen liittyvää rikoslakia pohdittaessa täytyy pitää mielessä, että vainoamisesta tulee täysin uusi käyttäytymismuoto rikosoikeudellisen tulkinnan kohteeksi. Vainoaminen on suhteellisen uusi ilmiö myös tutkimuskentällä puhumattakaan viranomaisista. Lainsäätäjät ei

voi näin ollen olettaa, että vainoamisen uhrit itse osaisivat hakea itselleen oikeutta määrittelemällä, mikä käyttäytyminen on rikollista vainoamiskäyttäytymistä ja milloin se sellaiseksi muuttuu. Vainoaminen on käyttäytymiskokonaisuutena hyvin hajanainen, moniulotteinen ja vakavuudeltaan erittäin vaihteleva. Tämä monimuotoisuus luo haasteita jo pelkästään lainsäätäjälle vainoamisen kriminalisoinnin määrittelyssä sekä oikeusistuimille mahdollisen vainoamislain tulkitsemisessa. Oikeusministeriön työryhmän puheenjohtajan Matti Marttusen STT:lle 7.9.2012 antamassaan lausunnossaan hän toteaa, että oikeusministeriö on kuitenkin vielä harkitsemassa, tulisiko vainoaminen sittenkin määritellä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi (Helsingin Sanomat, 2012).

Vainoamisen tunnistaminen voi muodostua haasteelliseksi. Tämän vuoksi niiden tahojen tulisi saada ilmiöön liittyvää koulutusta, jotka saattavat kohdata varsinkin erityisen hankalasti tunnistettavaa parisuhdevainoamista. Tällaisia tahoja ovat esimerkiksi poliisi, lastensuojelu, perheneuvolat ja esimerkiksi lastenvalvojat. Tutkimusten mukaan entisessä parisuhteessa tapahtunutta vainoamista ei välttämättä pidetä kovinkaan vakavana. Tämän vuoksi koulutuksella tulisi pitää huolta siitä, että viranomaiset ottavat todesta parisuhdevainoamisen. Juuri tähän vainoamismuotoon tulisi kiinnittää huomiota sen väkivaltaisuuden ja vakavan väkivaltauhan vuoksi. Parisuhdeväkivallasta, parisuhdevainoamisesta sekä väkivaltauhan arvioinnista on kokemusta Marak-työryhmällä. Viranomaiset voisivat käyttää työryhmän tietotaitoa apunaan vaikeissa vainoamistilanteissa. Marak-työryhmä toimii tällä hetkellä kahdeksalla paikkakunnalla, kuten Oulussa ja Joensuussa. Se tarkoittaa moniammatillista riskienarviointikokous -menetelmää, jonka tarkoituksena on auttaa väkivalta- ja vainoamistilanteisiin joutuneita ihmisiä. Tarkoituksena on käyttää erilaisia riskienarviointimenetelmiä niiden uhrien tunnistamiseen, jotka joutuvat tulevaisuudessa todennäköisimmin uudelleen väkivallan uhreiksi. Työkaluna työryhmällä on sekä riskienarviointilomake, jolla kartoitetaan korkeaa väkivallan riskiä että moniammatillisen työryhmän laaja tietotaito. Periaate työryhmässä on se, ettei uhria jätetä yksin ja häntä autetaan esimerkiksi tukihenkilön tai kriisiasunnon järjestämisessä. (Kynkäänniemi, 2012; Piispa, Tuominen & Ewalds, 2012; THL, 2012.)

5.3 Tutkimuksen rajoitusten arviointi ja eettinen pohdinta

Mielentilatutkimukset avaavat tutkijoille kiehtovan ikkunan tarkastella vakavan rikoksen tehneen henkilön käyttäytymistä, hänen tekojaan ja mielentilaansa, mutta toisaalta ne aiheuttavat myös sellaisia rajoituksia, jotka on otettava huomioon tuloksia arvioitaessa. Tässä tutkimuksessa suurimmat rajoitukset liittyvät tutkimusaineiston erityispiirteisiin. Aineisto on hyvin spesifi, joka koostuu pelkästään niistä parisuhdeväkivallantekijöistä, jotka ovat tehneet uhrilleen sellaista väkivaltaa, että se on antanut syyntalutukseen määräämiseen. Toisaalta tekijällä on voinut olla jo lähtökohtaisesti esimerkiksi mielenterveyteen viittaavia ongelmia, jotka ovat olleet MT-tutkimukseen määräämisen perusteena. On myös muistettava, että kaikki väkivallantekijät eivät päädy mielentilatutkimukseen, sillä esimerkiksi osa tekijöistä menehtyy itsemurhan seurauksena ja osa rikoksista jää piilorikollisuudeksi. MT-tutkimuksia tehdään myös hyvin vähän suhteessa vakavan rikollisuuden määrään.

Tutkimuksen validiteetin kannalta ongelmallista on se, että MT-lausuntoja ei ole laadittu tieteellisen tutkimusaineiston keräämistarkoituksessa. MT-tutkimukset on suoritettu eri aikoina, eri henkilöiden toimesta eri puolilla Suomea, eikä samoja asioita ole käyty läpi jokaisen MT-tutkimuksen kohdalla. Mielentilatutkimuslausunnot eroavat siis toisistaan. Koska kyse on asiantuntijalausunnosta, lausunnon kirjoittaja merkitsee lausuntoon ne asiat, joita hän pitää olennaisina syyntalutuksen kannalta. Useiden tietojen lähteenä käytetään tekijän itsensä antamia kertomuksia sekä usein myös omaisten ja muiden tuttavien antamia tietoja. Vaikka suomalainen mielentilalausunto on itsessään erittäin laadukas, em. tietojen ja kertomusten todenperäisyyttä on syytä arvioida kriittisesti. MT-tutkimukseen kuitenkin usein kuuluu esimerkiksi esitutkintaan ja terveydenhuoltoon liittyvien asiakirjatietojen käyttäminen johtopäätösten teossa. Joskus, jos tutkittavalla on taipumusta valehteluun, johtopäätökset voivat nojautua pelkästään asiakirjoihin.

Mielentilatutkimusten lukeminen ja niiden analyysi on aina tulkintaa, johon vaikuttaa sekä asiaan perehtyneisyys, mutta myös lukijan omat ajatukset, mieltymykset sekä ennakkokäsitykset. MT-lausuntoja on aineiston keräämisvaiheessa analysoinut useat ihmiset, joista itseäni lukuun ottamatta kaikki ovat lähinnä lääketieteen opiskelijoita. Aineiston keräämisessä on kuitenkin tarkistettu arvioitsijareliabiliteetti, eikä ongelmia ilmennyt. Kaikki analysoijat perehdytettiin lausuntojen lukemiseen ja tulkintaan. Myös opastusta annettiin aina

mahdollisten ongelmatilanteiden ilmaannuttua. Lopullisen päätöksen ongelmallisesta tulkinnasta teki tarvittaessa LT Hannu Säävälä.

Ongelmana on myös se, että alkuperäisen tutkimusprojektin pääasiallisena tutkimuskohteena ovat olleet yleisesti kaikki parisuhdeväkivallantekijät, eikä tämän tutkimuksen tutkimusongelmien tutkimuskohteena olevat parisuhdevainoajat. Tässä tutkimuksessa otos ei siis ole koko vainoajapopulaatiosta, vaan vakavaan väkivaltaan syyllystyneistä mielentilatutkimukseen määrätystä vainoajista vuosilta 1991–2007. Otoksen tulisi kuitenkin antaa mahdollisimman kattava ja totuudenmukainen kuva koko populaatiosta, johon tutkimustuloksia suhteutetaan. Tämän tutkimuksen tuloksia parisuhdevainoajista ei suhteutettu kaikkiin vainoajiin, vaan perustellusti parisuhdeväkivallantekijöihin. Tutkimuksessa tarkasteltiin väkivaltaista parisuhdevainoamista, eli tässä tapauksessa otos antoi kattavan kuvan kyseistä ilmiöstä. Tutkimustulosten yleistettävyyttä heikentää kuitenkin se, että mielentilatutkimuksiin todennäköisesti valikoituu sellaisia henkilöitä, joilla on ollut oikeusprosessin aikana nähtävissä mielenterveyteen tai persoonallisuuteen liittyviä ongelmia. Siksi tutkimustuloksia tulkittaessa on tärkeä ottaa huomioon aineiston erityispiirteet, jotka saattavat vaikuttaa tuloksiin. Usein ratkaisevaa on kuitenkin se, miltä teko näyttää, sillä MT-tutkimukseen osoitetaan monesti ne tapaukset, joissa teko näyttää oudolta.

Tutkimuksen kulku ei säästy myöskään kritiikiltä. Jälkikäteen arvioituna tutkimusasetelmana olisi pitänyt olla *eronneiden* parisuhdevainoajien suhteuttaminen *eronneisiin* ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin. Tämä käytetty asetelma toisaalta tuotti arvokasta tietoa väkivaltaisesta parisuhdevainoamista *kokonaisuutena*. Myöhemmissä tutkimuksissa asetelmaa voisi olla perusteltua muuttaa. Tulosten esittäminen ja tulkinta vaikeutui ei-vainoajien ja vainoajien ryhmissä olevien naisten epäsuhtaisen lukumäärän vuoksi. Koska vainoajien ryhmässä ei ollut kuin kaksi naista, olisi jälkikäteen ajateltuna naiset voitu jättää aineistosta kokonaan pois tutkimuksen selkiyttämiseksi. Näin vaikkakin sukupuoli ei juuri muuttanut merkitsevyysanalyysin tuloksia. Tutkimuksen persoonallisuuspiirteitä ja -häiriöitä tarkastaessa olisi pitänyt erottaa diagnosoidut häiriöt ja voimakkaasti esiin tulleet piirteet toisistaan. Edellä mainituista rajoituksista huolimatta uskon, että laaja aineisto ja valittu tutkimusasetelma ovat onnistuneet tavoittamaan olennaisen siitä väkivallasta, jota parisuhdevainoajat olivat pahimmissa tapauksissa käyttäneet.

Tutkimuksessa on otettava eettisenä pohdintana huomioon se, että tiedot mielentilatutkituista henkilöistä on kerätty tilanteessa, johon he ovat voineet vaikuttaa itse vain vähän. He ovat olleet sellaisessa asemassa, jossa valta on ollut miltei kokonaan viranomaisella, eivätkä he ole itse voineet käyttää valtaa juurikaan. He eivät ole välttämättä olleet mielellään yhteistyössä tai ovat voineet esimerkiksi vastustaa MT-tutkimuksen tekoa. Tutkituilla ei ole ollut myöskään mahdollisuutta vaikuttaa lausunnon sisältöön. Tutkitut ovat lisäksi eläneet MT-tutkimuksen ajan laitosympäristössä. Ympäristöllä voi olla vaikutuksensa esimerkiksi psykologisten testien tuloksiin sekä haastatteluvastauksiin. Tutkitun käyttäytymistä myös tarkkaillaan tutkimuksen ajan, joten on pohdittava, kuinka paljon laitosympäristö ja jatkuva tarkkaileminen vaikuttavat käyttäytymiseen. Henkilöillä ei myöskään ole ollut MT-tutkimuksen tekohetkellä tietoa siitä, että tutkimuksesta laadittua lausuntoa tullaan käyttämään myöhemmin aineistona tieteellisessä tutkimuksessa. Henkilöt eivät ole voineet päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen vai eivät.

Eettisesti tulee pohtia myös tutkimuksessa ilmenneitä kansalaisuuteen liittyviä tuloksia, sillä maahanmuuttajakeskustelu on tällä hetkellä julkisuudessa hyvin arka aihe, jossa tartutaan erittäin helposti maahanmuuttajia vastaan. Tuloksia ei pidä kuitenkaan jättää raportista pois, vaan ne tulee raportoida osapuolia kunnioittaen. Tutkimuksessa tuli viitteitä siitä, että kansalaisuus tai maahanmuuttajataustaisuus on saattanut vaikuttaa joistakin muuttujista tehtyjen analyysien tuloksiin. Koska tutkimusongelmana oli väkivaltaan liittyvien seikkojen selvittäminen, olisi ollut epäeettistä lähteä tässä tutkimuksessa vertaamaan maahanmuuttajien ja kantasuomalaisten väkivallankäyttöä.

5.4 Yhteenveto

Tutkimuksen tarkoitus oli lisätä tietoisuutta suomalaisesta parisuhdevainoamisesta ja tavoite oli auttaa tunnistamaan väkivaltaista parisuhdevainoamista. Tulokset ovat antaneet paljon tietoa parisuhdevainoamisesta. Tutkimustulokset soveltuvatkin hyvin esimerkiksi vainoamisen kriminalisoimisen arviointiin, sillä Suomessa ei ole juuri tutkimustietoa suomalaisista vainoajista. Tuloksia voidaan myös käyttää muun muassa parisuhdeväkivaltatyötä tekevien apuna esimerkiksi ensi- ja turvakodeilla heidän arvioidessaan vainoamiseen liittyviä riskejä asiakkaidensa hyvinvoinnin ja turvallisuuden kannalta. Tuloksista voi olla apua myös poliisin työssä varsinkin sen jälkeen, jos vainoaminen

saadaan kriminalisoitua. Myös syyttäjän ja oikeuslaitoksen työssä parisuhdevainoamisesta saaduista tuloksista voi olla hyötyä heidän arvioidessaan muun muassa lähestymiskieltojen myöntämistä. Tulokset ovat käyttökelpoisia myös parisuhdevainoamisen tunnistamisessa. Koska parisuhdevainoamisen tunnistaminen tapahtuu usein parisuhdeväkivaltakontekstissa, tässä tutkimuksessa tapahtunut parisuhdevainoajien ja ei-vainonneiden parisuhdeväkivallantekijöiden suhteuttaminen toisiinsa antaa täsmällistä tietoa tähän tunnistamistehtävään.

Mielenkiintoista olisi myöhemmin päästä tutkimaan vainoajia haastattelujen kautta ja keräämään heidän itsensä näkemyksiä tekojensa vaikuttimista. Useat motiivit korostuivat lausunnoissa ja näitä motiivikimppuja olisi syytä tutkia tarkemmin myös tästä aineistosta. Naisten määrä oli erittäin pieni, eikä valitettavasti soveltunut tilastollisten menetelmien käyttöön. Mielenkiintoista olisi silti tutkia suuremmalla aineistolla, eroavatko nais- ja miesvainoajat toisistaan. Aineistosta tulisi ehdottomasti tutkia tarkemmin myös esimerkiksi persoonallisuuteen liittyviä asioita. Tietyt asiat toistuivat parisuhdevainoajien lausunnoissa, joita tilastointilomakkeella ja tällä tutkimusmenetelmällä ei ollut mahdollista tavoittaa ja jotka eivät kuuluneet tämän tutkimuksen tutkimusongelmiin. Tällaisia olivat esimerkiksi toistuvat pakonomaiset ajatukset keskustelemisesta uhrin kanssa tai asioiden järjestelemisestä. Aineistoon tutustuessa heräsi useita ajatuksia ja jatkotutkimusten aiheita mieleen. Tällainen on esimerkiksi se, kasvaako väkivallan riski, jos entinen kumppani ei suostu vastaamaan vainoajan yhteydenottoihin. Pohdinnassa on myös se, kuinka nopeasti erosta syytteenalainen teko suoritettiin ja kuinka pitkään vainoamista tapahtui ennen tekoa? Aineisto ja siitä kummunneet huomiot sekä tulokset tarjoavat siis paljon uusia tutkimusaiheita. Myös tässä eri muuttujien yhteyksiä toisiinsa olisi syytä tarkastella tarkemmin, kuin mitä tässä tutkimuksessa oli mahdollista.

Tämän tutkimuksen perusteella ei voida sanoa, vaikuttaako jokin yksittäinen tekijä väkivaltaiseen parisuhdevainoamiskäyttäytymiseen. Aineistosta voidaan päätellä, että taustalla on useita tekijöitä, jotka yhdessä nostavat vainoamiseen liittyvää vakavan väkivaltaisuuden riskiä. Tällaisia tekijöitä voivat olla esimerkiksi vainoajan aikaisempi rikos- ja väkivaltahistoria, parisuhteen pituus, parisuhteessa käytetyn väkivallan määrä, laatu sekä sen eskaloituminen, ero tai erouhka parisuhteessa, maahanmuuttajataustaisuus sekä persoonallisuuspiirteistä varsinkin epävakaus, epäluuloisuus, riippuvaisuus sekä narsistisuus.

Parisuhdevainoajien parisuhde näyttäisi olleen väkivaltaisempi suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivallantekijöihin, mutta väkivallan käyttö ei näyttäisi välittyvän ulospäin rikosilmoituksina. Väkivalta on voinut olla joko pitempiaikaista, tai alkaa vasta eron aikoihin. Vakavaan väkivaltaan syyllistyneen vainoajan tekoa edeltää tämän tutkimuksen perusteella varsinkin alistava ja kontrolloiva henkinen väkivalta. Parisuhdevainoaminen kulkeekin käsi kädessä varsinkin runsaan eskaloituvan henkisen väkivallan ja lähisuhdeterrorin kanssa. Parisuhdevainoamisen taustalla on hyvin usein myös fyysistä väkivaltaa. Ennen vakavaa väkivallantekoa mukana kulkee jatkuva väkivallan uhka, ja väkivalta voi toteutuessaan olla hyvin vakavaa. Tämä tutkimus on antanut viitteitä siitä, että ainakin noin yksi nainen vuosittain joutuu Suomessa vainoajan surmaamaksi. Luku on todennäköisesti suurempi, sillä tekijä päätyy usein itsemurhaan, eivätkä kaikki tapaukset siten näy mielentilatutkimuksissa. Kun Suomessa pohditaan vainoamisen kriminalisoimista, tulisi ilmiö määritellä virallisen syytteen alaiseksi rikokseksi, sillä uhria voi olla uhkailtu ja hän saattaa pelätä jopa henkensä vuoksi. Uhri ei ole kykenevä pitämään omasta oikeusturvastaan huolta tällaisissa olosuhteissa.

Parisuhdevainoajien syytteenalaiset teot olivat lain määritelmien mukaisesti jossain määrin suunnitellumpia tai vähintäänkin raaempia ja törkeämpiä verrattuna perheväkivallantekijöihin, jotka eivät vainonneet. Tulosten perusteella voidaan varovaisesti arvioida, ettei vainoajien syytteenalaiseen tekoon johtanut tilanne yleensä synny yhtäkkisenä päätöksenä tai tilanteen sanelemana. Vakava väkivallanteko näyttäisi olevan tarkoitushakuista suhteessa ei-vainonneisiin parisuhdeväkivaltaa käyttäviin. Tätä tarkoitushakuisuutta puoltaa ensiksikin edellä mainittu tekomuoto. Toiseksi sitä puoltaa parisuhdevainoajien useammin valitsema tekoväline, eli ampuma-ase, jota harvoin käytetään pikaistuksissa. Kolmanneksi tarkoitushakuisuutta myös tukee se, että teko tehdään useammin selvin päin verrattuna ei-vainonneisiin. Neljänneksi suurin osa parisuhdevainoajista pitää uhria syyllisenä tekemäänsä vakavaan väkivaltaan, joka kertoo siitä, että parisuhdevainoajilla voi olla tekoa kohtaan tarkoituksellinen asenne myös teon jälkeen.

Vainoajien käyttämä väkivalta näyttäisi olevan vallankäyttöä. Tätä pohdintaa tukevat tutkimustulokset siitä, etteivät uhrit juuri ollenkaan käytä väkivaltaa tekijää kohtaan. Henkisen väkivallan ja parisuhdeterrorin yleisyys on myös hyvä osoitin siitä, että vainoajien päämääränä on pitää valta itsellään uhria alistamalla. Vallankäytön ajatusta puoltaa lisäksi se, että parisuhdevainoajien käyttämä väkivalta saattaa alkaa erosta tai lähestyvystä erosta. Tästä voidaan varovaisesti päätellä, että parisuhdevainoajat ovat ehkä kokeneet valtansa

murentuvan puolison saatua rohkeutta lähteä suhteesta pois. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että motiivit vaihtelevat. Aineistossa oli nähtävissä useita vakavan väkivallankäytön motiiveja, mutta tilastointilomakkeeseen ei voinut merkitä kuin yksi tärkeimmäksi arvioitu motiivi. Aineistoon perehtyminen osoitti, että vainoamiskäyttäytymiselle oli sen sijaan arvioitavissa useita motiiveja, mutta tämä käyttäytyminen ei ollut erikseen tutkimuksen kohteena. Seuraavaksi otan kuitenkin esille ”epävirallisia”, lausuntojen lukemiseen perustuvia ajatuksia vakavaan väkivallantekoon johtaneista motiiveista. Motiiveja olisi syytä tutkia aineistosta tarkemmin. Ajatukset syntyivät siitä, että tietyt asiat toistuivat vainoajien lausunnosta toiseen jokseenkin samanlaisina, mutta joita tilastointilomake ja tilastolliset menetelmät eivät kyenneet saavuttamaan.

Parisuhdevainoajan vainoamiskäyttäytyminen saattoi kulminoitua väkivaltaan usealla eri tavalla. Parisuhdevainoajan vakavan väkivallanteon taustalla näyttäytyi hyvin usein jokin tapahtuma, joka uhkasi vainoajan mielikuvissa suhteen jatkumista. Tämä uhka saattoi olla todellinen uhka, tai vailla todellisuuspohjaa oleva kuvitelma, jonka vuoksi tekijä koki uhkaa menettää kaiken. Tapahtuma saattoi olla esimerkiksi se, että entinen puoliso löysi uuden seurustelukumppanin, muutti pois yhteisestä kodista tai paikkakunnalta, haki lähestymiskieltoa, puolusti itseään tai vei lapset. Tämä tapahtuma saattoi katkaista eräällä tapaa entisen puolison ja vainoajan välisen siteen ja johtaa vakavaan väkivallantekoon. Tätä uhkaavaa tapahtumaa aikaisemmin tekijälle oli jollain tasolla riittänyt vainoamisteot; pyrkiminen vaikuttaa entisen kumppanin elämään ja hänen palaamiseensa takaisin suhteeseen. Uhkaavaan tapahtumaan saakka vainoaja oli saattanut ajatella mielessään, että yhteen palaaminen olisi voinut olla mahdollista.

Toisaalta parisuhdevainoaja saattoi päätyä vakavaan väkivaltaan etsiessään ”ulospääsytietä” hänen mielikuvissaan olevasta vaikeasta parisuhdesuhdetilanteesta. Parisuhde oli kuitenkin voinut katketa jo aiemmin. Entinen kumppani oli voinut muuttaa yhteisestä kodista pois vuosia sitten ja avioerokin oli voinut astua virallisesti voimaan. Silti vainoaja etsi parisuhteelle jonkinlaista hyvitystä tai päätepidettä, vaikka mitään erikoista, kuten raha- tai huoltajuuskiistoja, ei heidän välillään olisikaan ollut. Vainoaja katsoi olleensa jollakin tavalla umpikujassa, vaikka päällisin puolin tältä ei olisi näyttänytäkään. Joskus taustalla saattoi kuitenkin olla jokin konkreettinen asia, kuten omaisuuden ositus, jonka vuoksi vainoaja ei kyennyt päästämään irti ”ulospääsytien” etsimisestä.

Edellisissä kuvauksissa korostuvat tutkimuksessa esille tullut parisuhdevainoajille tyypillinen riippuvuusproblematiikka sekä narsistinen ja epävakaa persoonallisuuden rakenne. Hyvin usein ajatusten taustalla oli myös epäluuloisuutta, jolloin parisuhdevainoaja saattoi tulkita pienen pienistä, ehkä jopa asiaan liittymättömistä vihjeistä, erilaisia uhriin liittyviä tapahtumia. Nämä tapahtumakuvaukset saattoivat laajeta vainoajan mielessä suhteettoman suuriksi ja ajoivat hänet etsimään ratkaisua joko itsetuhon tai entisen kumppanin vahingoittamisen välillä. Kumppanin lähteminen tai se, ettei hän suostunut palaamaan takaisin, saattoi olla itsetuntoloukkaus; narsistinen loukkaus miehille itsetunnolle.

On hyvin mahdollista, että muun muassa viranomaiset saattavat vainoamista kohdatessaan luokitella entistä puolisoa kohtaan aikaisemminkin suhteessaan väkivaltaisesti käyttäytyneet ahdistelijat ja kyttääjät samaan ryhmään parisuhdeväkivallantekijöiden kanssa. Koska vainoamista ei ole vielä kriminalisoitu, ilmiön tunnistaminen on senkin vuoksi vaikeaa. On loogista ajatella, että parisuhdevainoamisessa olisi kyse väkivaltaiseen parisuhteeseen liittyvästä pitkittyneestä eroprosessista tai perheriidasta. Tästä parisuhdevainoamisesta on pitkälti kyse, mutta lähinnä vain vainoajan itsensä näkökulmasta. Parisuhteen pitäisi kuitenkin olla ohi silloin, kun toinen suhteen osapuoli lähtee suhteesta. Vaikka väkivallalla on usein oma historiansa entiseen parisuhteeseen kohdistuvassa vainoamisessa, parisuhdevainoamisessa ei ole silti kyse enää parisuhdeväkivallasta, vaan väkivallasta.

Vainoaminen näyttäisi tutkimuksen perusteella siis olevan joissain tapauksissa jatkoa fyysiselle parisuhdeväkivallalle, jota on tapahtunut parisuhteen aikana. Voidaan hyvin ajatella, että vainoaminen on yksi väkivallan muodoista, joka voi tulla esille varsinkin eron jälkeen, kun puoliso ei asu enää saman katon alla. Vainoaminen näyttäisi korvaavan parisuhdeväkivallan sellaisilla henkilöillä, lähinnä miehillä, joilla on taustallaan persoonallisuuteen liittyvää problematiikkaa sekä mielenterveyshäiriöitä. Vakavaan väkivaltaan syyllistyneet parisuhdevainoajat ja ei-vainonneet parisuhdeväkivallantekijät kuitenkin eroavat tämän tutkimuksen perusteella toisistaan lukuisilla tavoilla.

Tutkimustulosten perusteella on kohtuullista sanoa, että parisuhdevainoajien ja parisuhdeväkivallantekijöiden ryhmät olisi syytä erottaa toisistaan, sillä niiden ajattelemisen yhtenä ja samana ilmiönä voi valitettavasti antaa vaarallisella tavalla vääränlaisen kuvan parisuhdevainoamisen todellisuudesta. Jotta parisuhdevainoaminen osataan tunnistaa ja erottaa parisuhdeväkivallantekijöistä, ilmiöitä on tarkasteltava erillisinä ryhminään. Ilmiöiden

erottelemineen on perusteltua myös siksi, että parisuhdevainoamisen uhrin saivat täsmällistä ja oikeanlaista apua sekä parempaa oikeusturvaa.

Tutkimustuloksista voidaan päätellä, että parisuhdevainoajien väkivalta oli enimmäkseen tarkoitushakuista yksipuolista terrorisoimista, eikä se juuri koskaan liittynyt yksittäisissä ristiriitatilanteissa puhkeavaan aggressiivisuuteen. Seuraavat MT-lausunnoista poimitut lainaukset kertovat osuvasti, mistä parisuhdevainoamisessa on usein kyse - vallan käytöstä. Jos parisuhdevainoajan valta uhkaa murentua, eikä rikoslain puitteissa voida puuttua asiaan, uhri on vaarassa.

”Tutkittava oli sanonut, että kaikki vain pahenee, kun ei eletä hänen ehdoillaan.”

”Tutkittava uskoi, että käyttämällä ja estämällä uhria tapaamasta uutta parisuhdekumppania, hän voisi pitää tämän itsellään.”

”Tutkittava koki olleensa helpottunut ampumisen jälkeen, kun toista vuotta kestänyt piina oli ohi, eikä puoliso voinut enää kiusata häntä. Hän oli sitä mieltä, että puoliso ansaitsi tämän.”

Kiitokset

Suuret kiitokset osallistumisesta tämän oikeuspsykologisen tutkimuksen teossa ja avustamisesta unelmani toteutumisessa:

Oulussa LT Hannu Säävälä ja tilastotieteilijä FM Helinä Hakko.

Kuopiossa PsT Kati Aho-Mustonen ja Joensuussa OTT Matti Tolvanen.

Kiitos tytöt kun jaksoitte.

LÄHTEET

- Björklund, K., Häkkanen-Nyholm, H., Sheridan, L., & Roberts, K.** (2010). The prevalence of stalking among Finnish university students. *Journal of interpersonal violence*, 25(4), 684–698.
- Burgess, A., Baker, T., Greening, D., Hartman, C., Burgess, A., Douglas, J., ym.** (1997). Stalking behaviors within domestic violence. *Journal of Family Violence*, 12(4), 389–403.
- Cupach, W., & Spitzberg, B.** (2004). *The dark side of relationship pursuit. From attraction to obsession and stalking.* Mahwah, USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Davies, K., Swan, S., & Gambone, L.** (2012). Why doesn't he just leave me alone? Persistent pursuit: A critical review of theories and evidence. *Sex Roles*, 66, 328–339.
- De Fazio, L.** (2009). The legal situation on stalking among the European member states. *European Journal of Criminal Policy & Research*, 15, 229–242.
- Douglas, K., & Dutton, D.** (2001). Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 519–546.
- Finlex.** (2012). Ajantasainen lainsäädäntö. Rikoslaki. Noudettu 1.8.2012 osoitteesta <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=rikoslaki>
- Haatanen, K. (haastattelija) & Häkkanen-Nyholm, H. (haastateltava).** (14.6.2012). Vainoaminen pakkomielleenä [YLE radio 1]. Noudettu 25.8.2012 osoitteesta http://yle.fi/radio1/kulttuuri/kalle_haatanen/vainoaminen_pakkomielleena_34613.html
- HE 78/2010 vp.** Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikoslain 21 luvun 16 §:n muuttamisesta. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta [http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?\\${APPL}=akirjat&\\${BASE}=akirjat&\\${THWIDS}=0.51/1352661051_409525&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw/?${APPL}=akirjat&${BASE}=akirjat&${THWIDS}=0.51/1352661051_409525&${TRIPPIFE}=PDF.pdf)
- Heiskanen, M.** (2006a). Katsaus muihin lähteisiin. Teoksessa Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., & Sirén, R. (toim.). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* (s. 11–17). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 225.
- Heiskanen, M.** (2006b). Miesten naisille tekemän väkivallan kehitys ja kokonaiskuva. Teoksessa Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., & Sirén, R. (toim.). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* (s. 19–40). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 225.

- Heiskanen, M., & Piispa, M.** (2006). Tulosten pohdintaa. Teoksessa Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., & Sirén, R. (toim.). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* (s. 136–147). Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 225.
- Helsingin Sanomat.** (2012). Vainoamisesta saattaakin tulla virallisen syytteen alainen rikos. Noudettu 22.9.2012 osoitteesta <http://www.hs.fi/kotimaa/Vainoamisesta+saattaakin+tulla+virallisen+syytteen+lainen+rikos/a1305597746571>
- Honkatukia, P.** (2011). Naiset rikosten tekijöinä ja uhreina. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2010. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa* (s. 239–256). Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 258.
- Häkkänen, H.** (2008). Vainoaminen. *Duodecim*, 124, 751–756.
- Iltalehti.** (2.11.2010). Sinnikäs ex-miesystävä soitti naiselle 300 kertaa kahden päivän aikana. Noudettu 7.11.2012 osoitteesta www.iltalehti.fi/uutiset/2010110212624977_uu.shtml
- Iltalehti.** (15.1.2011). Mies poltti ex-vaimonsa talon. Noudettu 7.11.2012 osoitteesta http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011011513006929_uu.shtml
- Iltalehti.** (29.1.2011). Ikaalisten teinisurma: Ystävät yrittivät varoittaa. Noudettu 7.11.2012 osoitteesta http://www.iltalehti.fi/uutiset/2011012913094007_uu.shtml
- James, D., & Farnham, F.** (2003). Stalking and serious violence. *The journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 31, 432–439.
- Jokela, A.** (2008). Rikosprosessi. Helsinki: Talentum.
- Karinsalo, R.** (2012). Lausunto koskien sananvapausrikoksia ja vainoamista koskevaa mietintöä. Ensi- ja turvakotien liitto. Noudettu 22.9.2012 osoitteesta <http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/@Bin/3663556/Sananvapausrikokset+vainoaminen+ja+viestint%C3%A4rauhan+rikkominen+6+2012.pdf>
- Keränen, M.** (2009). Vakavan parisuhdeväkivallan taustatekijät – Tutkimuslomakkeen pilotointi ja reliabiliteetin testaus. Syventävät opinnot. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kivivuori, J.** (1999). Suomalainen henkirikos: Teon piirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 159.
- Klein, A., Salomon, A., Huntington, N., Dubois, J., & Lang, D.** (2009). A statewide study of stalking and its criminal justice response. (NCJ julkaisu # 228354). Washington D.C.: National Institute of Justice, U.S. Department of Justice.
- Kumpuniemi, M.** (2011). Vainoamiseen soveltuvan nykylainsäädännön tarkoituksenmukaisuus. Kandidaatin tutkielma. Kauppa- ja oikeustieteiden tiedekunta, oikeustieteiden laitos. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Kynkäänniemi, M.** (29.1.2012). Vainottujen tueksi aina samat ihmiset [kommentti]. Kaleva s. 15.

- LA 11/2010 vp.** Lakialoite rikoslain 24 luvun muuttamiseksi. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/la_11_2010_p.shtml
- LA 44/2011 vp.** Lakialoite rikoslain 24 luvun muuttamisesta. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta http://www.eduskunta.fi/faktatmp/utatmp/akxtmp/la_44_2011_p.shtml
- Laitinen, M., & Nikupeteri, A.** (29.1.2012). Kuka ottaa vastuun? [puheenvuoro]. Kalevan sunnuntailiite, s. 14–15.
- Lappi-Seppälä, T., & Niemi, H.** (2011). Rikollisuuskontrolli. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2010. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa* (s. 285–370). Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 258.
- Lappi-Seppälä, T., & Ojala, T.** (2009). RL 21: Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., ym. (toim.). *Rikosoikeus*. Helsinki: WSOYpro.
- Lehti, M.** (2009). Naiset henkirikosten uhreina 2002–2007. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsaus 11/2009. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta www.optula.om.fi/1247667027206
- Lehti, M.** (2012). Henkirikoscatsaus 2011. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsaus 23/2012. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta <http://www.optula.om.fi/Etusivu/Julkaisut/1324022193730>
- Lehti, M., & Kivivuori J.** (2011). Henkirikokset. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2010. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa* (s. 15–52). Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia, 258.
- Logan, TK.** (2006). Partner stalking: How women respond, cope, and survive. New York, USA: Springer Publishing Company.
- Logan, TK.** (2010). Research on partner stalking: Putting the pieces together. Lexington, KY: University of Kentucky, Department of Behavioral Science & Center on Drug and Alcohol Research.
- Logan, TK., Shannon, L., & Cole, J.** (2007). Stalking victimization in the context of intimate partner violence. *Violence and victims*, 22(6), 669–683.
- Logan, TK., & Walker, R.** (2010). Toward a deeper understanding of the harms caused by partner stalking. *Violence and victims*, 25(4), 440–455.
- Marttala, P.** (2011). Parisuhdeväkivallan monet muodot. Teoksessa Hannus, R., Mehtola, S., Natunen, L., & Ojuri, A. (toim.). *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta* (s. 37–50). Ensi- ja turvakotien liitto.
- Marttunen, M., & Matikkala, J.** (2012). Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 24/2012. Helsinki: Oikeusministeriö.

- McFarlane, J., Campbell, J., & Watson, K.** (2002). Intimate partner stalking and femicide: Urgent implications for women's safety. *Behavioral Sciences and the Law* 20, 51–68.
- McFarlane, J., Campbell, J., Wilt, S., Sachs, C., Ulrich, Y., & Xu, X.** (1999). Stalking and intimate partner femicide. *Homicide Studies*, 3(4), 300–316.
- Meloy, J. R.** (1996). Stalking (obsessional following): A review of some preliminary studies. *Aggression and Violent Behaviour*, 1, 147–162.
- Meloy, J. R., & Gothard, S.** (1995). A demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *American journal of psychiatry*, 152, 258–263.
- Mullen, P. E., Pathé, M., Purcell, R., & Stuart, G. W.** (1999). Study of stalkers. *American Journal of Psychiatry*, 156, 1244–1249.
- Nuutila, A-P., & Majanen, M.** (2009). RL 24: Yksityisyyden, rauhan ja kunnian loukkaamisrikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, T., Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, S., Nuotio, K., ym. *Rikosoikeus*. Helsinki: WSOYpro.
- Norris, S., Huss, M., & Palarea, R.** (2011). A pattern of violence: Analyzing the relationship between intimate partner violence and stalking. *Violence and the victims*, 26(1), 103–115.
- Oksanen, P.** (2012). Amnestyn lausunto oikeusministeriön työryhmän mietinnöstä ”Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen” (Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja, 24/2012). Amnesty International, Suomen osasto. Noudettu 22.9.2012 osoitteesta www.amnesty.fi/...lausunto...koskien/files/...lausunto.../attachedFile
- Palarea, R.** (2005). An empirical analysis of stalking as a risk factor in domestic violence. *Dissertation Abstracts International, Section B: The Sciences and Engineering*, 65(9-B), 4844.
- Peiponen, J.** (2010). Varjo kadulla – Rikosoikeuspsykologinen tutkimus vainoamisen kriminalisoimisesta Suomessa. Pro gradu –tutkielma. Oikeustieteellinen tiedekunta, rikos- ja prosessioikeuden sekä oikeuden yleistieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Piispa, M.** (2006). Parisuhdeväkivalta. Teoksessa Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., & Sirén, R. (toim.). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* (s. 41–82). Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 225.
- Piispa, M.** (2011). Parisuhdeväkivallan todellisuus. Teoksessa Hannus, R., Mehtola, S., Natunen, L., & Ojuri, A. (toim.). *Veitsen terällä. Naiseus ja parisuhdeväkivalta* (s. 15–36). Oulu: Ensi- ja turvakotien liitto.

- Piispa, M., & Heiskanen, M.** (2006). Johdanto. Teoksessa Piispa, M., Heiskanen, M., Kääriäinen, J., & Sirén, R. (toim.). *Naisiin kohdistunut väkivalta 2005* (s. 1–10). Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, 225.
- Piispa, M., Tuominen, M., & Ewalds, H.** (2012). MARAK-kokemuksia parisuhdeväkivallan riskienarvioinnin menetelmän kokeilusta Suomessa. Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen raportteja 10/2012.
- Regeringens proposition 2010/11:45.** Förbättrat skydd mot stalkning.
- Salmi, V., Lehti, M., Sirén, R., Kivivuori, J., & Aaltonen, M.** (2009). Perheväkivalta Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkokatsaus 12/2009. Noudettu 1.11.2012 osoitteesta <http://www.optula.om.fi/1247667026356>
- Santtila, P., & Weizmann-Henelius, G.** (2008). Esipuhe. Teoksessa Santtila, P., & Weizmann-Henelius, G. (toim.). *Oikeuspsykologia* (s. 9–13). Helsinki: Edita.
- Sheridan, L., & Davies, G.** (2001). Violence and the prior victim-stalker relationship. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 11, 102–116.
- Spitzberg, B., & Cupach, W.** (2003). What mad pursuit? Obsessive relational intrusion and stalking related phenomena. *Aggression and violent behavior*, 8, 345–375.
- Spitzberg, B., & Cupach, W.** (2007). The state of the art of stalking: Taking stock of the emerging literature. *Aggression and Violent Behavior*, 12, 64–86.
- Stoat, T., Laajasalo, T., & Häkkänen, H.** (2005). Tuhopolttajien, raiskaajien ja lähestymiskieltoon määrättyjen henkilöiden uusintarikollisuus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2005.
- Svensson, E-B.** (2011). Mietintö naisiin kohdistuvan väkivallan torjumista koskevan EU:n politiikan painopistealueista ja yleispiirteistä. Euroopan Parlamentti, A7-0065/2011.
- Säävälä, H.** (2001). Isänsä surmannut poika. Väitöskirja. Oulu: Oulun yliopisto.
- Säävälä, H., Nyqvist, L. & Salonen, S.** (2006a). Väkivallan olemus. Teoksessa Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Keinänen, E., & Salonen, S. (toim.). *Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan* (s. 17–30). Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.
- Säävälä, H., Nyqvist, L. & Salonen, S.** (2006b). Väkivallan tekijän taustaa. Teoksessa Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Keinänen, E., & Salonen, S. (toim.). *Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan* (s. 31–56). Oulu: Oulun ensi- ja turvakoti ry.
- Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Hannus, R., Korhonen, T. & Karvonen, K.** (2011). Terrori ja tilanneväkivalta parisuhteessa – Oulun ensi- ja turvakodin asiakkaat vuosina 2003–2005. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 48(4), 249–306.

- Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Keinänen, E. & Salonen, S.** (2006c). Johdanto. Teoksessa Säävälä, H., Pohjoisvirta, R., Keinänen, E., & Salonen, S. (toim.). *Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan* (s. 13–16). Oulu: Oulun ensi- ja turvakotiry.
- Tapani, J. & Tolvanen, M.** (2008). Rikosoikeuden yleinen osa: vastuuooppi. Helsinki: Talentum.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.** (2012). MARAK - moniammatillinen riskinarviointi. Noudettu 28.8.2012 osoitteesta http://www.thl.fi/fi_FI/web/kasvunkumppanit-fi/tyon/menetelmat/marak
- Thomas, S., Purcell, R., Pathé, M., & Mullen, P.** (2008). Harm associated with stalking victimization. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 42, 800–806.
- Tjaden, P., & Thoennes, N.** (1991). Stalking: its role in serious domestic violence cases. Colorado: Department of Justice, National Institute of Justice.
- Tjaden, P., & Thoennes, N.** (1998). Stalking in America: Findings from the national violence against women survey. Washington, DC: Department of Justice, National Institute of Justice.
- Weizmann-Henelius, G.** (2008). Mielentilatutkimusprosessi ja oikeuspsykologinen kliininen tutkimus. Teoksessa Santtila, P., & Weizmann-Henelius, G. *Oikeuspsykologia* (s. 321–351). Helsinki: Edita.
- White, J., Kowalski, R., Lyndon, A., & Valentine, S.** (2001). An integrative contextual developmental model of male stalking. *Violence and Victims*, 15, 373–388.
- Whyte, S., Petch, E., Penny, C., & Reiss, D.** (2008). Who stalks? A description of patients at a high security hospital with a history of stalking behavior. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 18, 27–38.

LIITTEET

LIITE 1. Muuttujat ja tulokset.

	PARISUHDE- VAINOAJAT		EI-VAINONNEET		p
	f	%	f	%	
TAUSTAMUUTTUJAT					
Sukupuoli					
– Mies	46	95,8	256	82,1	
– Nainen	2	4,2	56	17,9	
Ikä	(ka) 38,5		(ka) 39,8		
Kansalaisuus - suomalainen	40	83,3	300	96,2	0,002*
Koulutus					
– Alle peruskoulun	19	39,6	83	26,6	
– Peruskoulu	21	43,8	181	58	
– Ylioppilas	7	14,6	25	8	
– Ammattikoulutus	29	61,7	229	73,4	
PARISUHDETAUSTA					
Suhde tekohetkellä					
– Ex-kumppani	33	70,2	42	13,6	0,000
– Avioliitto mutta asumusero	4	8,5	14	4,5	
– Avioliitto	4	8,5	82	26,5	
– Avoliitto	1	2,1	105	34,0	
– Seurustelukumppani	5	10,6	66	21,4	
Parisuhteen kesto					
– Alle 1 vuotta	6	12,8	61	20,3	0,114
– 1-5 vuotta	17	36,2	132	44,0	
– 6-10 vuotta tai yli 10 vuotta	24	51,1	107	35,7	
PARISUHDEVÄKIVALTATAUSTA					
Henkistä väkivaltaa **	44	100	162	69,2	0,000
Fyysistä väkivaltaa **	36	83,7	161	67,6	0,045
Seksuaalinen väkivalta **	6	20,0	18	11,0	0,222
Väkivallan luonne					
– Lähisuhdeterrori	25	54,3	94	31,6	0,000
– Tilanneväkivalta	14	30,4	116	39,1	
– Ei väkivaltaa	4	8,7	84	28,3	
Väkivalta alkamisvaihe					
– Parisuhteen alkuvaiheessa	6	15,0	113	38,6	0,000
– Parisuhteen 1-5 vuoden aikana	11	27,5	95	32,4	
– Myöhemmin	7	17,5	48	16,4	
– Erovaiheessa tai sen jälkeen	14,0	35,0	25	8,5	
Väkivallan eskaloituminen**	17	42,5	42	17,8	0,001
Väkivallan kesto **					
– Alle yksi vuosi	14	34,1	52	23,1	0,149
– 1-3 vuotta	9	22,0	51	22,7	
– 4-10 vuotta	9	22,0	31	13,8	
– Yli 10 vuotta	2	4,9	12	5,3	
Perhe eristäytynyt**	6	13,0	4	1,6	0,001*
Poliisi puuttunut aiempaan väkivaltaan	11	26,8	57	19,3	0,299
Terveystuho puuttunut	3	7,0	48	15,9	0,167
Lähestymiskielto	5	10,6	10	3,2	0,035*
Uhrin käyttämä väkivalta **	3	7,3	59	25,7	0,008
SYYTEENALAINEN TEKO					
Teon tyyppi					
– Murha tai sen yritys	20	41,7	60	19,2	0,000

– Tappo, sen yritys / törkeä pahpit	9	18,8	214	68,6	
– Muu teko	19	39,6	38	12,2	
Tekoväline					0,000*
– Ei välinettä	14	29,2	64	20,6	
– Teräase	13	27,1	166	53,5	
– Ampuma-ase	14	29,2	25	8,1	
– Tylppä esine	1	2,1	28	9,0	
– Kuristamisen apuväline	0	0	9	2,9	
– Muu	6	12,5	18	5,8	
Humalassa rikosta tehdessä **	20	48,8	186	74,7	0,001
Motiivi					0,000
– Erouhka	17	37,0	31	10,5	
– Mustasukkaisuus	15	32,6	60	20,3	
– Loukkaus	9	19,6	83	28,0	
– Muu	4	8,7	82	27,7	
– Uskottomuus	1	2,2	15	5,1	
– Itsepuolustus	0	0	25	8,4	
Vastuun ottaminen					0,000
– Ottaa vastuun	7	14,6	68	21,8	
– Selittelee tekoaan	8	16,7	111	35,6	
– Syyllistää uhrin	22	45,8	45	14,4	
– Kieltää tekonsa	11	22,9	88	28,2	
MUUT VÄKIVALTAAN VAIKUTTAVAT TEKIJÄT					
Yleinen väkivallan käyttö					
Vankilakertaisuus					
Mikä tahansa aikaisempi rikos **	26	56,5	175	68,4	0,128
Aikaisempi väkivaltarikos **	13	28,3	116	45,3	0,036
Psykiatrisessa hoidossa	22	45,8	107	34,4	0,146
Diagnoosit MT-lausunnossa					
– Persoonallisuushäiriö	36	75,0	222	71,2	0,731
– Päihdehäiriö	26	54,2	240	76,9	0,001
– Mielialahäiriö	17	35,4	85	27,2	0,301
– Psykoosi	9	18,8	42	13,5	0,372
– Ahdistuneisuushäiriö	4	8,3	27	8,7	1,000
– Dissosiaatiohäiriö	1	2,1	1	0,3	0,249
Syyntakeisuusarvio lausunnonantaja					0,001
– Täydessä ymmärryksessä	16	33,3	194	62,4	
– Täyttä ymmärrystä vailla	23	47,9	79	25,4	
– Ymmärrystä vailla	9	18,8	38	12,2	
Syyntakeisuusarvio TEO					0,000
– Täydessä ymmärryksessä	18	37,5	209	67,2	
– Täyttä ymmärrystä vailla	21	43,8	65	20,9	
– Ymmärrystä vailla	9	18,8	37	11,9	
Persoonallisuus**					
– Epävakaa/tunnelabiili	29	63,0	135	52,9	0,260
– Epäluuloinen	23	62,2	36	27,7	0,000
– Riippuvainen	27	58,7	66	25,8	0,000
– Narsistinen/dominoiva	26	56,5	145	56,7	-
– Mustasukkainen	20	44,4	58	22,7	0,005
– Itsetunto-ongelmia	15	32,6	61	23,8	0,203
– Vaativia piirteitä	13	28,3	28	10,9	0,004
– Aleksityyminen	6	13,0	11	4,3	0,030*
– Dissosiativisia oireita	3	6,5	6	2,3	0,143
– Estyneitä piirteitä	3	6,5	28	10,9	-

*= Tilastollisesti merkitsevissä tuloksissa yli 20 % soluista oli odotusarvoltaan pienempiä kuin viisi

**= Luvut vain miehistä

LIITE 2. Alkuperäiset muuttajat.

1. Tutkittavan nimi/tutkimusnumero
2. Tutkittavan sukupuoli
3. Syntymäaika
4. Tutkittavan siviilisäätö
 - a. Naimaton
 - b. Naimisissa
 - c. Avoliitto, ei aiempaa avioliittoa
 - d. Avoliitto, aiemmin avioliitossa
 - e. Leski, ei asu uudessa liitossa
 - f. Eronnut, ei asu uudessa liitossa
 - g. Ei tietoa
5. Tutkittavan peruskoulutus
 - a. Alle peruskoulun/kansakoulu
 - b. Peruskoulu
 - c. Osa lukiota
 - d. Ylioppilas
 - e. Ei tietoa
6. Aikaisempi rikostyyppi
 - a. Ei
 - b. Henkirikos
 - c. Muu väkivaltarikos
 - d. Seksuaalirikos
 - e. Murhapoltto
 - f. Varkausrikos
 - g. Petosrikos
 - h. Muu rikos, mikä?
 - i. Ei tietoa
7. Aikaisempi vankilakertaisuus
 - a. Ei vankilassa oloja
 - b. Yksi vankilassa olo
 - c. Kaksi tai useampia vankilassa oloja
 - d. Ei tietoa
8. Tekijän aikaisempi väkivalta (Ei; Oli; Ei tietoa)
 - a. Lapsena
 - b. Nuoruusikäisenä
 - c. Aikuisena kodin ulkopuolella
 - d. Aiemmassa liitossa kumppania kohtaan
 - e. Aiemmassa liitossa muita perheenjäseniä kohtaan, ketä?
9. Aiempi parisuhdeväkivaltaan puuttuminen (Ei; Kyllä; Ei tietoa)
 - a. Poliisi tullut paikalle
 - b. Lähestymiskielto, kenelle?
 - c. Terveystuho, kumpi ja miksi?
 - d. Turvakoti, kumpi meni?
 - e. Lastensuojelu
 - f. Muu puuttuminen, mikä?
10. Uhrin suhde tekijään
 - a. Seurustelukumppani
 - b. Avoliitossa tekijän kanssa
 - c. Avioliitossa tekijän kanssa
 - d. Avioliitossa, mutta asumuserossa tekijän kanssa
 - e. Ex-kumppani
 - f. Muu mikä?

11. Uhrin ja tekijän
 - a. Heterosuhde
 - b. Homosuhde
12. Parisuhteen kesto
 - a. Alle 1 vuotta
 - b. 1-3 vuotta
 - c. 4-5 vuotta
 - d. 6-10 vuotta
 - e. Yli 10 vuotta
 - f. Ei tietoa
13. Nykyväkivallan muut uhrit (Ei väkivaltaa; Väkivaltaa; Ei tietoa)
 - a. Perheen lapsi/lapset uhreina
 - b. Perheen lapsi/lapset altistuneina
 - c. Muut lähisuhteissa oleva, ketkä?
 - d. Katuväkivalta
14. Syytteenalaisen teon tyyppi
 - a. Kumppanin murha
 - b. Kumppanin murhan yritys
 - c. Kumppanin tappo
 - d. Kumppanin tapon yritys
 - e. Kumppanin törkeä pahoinpitely
 - f. Muu teko, mikä?
15. Syytteenalaisen teon motiivi
 - a. Mustasukkaisuus
 - b. Uskottomuus
 - c. Loukkaus
 - d. Erouhka
 - e. Itsepuolustus
 - f. Muu, mikä?
 - g. Ei tietoa
16. Vastuun välttely omasta väkivallasta
 - a. Ei tietoa
 - b. Ottaa vastuun teoistaan
 - c. Ottaa regressiivisesti vastuun teoistaan
 - d. Selittelee tekojaan
 - e. Syyllistää uhrin teoistaan
 - f. Kieltää tekonsa
17. Nykyiseen uhriin kohdistuneen väkivallan muodot (Mitään väkivallan muotoa ei ole esiintynyt; Jotain väkivallan muotoa on esiintynyt useammin kuin kerran; Ei tietoa)
 - a. Henkinen väkivalta. (Nolaaminen, loukkaaminen, vähättely, nimittely. Kontrollointi. Taloudellinen alistaminen. Lasten käyttö alistamisen välineenä. Uhan ilmapiiri. Aseen esille ottaminen. Itsemurhalla, väkivallalla tai tappamisella uhkaaminen. Esineiden tai huonekalujen särkeminen. Kotieläimen vahingoittaminen.)
 - b. Fyysinen väkivalta. (Estäminen, töniminen, pakottaminen, repiminen. Lyöminen nyrkeillä tai kämmenellä, potkiminen, pureminen, kuristaminen. Esineellä heittäminen tai lyöminen. Aseen käyttäminen.)
 - c. Seksuaalinen väkivalta. (Painostaminen seksiin tai vastenmieliseen seksuaaliseen tekoon. Raiskaaminen.)
18. Kuinka kauan väkivaltaa uhria kohtaan on kestänyt
 - a. Ei aiempaa väkivaltaa
 - b. Alle yhden vuoden
 - c. 1-3 vuotta
 - d. 4-10 vuotta
 - e. Yli 10 vuotta
 - f. Ei tietoa

19. Missä parisuhteen vaiheessa väkivalta uhria kohtaan alkoi
 - a. Seurustelun aikana
 - b. Yhteen muutettua
 - c. Parisuhteen 1-5. vuosi
 - d. Myöhemmin
 - e. Raskausaikana/vauva-aikana
 - f. Erovaiheessa
 - g. Eron jälkeen
 - h. Muu mikä?
 - i. Ei tietoa
20. Onko väkivalta kiihtynyt/eskaloitunut (Ei ole; On; Ei tietoa)
21. Syytteenalaista tekoa edeltäneen väkivallan luonne
 - a. Ei väkivaltaa
 - b. Tekijän lähisuhdeterrori
 - c. Uhrin lähisuhdeterrori
 - d. Molemminpuolinen väkivaltainen kontrollointi
 - e. Tekijän tilanneväkivalta
 - f. Uhrin tilanneväkivalta
 - g. Molemminpuolinen tilanneväkivalta
 - h. Muu mikä?
 - i. Ei tietoa
22. Uhrin väkivalta
 - a. Ei
 - b. Kyllä vastasi rikoksen tekijän väkivaltaan
 - c. Kyllä aloitti ainakin joissain tilanteissa väkivallan
 - d. Uhri henkisesti dominoiva
 - e. Ei tietoa
23. Tekoväline
 - a. Ei välinettä
 - b. Teräase
 - c. Ampuma-ase
 - d. Tylppä esine
 - e. Naru vyö tms. kuristamisen apuväline
 - f. Muu mikä?
24. Rikosta tehdessä humalassa (Ei; Kyllä; Ei tietoa)
25. Rikosta tehdessään lääkehumalassa/huumeissa (Ei; Kyllä, mikä lääke?; Ei tietoa)
26. Rikosta tehdessään psykiatrisessa hoidossa (Ei, Kyllä; Ei tietoa)
27. Psykiatriset diagnoosit mielentilalausunnossa (DSM-IV)
28. Lausunnossa (Ei; Kyllä)
 - a. Psykoosidiagnoosi
 - b. Päihdediagnoosi
 - c. Persoonallisuushäiriödiagnoosi
 - d. Mielialahäiriödiagnoosi
 - e. Ahdistuneisuushäiriödiagnoosi
 - f. PTSD- tai dissosiaatiidiagnoosi
 - g. Tarkkaavaisuushäiriödiagnoosi
 - h. Vajaamielisyysdiagnoosi
 - i. Aivovamma tai aivosairausdiagnoosi
 - j. Asperger- tai autismediagnoosi
29. Älykkyydosamäärä lausunnossa (Ei tietoa, syy)
30. Arvio syyntakeisuudesta
 - a. Täydessä ymmärryksessä
 - b. Täyttä ymmärrystä vailla
 - c. Ymmärrystä vailla

A. LAUSUNNONANTAJA

B. TEO

31. Väkivallalle altistavat persoonallisuudenpiirteet (Ei piirrettä; Piirre kohtalaisen vahva; Piirre diagnosoitu; Ei tietoa piirteestä)
 - a. Tekijä narsistinen/dominoiva
 - b. Tekijällä itsetunto-ongelmia
 - c. Tekijä epävakaa (tunnelabiili)
 - d. Tekijä mustasukkainen
 - e. Tekijä epäluuloinen
 - f. Tekijä riippuvainen
 - g. Tekijä aleksityyminen
 - h. Tekijällä dissosiativisia oireita
 - i. Tekijällä estyneitä piirteitä
 - j. Tekijällä vaativia piirteitä
32. Väkivallalle altistavat olosuhdetekijät (Ei; Kyllä; Ei tietoa)
 - a. Tekijän väkivalta vain päihtyneenä
 - b. Tekijä käyttää steroidihormoneja
 - c. Akuutti työttömyys
 - d. Akuutti somaattinen sairaus
 - e. Perhe eristäytynyt
 - f. Parisuhteessa erouhka
 - g. Muu tekijä, mikä?
33. Muut väkivallalle altistava tekijät (Ei; Kyllä; Ei tietoa)
 - a. Tekijä aiemman väkivallan uhri
 - b. Tekijä muun traumaattisen tapahtuman uhri
 - c. Tekijä väijyi uhria (eronneet aiemmin)
 - d. Parisuhteessa iso ikäero
 - e. Tekijän patriarkaaliset sukupuoliroolit (jos mies)
 - f. Tekijä/uhri ei kantasuomalainen, mikä?
 - g. Muu tekijä, mikä?